

1.

Počátky kulturní antropologie

(evolucionismus, difuzionismus, kultura a osobnost, konfiguracionismus)

EVOLUCIONISMUS

- Vznik v 60. letech 19. st., vliv Darwina a Spencera
- R.R. Marret (1912): antropologie jako “Darwinovo dítě” – rozvoj přírodních věd
- Zejména VB a USA
- Navazuje na ideu pokroku z 18. st. (vývoj jako proces postupného zdokonalování lidstva); kulturní vývoj lze rozčlenit do kvalitativně různých stádií
- koloniální kontext
- Zastřešující myšlenka – psychická jednota lidstva

Klíčové pojmy

- Komparace = porovnání
- Přežitky = klíč k minulosti kultury, ukazují v jakém vývojovém stádiu se daná kultura nachází
- Psychická jednota lidstva = na základě stejné psychiky – nikdy se nemusí potkat, ale psychiku mají všechny kultury stejnou, projdou kultury stejným vývojem, ale každá jinak rychle
- Stadiální charakter vývoje = vývoj v etapách
- Uílineární evoluce = stejné vývojové stupně na jakémkoliv místě
- Vývojový paralelismus = vývojová souběžnost
- Evoluce = proces v rámci kterého se část proměňuje, zatímco zbytek zůstává stejný
- Evolucionismus = směr rozvíjející teorii evoluce

Evoluční teorie kultury

- Synonymum pro civilizaci, ekvivalent evolučního vývoje lidstva-postupný, nepřetržitý pokrok od jednoduchého k složitému
- univerzální pojetí kultury; idea jedné přímé vývojové linie
- Předchůdci: Ferguson, Turgot, Condorcet; rozvoj přírodních věd, teorie biologické evoluce (Darwin)
- Viktoriánská doktrína o pokroku
- Tylor, Morgan, Spencer, Lubbock, Maine, Frazer, Bachofen, Bastian

Teoretická východiska

- POZITIVISMUS – předpoklady:
- Jednotné chápání lidské přirozenosti
- Koncepce stadiálního charakteru vývoje
- Teorie vývojového paralelismu
- Užití komparativní/statistické metody
- Preference výzkumů úlohy přežitků
- Hledání geneze sociokulturních jevů
- Archeologické vývojové schéma: doba kamenná, bronzová, železná

Terénní výzkum

- Nerealizovali terénní výzkumy v moderním pojetí
- Opírali se především o zprávy misionářů, cestovatelů a dobrodruhů
- „kabinetní vědci“
- Dotazníková šetření – rozesíláno do kolonií

Etnocentrismus

- Z řeč. ethnos = národ, etnikum; z lat. centrum = střed
- Přirozený: odvěká touha poznávat, hodnotit a interpretovat svět z perspektivy kultury vlastního společenství (x kulturní relativismus – teoretický konstrukt zavedený Boasem)
- vnímání hodnot a norem vlastní skupiny jako jediných správných, užitečných a pravdivých. Vlastní skupina je standardem, kterým jsou poměřovány ostatní skupiny a životní situace. Způsob života jiných skupin je chápán jako odchylka od optimálního stavu.
- přispívá k identifikaci s vlastní skupinou a podporuje vnitřní soudržnost skupiny; významný mechanismus sociální integrace
- Určitá míra etnocentrismu-vlastní všem kulturám/společenstvím
- zveličování významu etnického hlediska, obvykle neúměrná preference určitého etnika
- Lidé/člověk vs ne-lidé (barbar, Němec)
- Extrémní forma: xenofobie, rasismus a nacionalismus
- Pojem - W.G. Sumner (1906)
- Kořeny v Evropě – křesťanský univerzalizmus, křížové výpravy, novověká věda, výchova/vzdělání jako předávání hotových pravd; nadřazenost evr.civilizace
- Zpochybnění evropocentrismu – od 17.st. – zprávy o cizích zemích

Evolucionisté

- **Adolf Bastian (1826-1905)**
 - Pokračování něm. tradice *Volkskultur* inspirované Herderem; kritika zjednodušujících schémat evolucionismu; víra ve společný původ všech kultur, z něhož se potom odvíjely různé směry (anticipovaný difusionismus); všichni lidé sdílejí základní vzorce myšlení - *Elementargedanken* (anticipovaný strukturalismus)
- **Henry Maine (1822-88): *Ancient Law***
 - Jak změny v legislativě odrážejí širší sociální změny; tradiční společnost založená na statusu vs moderní společnost založená na smlouvě
- **Johann Jakob Bachofen (1815-87)**
 - Teorie původního matriarchátu; od prvotního stádia obecné promiskuity k prvním organizovaným formám sociálního života – matriarchát; idea, že pokrok lidstva je spojen s příchodem patriarchátu.
- **E. B. Tylor (1832-1917)**
 - První profesor antropologie na univerzitě v Oxfordu
 - Rozvinul teorie kulturních přžitků
 - Srovnávací metoda trait-by-trait
 - Definice kultury: kultura = civilizace; otázka stupně – to, co má lidstvo společné
 - ↔ pojem 'Volku' Bastiana a Herdera
 - *Primitive Culture* (1871): „Kultura nebo civilizace...je složitý celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti.“
 - Vychází z víry osvícenství v pokrok: teorie univerzální kulturní evoluce
 - Kultura – způsob přetváření světa člověkem
 - Utilitární funkce kultury – víra v racionální myšlení
 - Vědomí je výrazem kultury a společenské činnosti: *Jsi to, co děláš* (reakce na Arnoldovu elitářskou definici kultury) – „primitivní k.“-oxymóron pro Arnolda
 - Výchozí bod většiny antropologických teorií kultury x definice zahrnovala příliš mnoho zcela odlišných elementů; nerozlišoval mezi kulturou a soc. organizací

Přehled

- Dva hlavní předměty zájmu
 - Magie, náboženství, ostatní ideologie (Tylor)
 - Sňatek, rodina, sociální organizace (Morgan)
- Tři/čtyři fáze
 - Morgan: divoštství, barbarství, civilizace
 - Frazer: magie, náboženství, věda
 - Tylor: animismus, polyteismus, monoteismus
 - Bachofen: promiskuita, komunální rodina, párové manželství, monogamie
 - Každá kultura během své evoluce postupně projde všemi stádii na základě psychické jednoty lidstva → jednotlivými fázemi prochází nestejně rychle, proto je kulturní rozmanitost výrazem odlišného tempa vývoje
 - Doklad o minulých fázích vývoje → přežitky (dle Tylora) = kulturní prvky z minulých dob, v současnosti postrádají funkci → pokládal je za klíč k minulosti kultury
 - Prostor je klíčem k času (Morgan)
 - Zavedení terminologie definice pojmů (rod, klan, totemismus, animismus, rodina, magie, kmen)

Nedostatky evoluční teorie

- Spekulativnost
- Schematismus
- Nedůsledný historicismus
- Nesystematický sběr dat
- Jednostrannost/vykonstruovanost evolučních modelů
- Podcenění migračních/difuzních modelů

Pozitiva evoluční teorie

- Rozpracování globálního pojetí kultury
- Předpoklad pro vznik antropologie
- Vliv na výklad dějin lidské kultury
- Teorie endogenní kulturní změny (inovace, invence)

DIFUZIONISMUS

- Exogenní změna, geografický prostor, konkrétní vývoj, migrace etnik, historická difúze kulturních prvků
- Důraz na migraci obyvatel a šíření kulturních prvků v prostoru
- Teorie exogenní změny
- Akulturace-specifický typ kulturní změny
- Archeologie, prehistorie, filozofie, historie
- Pojmy: kulturní difúze, migrace, akulturace, kulturní kontakt, kulturní oblast, kult.okruh

Základní pojmy

- Difúze = rozšíření jazykových nebo kulturních prvků, praktik nebo inovací v rámci určitého společenství nebo z jedné komunity do jiné
- Kulturní komplex = ucelený systém kulturních prvků, které jsou vzájemně provázány
- Kulturní prvek = nositel informací charakteristických pro danou kulturu (věc, gesto, zvyk, slovo, ...)
- Kulturní oblast = oblast, se stejnými, či podobnými kulturními prvky
- Geografická statistika = četnosti výskytu kulturní podobnosti

- Kritérium formy = ne každá kulturní podobnost může být interpretována jako důkaz kulturního kontaktu, protože řadu předmětů (např. luk a šípy) může spojovat jejich funkční určení, kulturní kontakt dokládá až samostatná forma (např. zdobení) (Ratzel)
- Kritérium množství = rozšíření kritéria formy o kritérium četnosti výskytu kulturní podobnosti
□ vyšší četnost kulturních podobností podporuje hypotézu kulturního kontaktu (Frobenius)

Představitelé

- Franz Boas (1858-1942)
 - Porozumět kultuře = porozumět její minulosti – nutné ji popsat, v jeho textech dominuje deskripce nad explanací
 - Profesionalizace akademické antropologie
 - Klasifikace obecné antropologie: fyzická a kulturní antropologie + lingvistická antropologie + archeologie
 - American Anthropological Association
 - Důraz na terénní výzkum s metodami induktivního charakteru
 - Převaha faktografické deskripce nad deduktivními postupy a generalizacemi – „Let's the Facts Speak for Themselves“
- Leo Victor Frobenius (1837-1938)
 - Kritérium množství
- Alfred Cort Haddon (1855-1940), William Halse Rivers (1864-1922), Grafton Elliot Smith (1871-1937), William James Perry (1887-1949)
- Clark Wissler (1870-1947)
 - Difuzionistická klasifikace původních obyvatel Severní Ameriky
 - Vlivný teoretik
 - Stanovil patnáct kulturních oblastí Severní, Střední a Jižní Ameriky, přesvědčen, že kulturní prvky se šíří z centra do periferií kulturní oblasti = prvky na hranicích starší než ty v centru v centru nové, na periferii starší)
 - Hypotéza o existenci přímého vztahu mezi vzdáleností, rozšířením a stářím kulturních rysů

Terénní výzkum

- Franz Boas – Kwakiutlové (Britská Kolumbie)
- Alfred Haddon, Wilhelm Rivers – Torresův průliv

20. léta 20. století – 3 školy

- Boasova škola historismu (historický partikularismus) – USA
- Německo-rak. škola kulturních okruhů
- Britská heliolitická škola
- Nedostatky difuzionismu
- Snižování významu endogenní změny: role invence a inovace
- Nebezpečí ideologizace výkladu k.z.
- Určitá nerovnost kultur
- Určitá jednostrannost (jako evolucionismus)-překonané paradigma
- Současné teorie kulturní změny-endogenní i exogenní faktory kult. vývoje = systematické studium kult. prvků v čase a prostoru

Monocentrický difuzionismus

- Smith, Perry – na základě mumifikace a megalitických památek dospěli k závěru, že původním centrem, z něhož se šířily kulturní prvky do celého světa se stal starověký Egypt
- Rivers, Haddon – zybývali se historií melanéských společností a jejich šíření v prostoru

Německo-rakouská škola kulturních okruhů

- Graebner, Schmidt
- Předpokládali difuzi jak jednotlivých kulturních prvků, tak i celých kulturních komplexů
- Na základě podobnosti kulturních prvků ve stanovených geografických oblastech usilovali o vymezení kulturních okruhů
- Určování kulturních prvků a komplexů pomocí kritéria formy kulturního prvku a geografické statistiky

Historický partikularismus = Americký historismus

- Boas a někteří jeho žáci
- Americká forma difuzionismu
- Při studiu kultury se nejdříve vyžaduje detailní deskripce všech kulturních prvků dané kultury a jejich původu
- Každá kultura je jedinečná, utvářela se vlastní vnitřní dynamikou a historickými kontakty s dalšími kulturami = difuzí kulturních prvků (Boas)
- Důraz na terénní výzkum s metodami induktivního charakteru
- Převaha faktografické deskripce nad deduktivními postupy a generalizacemi – „Let's the Facts Speak for Themselves“

KONFIGURACIONISMUS

- Nový směr americké kulturní antropologie-30.léta
- Kritická reakce na difuzionismus
- Nepřijatelné akceptovat Boasův názor, že jednotlivé kultury představují pouze dočasně integrované komplexy autonomních kulturních prvků pocházejících z nejrůznějších zdrojů – limitoval možnost studovat kultury jako koherentní systémy
- Teze: jednotlivé kultury jsou integrované systémy, které jsou organizovány v souladu s „kulturní gramatikou“ dané společnosti
- Systémová analýza/interpretace kultury
- Nové kategorie: kulturní vzorec, kulturní integrace

Teoretická východiska

- Studium mechanismů integrace kultury
- Deskripce kulturních vzorců
- Analýza procesu akulturace a k. změny
- Kulturní determinismus
- Systémový výklad
- Etnopsychologický výklad vztahu osobnosti a kultury
- Kulturní vzorec – pojem, kterým se antropologové snažili vyjádřit skutečnost, že kultura nepředstavuje nahodilé seskupení kulturních prvků, ale je založena na organizačním principu, který plní integrativní a selektivní funkci

Ruth Fulton Benedict

- Žákyně Boase
- Řeší kulturní vzorce a konfigurace
- Inspirovala se pojmy dionýská (individualismus, agresivita a smyslová extáze – kmen Kwakiult) a apollonská (uměřenost a sebeovládání – indiáni kultury Pueblo) kultura (od Nietzscheho)
- Paranoidní typ kultury – obyvatelé ostrova Dobu – úzkost, nedůvěřivost, podezřívavost, pocity ohrožení, extrémní formy nepřátelství a zlomyslnosti
- Její teorie kultury
 - Teorie integrace kultury
 - Integrace představuje základní tvořivou sílu kultury
 - Jednotlivé lokální kultury představují nahodilou kumulaci mnoha různých kulturních prvků – díky mechanismu integrace si ale každá kultura jednotlivé prvky přizpůsobuje do podoby více nebo méně pevných vzorů myšlení a chování
 - Kultura jako „sui generis“
 - Kultura jako autonomní vrstva reality, která se vyvíjí podle vlastních zákonitostí
 - Antropologický výzkum by měl postihnout vnitřní principy kultury, které jsou relativně nezávislé na vnějších vlivech

KULTURA A OSOBNOST

- Od 30. let se paralelně vedle konfi vyvíjela škola „osobnost a kultura“
- Antropologové pocítovali potřebu spolupráce s psychologii
- C. G. Seligman: „Současný antropolog musí znát soudobé psychologické teorie, musí si být vědom, jak dalece mohou tyto poznatky ovlivnit jeho práci a na jaký druh materiálu musí zvláště soustředit pozornost, chce-li nejen ověřit teorie psychologů, ale také uspišit pokrok ve svém vlastním oboru“
- Snaha antropologů využít psychologických metod a technik v antropon výzkumu kultury
- Použití projekčních testů (Rorschach) na studium mimoevropských kultur
- Spor o působení biologických a kulturních determinant na lidské chování a prožívání
- Boas a jeho žáci stáli zásadně proti genetickému determinismu (vlastnosti a vzory chování určovány dědičně)
- Rozhodující roli při formování lidské osobnosti představuje kultura, kterou si člověk osvojuje v procesu socializace a enkulturace
- Nepopírají existenci biologických determinant – dědičnost, tělesná konstituce, CNS, hormony – ale rozhodující vliv má kultura
- Počátky školy se spojují zejména s Edwardem Sapirem, jehož myšlenkové směřování ovlivnila gestaltpsychologie - kultura není souhrn částí, ale svébytný uspořádaný celek, který dává ráz všem kulturním prvkům a manifestuje se v typech osobnosti
- Margaret Meadová
 - Žákyně Boase
 - Snažila se potvrdit hypotézu kulturního determinismu
 - „Dospívání na Samoji“ – dospívání zde není obdobím stresu a krizí, ale dobou spořádaného rozvíjení soustavy pomalu dozrávajících zájmů a činností – aka pubertáci na samoji nejsou jako pubertáci u nás – tím pádem samotná puberta není přirozeným biologickým vývojem, ale je dána kulturně

2.

Britská sociální antropologie

(funkcionalismus, strukturní funkcionismus, Manchesterská škola)

FUNKCIONALISMUS A STRUKTURNÍ FUNKCIONALISMUS

- Překonání evolucionismu a difuzionismu v Evropě
- Inspirovali se Durkheimem – zapůsobila na ně hlavně jeho koncepce společnosti jako seberegulujícího, integrovaného systému, který představuje jevy, které jsou nezávislé na psychice jednotlivce
- Jako datum „vzniku“ funkcionismu se označuje rok 1922 – knihy Andamanští ostrované (Radcliffe-Brown) a Argonauti západního Pacifiku (Malinowski)- považování za zakladatele
- Požadavkem empirického výzkumu se stává intenzivní terénní výzkum = základní metoda britské sociální antropologie
- Tři postuláty
 - Funkcionální jednota společnosti – předpoklad, že každý prvek sociálního systému, především každá instituce, slouží k zachování celku
 - Univerzálnost funkcionismu – každý prvek plní nějakou pozitivní funkci pro celek
 - Funkcionální nepostradatelnost – předpoklad, že každá významná životní funkce je nezastupitelnou a neoddělitelnou součástí sociálního systému
- Obecná teoretická a metodologická východiska Malinowského a R-Browna byla ze začátku totožná, jejich pohled na studium kultury a společnosti se výrazně liší
- Můžeme sledovat dvě paralelní linie – funkcionalistickou (Malinowski) a strukturně funkcionalistickou (R-Brown)

Klíčové koncepty

- Biologické potřeby = základní potřeby, uspokojovány funkcemi kultury ve formě kulturních reakcí
- Funkce = činnost
- Instrumentální potřeby = sekundární, vyvolávají je kulturní reakce, vznikají následkem rozvíjet a udržet kulturní reakce
- Integrativní potřeby = vznikají závislostí lidí na kulturních reakcích
- Kulturní reakce = vznikají uspokojováním potřeb, kdyby se rozpadly nemohly by být uspokojovány základní biologické potřeby
- Sociální instituce = nejstabilnější soustava kulturních pravidel, podle nichž lidé jednají
- Sociální struktura = struktura sociálního systému či struktura společnosti, zachycuje, co je ve společnosti přes všechny změny relativně stálé, čím se jednotlivé společnosti odlišují, obsahuje vzorce interakcí mezi jedinci a skupinami
- Strukturní forma = vzniká vyvozením zobecněných závěrů o konkrétní společnosti na základě pozorování

Bronislaw Kasper Malinowski – funkcionismus

- Východiskem jeho koncepce člověka, společnosti a kultury je **teorie potřeb**
 - Základní (biologické) potřeby
 - Instrumentální (sekundární) potřeby
 - Symbolické potřeby
 - Vlastně podobný princip jako Maslow – ten má ale, že jedna nemůže být naplněna bez druhé, podle Malinowského vznik jedné kategorie dal za vznik další atd.
- Z tohoto hlediska se se mu jeví kultura jako „*postupně se vyvíjející soustavy přiměřených adaptací lidského organismu a lidských skupin na uspokojování základních potřeb a postupné zvyšování životního standardu v rámci daného prostředí*“
- Jednotlivým **biologickým** potřebám odpovídají kulturní reakce – zásobování, příbuzenské systémy, úkryt, oblečení, ochrana a obrana, zábava, odpočinek...
- Uspokojování bio potřeb prostřednictvím kultury tak dalo za následek vzniku kulturních potřeb
- **Instrumentální** vznikly z nutnosti dále rozvíjet výrobu, udržet společenský řád, zajistit předávání kulturních tradic... - ekonomika, sociální kontrola, výchova, politické organizace...
- **Symbolické** vyplývají z existence systému myšlení a víry a způsobů jejich předávání – věda, magie, náboženství, umění, ceremonie...
- Uspokojování potřeb je realizováno skrze **institute** – organizované činnosti, které se sdružují v celé systémy
- Východiskem jeho funkcionální analýzy je hypotéza, že všechny instituce mají totožnou univerzální strukturu (charta, personál, normy a pravidla hmotné zařízení, aktivita a funkce instituce)
- **Kultura**
 - Nadbiologický, specifický lidský prostředek adaptace (instrumentální ústrojí, které člověku umožňuje lépe čelit konkrétním problémům s nimiž se v okolí setkává při uspokojování svých potřeb)
 - Integrovaná totalita a seberegulující systém zahrnující všechny stránky rozvoje společnosti (integrováný prvek, v němž jsou všechny jednotlivé prvky na sobě závislé)
- Integrační principy, které zajišťují systémový charakter kultury
 - Systémy pokrevnosti a příbuzenství
 - Sociální zájmy vyplývající z územního seskupení, sousedství a možnosti kooperace
 - Fyziologické rozdíly – pohlaví, věk, tělesné znaky
 - Pracovní schopnosti a dovednosti
 - Sociální pozice na základě hodnot, společenského postavení...
 - Používání síly v politických organizacích
- Snažil se zachytit a objasnit proces, které vedly k zesílení procesu industrializace, urbanizace a proměnám tradičních forem života afrických domorodců
- Tato snaha vedla k vypracování **teorie kulturních kontaktů** – průsečík 3 různých světů
 - Svět původních afrických kultur a domorodých institucí
 - Svět západní kultury – bílí přistěhovalci a kolonizátoři
 - Kvalitativně nové sociokulturní reality – osobitá syntéza společně sdíleného světa Evropanů a Afričanů

Alfred Reginald Radcliffe-Brown – strukturální funkcionalismus, ještě lépe ale antropologie jako srovnávací sociologie

- Řeší vztah mezi sociologií a sociální antropologií – není důvod tyto vědy striktně oddělovat, protože předmětem jejich zájmu jsou sociální struktury
- Sociální antropologie je podle něj možné považovat za sociologii provádějící výzkum preliterárních společností – navrhuje nový název pro sociální antropologii – srovnávací sociologie
- Nejprve považoval za objekt výzkumu antropii kulturu, potom pod vlivem Durkheima věnoval větší pozornost studiu strukturálních vztahů ve společnosti
- Kultura může být podle něj zkoumána pouze jako charakteristika sociálního systému, jako způsob, kterým se ve společnosti předává víra, jazyk, představy, znalosti, zvyky...
- **Kultura** – proces nebo způsob společenské integrace

FUNKCIONALISMUS	STRUKTURNÍ FUNKCIONALISMUS
Důraz na jednotlivce	Jednotlivec relativně nedůležitý
Sociální struktura není určující faktor	Důraz na sociální strukturu
SHODA	
Instituce jsou funkční	
Sociologický zájem	

MANCHESTERSKÁ ŠKOLA

- 50. a 60. léta 20.st.: změny v britské A; od Durkheima přes Radcliffe-Browna a Evanse-Pricharda
- Od struktury k významu
- Rhodes-Livingstone Institute (Zambie): studie o společenských změnách a rozdílech mezi kmenovým a městským životem; proti strukturálnímu funkcionalismu; proti tezi, že společnosti mají sklon k reprodukci
- Důraz na **změnu**
- RLI – teze: tradiční sociální formy jako je příbuzenství mohou být udrženy a posíleny v podmínkách rychlé změny
- Inovační metody RLI: experimenty s kvantitativními metodami (statistika, regresivní analýza); síťová analýza – network analysis; extended case method
- Změna jako zásadně nepředvídatelná – výsledkem individuálních vztahů, které jsou reflexivní a variabilní
- 2 nové přístupy:
 - 1) sběr statistických dat 2) sběr případových studií – mikrosociologický výzkum
- Právo a antropologie-nové metody

Max Gluckman (1911-1975)

- Neformální lídr Manchesterské školy; výzkumník RLI
- Zájem o sociální konflikt – má integrační povahu
- Spolu s **Wilsonem**: premisa, že kolonialismus nakonec vyústí v masivní kulturní změnu a 'detribalizaci'
- *Politika, právo a rituál v kmenových společnostech* (1965); věkově odstupňované společnosti – výzkum mezigeneračních napětí a mechanismů sloužících k zajištění postupu z jedné věkové skupiny do druhé – procesní přístup; dopady koloniální autority na obřady a rituály při ustanovování náčelníků a vládců
- Výzkum **konfliktů** (x Malinowskiho): rebélie x revoluce (marxista); *Custom and Conflict in Africa* (1955)
- The Movement for Colonial Freedom zal. v r. 1954
- Gluckman a další antropologové z RLI se k hnutí připojili v Manchesteru
- *Analysis of a Social Situation in Modern Zululand* (1940) - **The Bridge** – spolupráce koloniál. moci a Zuluů; otevření nového mostu v Zululandu; popis Afričanů a Evropanů a jejich různých rolí, včetně MG jako antropologa; popis následován analytickými sekcemi
- Různé vnímání etnicity ovlivnilo díla Epsteina, Mitchella – interpretace urbánní etnicity na Copperbeltu

Clyde J. Mitchell

- Jihoafričan; v RLI po 2.sv.v.
- "Kalela Dance" - ovlivněn situačním přístupem Gluckmanovy "Analýzy"
- Klíčová studie urbánní africké společnosti v rámci RLI
- Zaměření na současnou aktivitu městských obyvatel - inspirovalo posun ke studiu urbánní Afriky v rámci vlastních teorií; odklon od rurálních studií
- Tance: koordinované týmy mužských tanečníků oblečených v evropských oděvech; oceňováno africkým publikem

3) KULTURA JAKO ADAPTACE NA PŘÍRODNÍ PROSTŘEDÍ

(neoevolucionismus, kulturní materialismus)

Ekologická antropologie – zkoumá vztahy a interakce mezi kulturou, lidmi a jejich prostředím

- Co pro ekologické antropology znamená **kultura**? – „je to nadbiologický prostředek adaptace lidí na vnější prostředí“

- Řeší se zde jednak subsistenční otázky a jednak pojetí a zacházení s prostředím

Subsistence – uspokojování zákl. materiálních potřeb

Subsistenční strategie – způsoby získávání, distribuce a spotřeby zdrojů, které lidé z různých společností volí pro uspokojení potřeb.

- 1) Lov a sběr (Kungové - Lee)
- 2) Pastevectví (Nuerové - Pritchard)
- 3) Pěstitelství (Kapaukové - Pospíšil)
- 4) Zemědělství (Jáva - Geertz)

NEOEVOLUCIONISMUS

- 50. léta 20. Století – oživení zájmu o otázky evoluce kultury
- Kultura jako adaptivní systém
- Velká Británie a Francie – ahistorický přístup (nepřihlížející k historii, nehistorický, protihistorický)
- USA a Kanada – silný vliv Boase a jeho historického partikularismu
- Ovlivnění Marxismem
- Široké globální pojetí kultury jako specificky lidského, negenetického a adaptačního mechanismu
- Koncepce multilineární evoluce (Steward)

Sahlins + Service

Vytvoření všeobecné kulturní evoluce rozlišením obecné a specifické evoluce

Obecná evoluce

Proces vyznačující se růstem komplexity a úrovně integrace a postupným nárůstem kontroly energie

Probíhá v různých kulturách rozmanitými způsoby, které lze zkoumat jako specifickou evoluci

Proces rozrůžňování kultur

Specifická evoluce

Adaptivní modifikace kulturních systémů

Leslie Alvin White (1900-1975)

Výzkumy u amerických indiánů (Pueblo)

Pokládal kulturu za jev *sui generis* (něco svého druhu/má vlastní existenci)

Evoluce kultury se vyznačuje růstem komplexity a rozvojem technologií, jejichž prostřednictvím lidé získávají kontrolu nad energií

- **Energie** = klíčový prostředek evoluce kultury

Whiteův zákon – $E \times T = K$ (spotřeba energie – E, na hlavu za rok násobená mírou účinnosti technologií – T, užívaných k získávání energie odpovídá stupni evoluce kultury - K)

Čtyři hlavní stádia evoluce – jejich střídání je způsobeno energetickými revolucemi:

- Objevení nástrojů
- Neolitická revoluce
- Užívání fosilních paliv
- Kontrola energie atomu

Topologická koncepce kultury – 3 vrstvy

- Technicko-ekonomická (podmíní kul. Evo.)
- Sociálně-politická
- Ideologická

Člověk se liší od ostatních živočichů schopností symbolizace – jsme jediné bytosti, které udávají věcem význam (termín „symboláty“ = myšlenky, ideje, to, co vznikne)

Rozlišoval na pojetí kultur a kultury (singulární a plurální)

A culture – jde mu o kulturu jako takovou – jak každá kultura naplňuje potřeby lidstva

X THE culture (nikdy zcela autonomní, vždy ovlivňována prostředím a difuzí cizích kulturních prvků)

- Zformuloval to v díle „*Pojem kultury*“ (1973)
 - o *System of culture as a whole X systems of culture*

Julian Steward (1902-1972)

- Americký antropolog
 - Žák Boase – odklonil se od něj – důraz na výzkum vzájemných vztahů mezi kulturou a ekosystémem

Dílo: *Teorie kulturní změny (theory of cultural change 1955)*

- Rozvíjel koncepci **kulturní ekologie** – chápal jako metodu výzkumu
- Zaměřuje se na studium vztahů mezi technologií, přírodními zdroji a způsobem výroby
- Aplikování technologií na přírodní zdroje = determinace organizace práce, což ovlivňuje další sociální instituce.
- Kulturně ekologický výzkum má tři fáze analýzy:
 - 1) Vztah technologii a přírodního prostředí
 - 2) Vzorce chování související s využíváním technologií
 - 3) Vlivy těchto vzorců chování na ostatní domény kultury

Steward buduje kulturní ekologii od koncepce **kulturního jádra** (uspořádané kulturní rysy, které jsou v úzké vazbě na subsistenci a ekonomiku kultury) - součástí jádra je rovněž sociální, politické a náboženské vzorce → úzce se vztahují k uspořádání kultury na úrovni infrastruktury.

Kultury s podobnými jádry – stejný kulturní typ

Kulturní jádro obklopují **sekundární kulturní rysy** (výsledkem difuze, inovace – nejsou přímý výsledek kulturní adaptace)

Změny jádra – dochází k němu primárně rozvojem technologií a způsobů výroby.

Koncepce **multilineární evoluce**:

- stojí na předpokladu, rozrůžňování kultur v procesu kulturní evoluce

- Jednalo se o vymezení vůči evolucionismu, který stál na přesvědčení o univerzálních stádiích
- Multilineární evoluce předpokládá různé trajektorie evoluce jednotlivých kultur, jež jsou výsledkem působení ekosystému a historických událostí

Evoluce kultury může probíhat paralelně, ale v mnoha liniích vlivem povahy ekosystému a dalších faktorů působících na kulturní jádro

Předurčil si odhalit a objasnit existenci podobností mezi kulturami bez nutnosti předpokládat, že všechny kultury prošly stejnými fázemi evoluce.

Tabulka 5 Úrovně sociokulturní integrace

Úroveň sociokulturní integrace	Subsistence	Společnost	Příklad
Tlupa	lov a sběr	mobilitní způsob života, neformální vůdci	Šošoni
Kmen	pěstitelství pastevečství	částečně usedlý způsob života, bez formální autority, ale se zavedeným procesem rozhodování ve skupině	Nuerové
Náčelnictví	zemědělství	usedlý způsob života, společenská stratifikace, formální vůdci, existence elit	Starověká Havaj
Stát	zemědělství (pěstování obilovin)	městský způsob života, městská centra, komplexní sociální a politické uspořádání	Aztékové

Elman Service (1915-1996)

- Vytvoření všeobecné kulturní evoluce rozlišením obecné a specifické evoluce – se Sahlinsem (viz přehled)
- **Marshall Sahlins** (narozen 1930)
 - Později se od neoevolucionismu odklonil
 - Vytvoření všeobecné kulturní evoluce rozlišením obecné a specifické evoluce – se Servicem (viz. přehled)

Marshall Sahlins – Elman Service: *Evolution and Culture*, 1960 (Evoluce a kultura)

KULTURNÍ MATERIALISMUS

- Směr americké kulturní antropologie
- Rozvíjený v 60. letech 20. století Marvinem Harrisem
- Inspirace v Darwinově teorii biologické evoluce a historickém materialismu, jak jej rozpracoval Marx
- Koncepce vychází z principu kauzální priority infrastruktury, která zahrnuje způsoby výroby a reprodukce materiálního života kultury. Ta ovlivňuje strukturu = uspořádání společnosti. Struktura působí na superstrukturu = ideové systémy.
- Klade důraz na etický přístup
- V současnosti nepatří k dynamicky se rozvíjejícím směrům americké kulturní antropologie

Klíčové pojmy

- Etický přístup = pohled z vnějšku, to co je pozorovatelné (měřitelné), data jsou komparovatelná
- Émický přístup = pohled z vnitřku, jdeme po významu, data jsou specifická
- Infrastruktura = zahrnuje způsoby výroby a reprodukce materiálního života kultury
- Struktura = uspořádání společnosti
- Superstruktura = ideové systémy
- Infrastrukturální determinismus = ke kulturní změně dochází nejprve na etické úrovni infrastruktury, jenž se později promítne na úrovni struktury, a teprve v poslední fázi se změny projeví na émické úrovni supertruktury

Významní představitelé:

Marvin Harris (1927-2001)

- Inspirován Marxem, ale odmítá revoluci – přizpůsobil marxistický model společnosti, jenž zahrnuje ekonomickou základnu společnosti
- Harris zastával přesvědčení o materiálním přínosu sociálních institucí a postuloval předpoklad technologického a environmentálního determinismu

- Při snaze odhalit materiální přínos soc. institucí se zohledňují především vlivy velikosti populace, ekosystému, dostupných technologií a stavu ekonomiky na uspořádání institucí, jejich povahu a funkce
- Soc. život je pouze produktem řešení praktických problémů života = přežití a reprodukce
- Funkcí sociálních institucí je zajistit a podpořit uspokojení základních lidských potřeb (kalorie, proteiny, přístřeší)
- Harrisův model stojí na principu kauzální priority infrastruktury, jež ovlivňuje strukturu, která následně předurčuje superstrukturu.
- Podobné technologie aplikované v podobných prostředích mají tendenci produkovat podobné uspořádání výroby a produkce
 - o vznik podobných typů sociálního uspořádání – ospravedlňují a koordinují svoje aktivity prostřednictvím podobných systémů, hodnot a náboženských představ a zdůvodnění uspořádání světa.

Infrastruktura se má upřednostit! – představuje rozhraní mezi přírodou a kulturou

- o **Síla infrastrukturálního determinismu** = ke kulturní změně dochází nejprve na etické úrovni infrastruktury, jenž se později promítne na úrovni struktury, a teprve v poslední fázi se změny projeví na étické úrovni superstruktury

Tabulka 6 Harrisovo pojetí uspořádání společnosti

Harrisův model společnosti	Popis	Ekvivalent u Marxe
Infrastruktura	systém produkce a reprodukce jako výsledek působení environmentálních, technologických, demografických a ekologických vlivů	výrobní síly
Struktura	hospodářské a politické uspořádání společnosti, zahrnuje dělbu práce, příbuzenský systém, společenské hierarchie, politické instituce apod.	výrobní vztahy
Superstruktura	ideové a symbolické domény kultury	nadstavba

Uplatnil výkladové schéma kulturního materialismu na řešení řady zdánlivě nelogických vzorců potravinového chování v různých kulturách:

- **Tabu vepřů v muslimských společnostech** (ekologické podmínky nevhodné pro chov prasat)

- **Zákaz konzumace hovězího masa v indické společnosti** (souvisí s nárůstem populace, orientace na pěstování – tažná zvířata na poli – farmáři si nemohli dovolit krávu zabít – příliš důležitá)
- **Aztékové a kanibalismus** (sloužilo to pro doplnění potřebných proteinů)

Zdroj od Veroniky:

NENÍ SOUČÁSTÍ ZÁVOREK OTÁZKY– ale pro jistotu uvádím do otázky 😊

- Vhodné zmínit například **Roy Rappaport** v rámci čteny – dílo: *Vepří předků, 1967* – soustředil se na studium funkce rituálů umožňujících regulovat vztahy mezi lidskou populací a ekosystémem.
 - šlo tam o třídající se období míru a válčení jako adaptaci na podmínky prostředí (muži jsou posedlí vepří, o které se starají ženy, čas KAIKO = vybití podstatné části vepřů = čas války => nastává když hrozí ekologický kolaps – rituálně se zahájí tím, že se vytrhne rostlina „rumbim“ – až dojde k ukončení války, tak se zasadí nová = dokud je rostlina kořeny v zemi, tak nesmí dojít k válce.

KULTURNÍ EKOLOGIE

Klíčové pojmy

- Adaptace = přispůsobení
- Ekosystém = je obecné označení pro ucelenou část přírody, která ovšem není uzavřená a komunikuje s ostatními částmi přírody
- Kulturní jádro = neměnná část kultury, je nejstarší a nejstabilnější
- Subsistence = snaha o přežití
- Subsistenční strategie = chování lidí, které vede k jejich přežití

Významní představitelé

- **Irven DeVore** (1934-2014)
- **Napoleon Chagnon** (narozen 1938)
- **Richard Lee** (narozen 1937)

- Výzkum mezi !Kungy
 - studium subsistence a subsistenčních strategií
 - zjistili optimální kulturní adaptaci !Kungů na nehostinné pouštní podmínky
 - přizpůsobili jim pohyb krajinou a způsob získávání obživy (oříšky Mondongo, lovci a sběrači, částečně pastevci)
- **Roy Rappaport (1926-1977)**
 - Zásadní výzkum pro vývoj ekologické antropologie u Tsembaga-Maringů □ vysvětlil střídající se období míru a válčení jako adaptaci na podmínky prostředí (muži jsou posedli vepři, o které se starají ženy, čas KAIKO = vybití podstatné části vepřů = čas války =>nastává když hrozí ekologický kolaps
 -
- **Julian Haynes Steward (1902-1973)**
 - Průkopník ekologické antropologie
 - Soustavné studium poměrů mezi technologií, přírodními zdroji a způsobem výroby
 - Nejadaptivnější složkou kultury je kulturní jádro = soustava kulturních prvků, vztahující se k subsistenci
- **Andrew Vayda (narozen 1931)**

Terénní výzkum

- Richard Lee – Irven DeVore - !Kung Sanové (poušť Kalahari)
- Julian Haynes Steward – Šošoni, Pajutové (Kalifornie, Velká pánev)
- Roy Rappaport – Nová Guinea (Maringové)
- Andrew Vayda – dlouhodobý výzkum v Indonésii

Zásadní díla

- **Richard Lee:** *The !Kung San*, 1979 (!Kung Sanové)
- **Roy Rappaport:** *Pigs for the Ancestors*, 1967 (Vepři předkům)
- **Julian Haynes Steward:** *Theory of Culture Change*, 1955 (Teorie kulturní změny)
- **Andrew Vayda:** *Environment and cultural behavior*, 1969 (Prostředí a kulturní chování)

Nová etnografie: kultura jako symbolický nebo kognitivní systém

NOVÁ ETNOGRAFIE

zahájila postmodernistický posun k interpretativně orientované antropologii

- snaha zúžit pojem kultury tak, aby zahrnoval méně a odhaloval více
- cíl vytvořit užší, více specializovanou a teoreticky obsažnější kategorii v protikladu k širokému pojetí kultury jako adaptačního systému (proti neoevolucionismu/kulturní ekologii/materialismu)

předpoklad: jednotlivé kultury jsou jedinečnými systémy znalostí, pojmů, kategorií, pravidel a organizačních principů chování, které si člověk osvojil jako člen určité společnosti

- zvýšený důraz na studium kultury z perspektivy příslušníků zkoumané kultury – tzv. émická deskripce kultury

PŘEDSTAVITELÉ NOVÉ ETNOGRAFIE:

V. Turner: studium rituálu, symbolická antropologie

Mary Douglas: symbolická antropologie

C. Geertz: interpretativní antropologie

R.M. Keesing, W. Goodenough: kognitivní antropologie

SYMBOLICKÁ A INTERPRETATIVNÍ ANTROPOLOGIE

- Rozvoj od 60. let 20. století
- Americká kulturní antropologie – interpretativní antropologie (Geertz)
- Britská sociální antropologie – symbolická antropologie (Douglas, Turner)
- Pojetí kultury jako sémiotického systému ☐ symboly a významy vytvořené a užívané lidmi k řízení, organizování a udržování soudržnosti jejich životů
- Navazuje na francouzskou sociologickou školu, především na dílo Émila Durkheima a jeho pojetí společnosti
- Douglas + Turner ☐ považují symboly za prostředky k dosahování integrace společnosti

INTERPRETATIVNÍ A.

spojována především s C. Geertzem – navázal na myšlenky Webera a Wittgensteinovu koncepci jazykových her.

- Přístup se odvíjí od chápání symbolů jako veřejných a sdílených nositelů významu, které předurčují lidské vnímání, myšlení a cítění a umožňují porozumět každodenním situacím, do nich se aktér dostává.
- Zaměření na soc. jednání podnítil nejen Weber, ale i zájem o hermeneutiku
- Taktéž přišel se způsobem provádění etnografie – zhuštěný popis

Představitelé SA:

V. Turner

- představitel symbolické antropologie; vůdčí osobnost manchesterské školy
- Kultura jako systém symbolů a významů: studium symbolů jako součást společenského procesu: „svět zvládáme pomocí znaků“
- 1950–54 působil v Rhodes Livingstone Institute; výzkumy Ndembů v Zambii: Schizma a kontinuita v jedné africké společnosti (1957) – napětí a konflikt mezi tamními muži; důraz na vesnici, ne kmen; společnost a konflikt; podrobné případy konkrétních jedinců-“sociální dramata“; statistická metoda
- Dílo: „*Průběh rituálu*“ (1969): proti strukturalismu; rituál nahlížen émicky
- Symbol = základní jednotka sémantické struktury rituálu
- mnohovýznamové pole symbolu rituálu (vlajka USA: symbol amer. území; pojem svobody; synonymum impéria); sociálně-terapeutické fce
- Navázal na A. van Gennepa – Přejímací rituály, 1909 (odloučení, pomezí, přijetí); důraz na **pomezí**, tj. liminální fázi; aplikace liminality v širším sociokulturním kontextu
- 2 „póly“ v dynamickém sociálním prostředí: sociální a morální řád; individuální tužby a pocity
- Teze: významy rituálních symbolů jsou tvořeny a vyjadřovány v „kulturních a operačních kontextech“

- sociální drama jako přechodový rituál, v němž získávají klíčové normy symbolický výraz – přispívá k integraci; je organizováno v „cycle of performances” (dominantní a méně významné symboly)
- **Communitas** – příklad liminality; život v pospolitosti nestrukturované statusovou hierarchií; emocionálně prožívané vztahy oproštění od vynucených norem; společenský duch, pocit společenské solidarity a vzájemnosti. (kontrakultura a hippies)

Mary Douglasová (1921-2007)

- originální syntéza strukturální a symbolické antropologie
- vliv E. E. Evans-Pritcharda: odklon od studia funkcí ke studiu významů sociokulturních jevů, důraz na interpretaci a „překlad“ cizí perspektivy do naší
- výzkum mezi Lele v belgickém Kongu (Zaire): analýza pravidel manželské výměny; klasické dílo afrikanistiky
- V ostrém protikladu k explanačním schémátům kulturní ekologie a kulturního materialismu hledá vysvětlení kulturních jevů v ideové a symbolické bázi lidské kultury
- ovlivněna francouzským strukturalismem Lévi-Strausse: *„Čistota a nebezpečí: analýza pojmu poskvrnění a tabu”* (Purity and Danger, 1966)
- souvislost mezi skupinovou identitou a vnitřní strukturou společnosti (vliv Durkheima) – vytyčování hranic mezi čistým a nečistým
- „špína“ - východisko jejích symbolických a sociologických úvah; není izolovaný fenomén x produkt systematické sociální aktivity a doprovodné symbolické klasifikace
- Tam, kde je „špína“, je zároveň systém předpokládající řád i porušení tohoto řádu
- Teze: nečistota je univerzálním morálním symbolem, označujícím hranice mezi sociálními kategoriemi; úzkost z poskvrnění a ztráty tělesné kontroly je nejsilnější ve společnostech s přísnými sociálními kategoriemi.

„LEVITICUS AS LITERATURE”

- Symbolické univerzum izraelské společnosti - 3 kategorie (zvířata, lidé, prostor)

posvátné – zvířata určená k oběti, Levité, chrám.

profánní – zvířata určená ke konzumaci, Izraelci, Izrael

nečisté (ambivalentní, nezařaditelné, představující sociální neřád) - zvířata „nejedlá“, cizinci, ostatní území

- Posvátné a profánní – součástí jednoho klasifikačního systému

5 základních „negativních“ strategií, jak se vyrovnat s ambivalentními a anomálními událostmi

1) **redefinování anomálie** – narození handicapovaného dítěte může narušit hranici mezi lidmi a zvířaty (u Nuerů): dítě označeno jako hroch, který se nešťastnou náhodou narodil lidským rodičům; dítě položeno do vody, kam jako mladý hrošík patří (prostor)

2) **eliminace prostřednictvím fyzické kontroly** – kmen Ibo v Nigérii – rodit by se měli pouze jedinci, narození dvojčat ohrožuje sociální klasifikaci. V minulosti byla dvojčata zanechávána v buši, aby zde zemřela a matka byla exkomunikována z vesnice

3) **vyhýbání se anomálii** – může být mnoho tabu a pravidel zakazující styk s anomálií (člověk, věc) - M. Foucault ukazuje na západní užívání mentálních institucí k ukrytí všech, kteří byli považováni za deviantní – např. matky bastardů a sirotci „uklizení“ ve viktoriánské Anglii do psychiatrických léčeben

4) **anomální události a individua jsou označeny jako nebezpečné** – stigmatizování, někdy aktivně perzekuování

5) **anomálie mohou být pozvednuty prostřednictvím rituálu** – pokud je např. smrt zatažena do rituálu, může být nahlížena jako součást většího plánu, dát životu smysl.

Dále udělala například gnozeologický model mřížky a skupiny (nebudu rozepisovat)

Typologie: **SLABÁ x SILNÁ skupina a mřížka**

INTERPRETATIVNÍ A.

Clifford Geertz (1926-2006)

- = Představitel interpretativní symbolické antropologie – sémiotický přístup ke kultuře
- Inspirace u filozofů (H. G. Gadamer); sociologů (M. Weber); literár. kritiků a teoretiků dekonstrukce (J. Derrida)
- Žák Kluckhohna, Parsonse
- Důraz **ne** na **obsahy lidského vědomí**, nýbrž na to, **jak jsou významy a symboly sdíleny v procesu sociální interakce**
- kultury jako systémy symbolů a významů, které je nezbytné dešifrovat a interpretovat jako sémiotický text (zkoumá vlastnosti znaku)
- **symbol** = jakýkoliv objekt, akt nebo událost sloužící k přenosu myšlenek nebo významů; symboly vnějším zdrojem informací; “modely reality” (výklad a interpretace reality) a “modely pro realitu” (návod a informace k organizaci reality); nejvýznamnější třídou symbolických systémů jsou slova
- Výzkumy na Jávě a Bali, v 60. letech v Maroku (Pozorování islámu, 1968)

Kohoutí zápasy na Bali:

- Systém sázek
- Kohouti, pocity, vášeň
- Promítnutí animálnosti člověka
- Záludná hra – nesází jen peníze, ale i status
- Pomocí nichž můžeme interpretovat celou balijskou kulturu – zapojení sdílených symbolů do každodenní interakce

Nikdy si nepřiznal, že antropolog ovlivňuje materiál, který zkoumá

SÉMIOTICKÉ POJETÍ KULTURY

- Kultura je zásadním prvkem lidské situace a hnací silou dějin. Není cílem objevovat zákony či kulturní vzorce.
- Interpretace kultury jako unikátního znakového systému – jako souboru textů.
- **Zhuštěný popis** (“*Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture*“, 1973)
 - Člověk je zvíře zavěšené do pavučiny významů, které si samo upředlo. Kultura je pavučina; její významy nelze odhalit zákony, ale interpretací.

- Kultura je kontext, v jehož rámci mohou být sociální události, chování, instituce či procesy srozumitelně – tedy „hustě“ - popsány.
- Kultura je „text“, vzájemně provázané systémy interpretovatelných znaků, symbolů.
- Kultura – na jedinci nezávislá, relativně autonomní vrstva reality –požadavek výzkumu kultury jako souboru textů, které zahrnují vedle abstraktních ideových systémů především sociální aktivity lidí zapojených do symbolických akcí
- **Cíl** – získat přístup ke konceptuálnímu světu, v němž žijí subjekty zkoumání
- antropologické spisy jsou samy o sobě interpretace a to ještě 2. a 3.řádu (jen domorodec činí interpretace 1. řádu), jsou to tedy fikce.

METODA

- Zkoumání světonázoru Druhých pomocí metody translace a interpretace – porozumění sociokulturním jevům: kultury zkoumány z hlediska významů, jejichž prostřednictvím lidé vnímají, prožívají a interpretují realitu.
- k symbolickému systému se lze dostat pouze empiricky, zkoumáním událostí, nikoliv uspořádáváním vyabstrahovaných entit do jednotných vzorců; cílem kulturní teorie není kodifikovat systém, abstraktní pravidelnosti, ale umožnit zhuštěný popis.
- Antropologická interpretace je konstruováním výkladu toho, co se děje.
 - Kultura jako text; nutnost znát kulturní kontext, proto potřeba zhuštěného popisu
 - příklad mrkající osoby a osoby postižené tikem

MONOGRAFIE

- problémy politické stability a ekonomické modernizace: součást diskurzu rozvoje v poválečném období dekolonizace
- Odklon od klasických tribálních a ostrovních studií – komplexní, rychle se měnící společnosti v Asii
- *Náboženství Jávy (The Religion of Java)*: vyhlídky nových států, problémy sociální a politické transformace, role náboženství v ekonomice, krize politické legitimacy; jávanské náboženství jako syntéza 3 různých náboženských komunit, které nejsou izolované

Zhodnocení a kritika Geertzova interpretivismu

- Osobitý literární styl – početná skupiny čtenářů (*Díla a životy: antropolog jako spisovatel*, 1988)
- Kuper: Geertzovo dílo – trajektorie antropologické ideje kultury ve 2. pol. 20. st.
- 1) vliv Parsonse, Webera – zkoumání souvislostí mezi idejemi a soc. procesy (Jáva)
- 2) studium symbolických systémů (Maroko, Bali)
- pozitivistická kritika
- propojenost studia místních událostí s analýzou širších kulturních trendů – *Local Knowledge*, 1983
- nedostatek pozornosti otázkám moci v kulturním procesu (postkoloniální studia, feministické teorie, teorie menšin) – apolitický, ne-etický
- nedostatek sebereflexe (G. Marcus, *Anthropology as Cultural Critique*, 1986)
- odpůrce – zejména M. Harris, který jeho verzi antropologie považuje za velice spekulativní

KOGNITIVNÍ ANTROPOLOGIE

kultura jako systém znalostí, jejichž prostřednictvím příslušníci různých společností vnímají a interpretují svět

- studium vztahu jazyka a kultury prostřednictvím výzkumu kognitivních systémů, modelů lidského vnímání a myšlení v různých společnostech
- “Kognitivní systém” zahrnuje široké spektrum poznávacích procesů; 1) percepce a deskripce, 2) konceptualizace a interpretace jevů přírodní a sociokulturní reality.

Cíl – zjistit, jak příslušníci určité kultury vnímají, popisují a vysvětlují svůj svět a jak tyto struktury determinují interpretaci sociálních zkušeností a chování člověka v dané společnosti

Předpoklad: jazykové struktury každé společnosti přímo odrážejí principy a specifika zkoumané kultury

- sémantická analýza nativních terminologických systémů, studium klasifikačních pravidel a operací, na jejichž základě budují členové dané kultury své osobité systémy znalostí
- Vliv na vznik kognitivní psychologie, kognitivní sociologie a kognitivní lingvistiky. V současné době tzv. kognitivní věda.

Etnosémantika: subdisciplína kognitivní antropologie zabývající se sématickou analýzou terminologických systémů a studiem role pojmů a kategorií v různých kulturách

Etnověda: subdisciplína kognitivní antropologie, zkoumá domorodé principy klasifikace a konceptualizace, jejichž prostřednictvím členové společnosti vnímají svě

Metody a techniky KA inspirované moderní lingvistickou a sémiotikou:

- Využívány poznatky etnovědy (etnobotanika, etnozologie, etnofarmakologie, etnomedicína, etnomatematika) a etnosémantiky (analýza terminologických systémů a studium role významů, pojmů a kategorií v kognitivních systémech jednotlivých kultur)
- 1. fáze výzkumu - tzv. kontrolní zjišťování: výzkumník co nejméně zasahuje do popisu, klasifikace a interpretace, kterou provádí příslušník studované společnosti.
- Z těchto informací se rekonstruuje sémantický model zkoumané třídy jevů, většinou pomocí komponentní analýzy.

Představitelé:

Ward Hunt Goodenough

- Komponentní analýza – výzkum příbuzenských systémů a domorodé astronomie v Mikronésii
- Potřeba respektovat rozdíl mezi vzory chování a vzory pro chování
- existence dvou řádů reality: 1) jevový řád – materiální systém společnosti, lidské chování a jeho produkty. 2) ideační řád – systém idejí, názorů, norem a principů.
- Požadavek zúžení pojmu kultura pouze na systémy sdílených myšlenek-co se lidé učí, a ne to, co dělají a tvoří. Kultura není materiální jev, neskládá se ze situací, osob, chování nebo emocí, je spíše formou těchto věcí existující v myslích lidí.
- **znalosti, kódy a pravidla**
- Analýza kultur musí tedy vycházet ze studia obsahů vědomí a vyústit v rekonstrukci abstraktních kognitivních systémů, neboli myšlenkových kódů, na jejichž základě lidé určité společnosti jednají a jejichž prostřednictvím vnímají a interpretují svět.

*** R. M. Keesing**

- Inspirace lingvistikou - N. Chomsky (jazyková kompetence x konkrétní řečový akt)
- Integrovaná teorie kultury: kulturní kompetence a sociokulturní performance–vzájemné působení, kontext

Předpoklady:

- Každý jedinec si vytváří svou vlastní kulturní kompetenci (vlastní výklad kultury)
- Obecný kognitivní systém společnosti + osobitost člověka (ideační model)
- Kultura je idealizovaná a teoretizovaná, abstrahovaná z kompetencí více jedinců; „ideální mluvčí“
- Studium kult.kompetence předpokladem pro pochopení/interpretace sociokulturních projevů a rozporů
- Sociokulturní systémy jsou objektivní realizací kognitivních systémů

Cíl: jak příslušníci dané kultury vnímají, popisují a vysvětlují svůj svět a jak tyto struktury determinují interpretaci sociální zkušenosti a chování člověka v dané společnosti.

- studium modelů lidského vnímání a myšlení v konkrétním kult. kontextu
- Kognitivní mapa – návod na invariantní způsoby chování; *kulturní gramatika*; komponentní analýza a taxonomie
- Výzkum kmene Kwaio na ostrově Malaita na Šalamounových ostrovech: příbuzenství, politika, historie, jazyk, dopad kolonialismu – vliv na M. Douglasovou – posvátní vs nečisté

Symbolická a kognitivní antropologie – shrnutí

- přehodnocení metod terénního výzkumu
- Proti tradičnímu způsobu zpracování informací do podoby předem stanoveného tematického bloku – ekonomika, náboženství, umění; takto získané informace postrádají vnitřní souvislost založenou na principech domorodé klasifikace a konceptualizace světa.
- Antropologický výzkum by měl navíc zahrnovat nejen odpovědi a reakce informátorů, ale také všechny otázky, které antropologové položili.
- “otázka – odpověď” - základní metoda antropologického výzkumu

Kognitivní antropologie

- zájem o kognitivní obsahy lidského vědomí
- cíl – postižení organizace lidského myšlení a logiky tzv. kulturní gramatiky

- preferuje analýzu vazeb mezi lexémy a jejich významy; zkoumá sémantické vztahy mezi oblastmi určité kultury
- Metoda: scientistický model vědy (matematické, statistické, kybernetické formule)

Symbolická antropologie

- nejen mentální struktury, ale také interakční situaci, v rámci, které se konstituují svět významů
- výklad významů a struktury textů čili o hermeneutickou interpretaci
- výzkum metaforických souvislostí mezi oblastmi v rámci textu, žánru, rituálu nebo kulturního systému
- interpretativní pojetí antropologie jako umění a literárního žánru; uměnovědné přístupy, zdůrazňující zhuštění, vícevýznamovost, interpretační virtuozitu a tvůrčí představivost.

5. Kulturální a reflexivní obrat v antropologii

(postkoloniální kritika, Writing Culture)

KULTURA – od 20. let 20. století byla kultura ústřední kategorie zkoumání v antropologii

- Od 60. let však dochází ke ztrátě na významu
 - Rabinow (2006) „*Kultura vyvolává více otázek, než jich řeší*“
 - Pro jiné mocenský pojem/konstrukt stvořen výzkumníkem – někteří jej stále berou jako pojem, bez kterého se antropologie neobejde

Dostáváme se tedy k tomu, že **pojem kultura je oslaben** – přispěl tomu především **rozpad koloniální soustavy**

- Obor považován za pilíř kolonialismu = antropologové nemohli tvrdit, že se o kolonie neopírali – rozbory koloniálních situací a klasická antropologická díla dokazují provázanost antropologie a koloniální zpráv

Gellner: „*Antropologie závisela na koloniích samotným faktem, že antropologii nabízela zásobnici exotických a lehce dosažitelných kultur*“

Podměty k novému promýšlení geneze antropologie, jejího předmětu a metodologického aparátu – začínají se utvářet nová díla, které slouží jako reakce na tehdejší situaci

(např. *Anthropology of colonial Encounters* - Asad 1973, *Colonial Situations* - Stocking 1981)

- V antropologii byly kritické reflexe formulovány ve sborníku *Reinventing anthropology* Della Hymese (1974).
- Na vztah mezi kolonialismem a vznikem moderní antropologie se zaměřoval také sborník *Anthropology of Colonial Encounter* (1973).
 - Asad v něm zdůrazňuje determinaci a situovanost tvorby antropologického vědění historickými, politickými a kulturními či sociálními podmínkami (1973:12).

Antropologie se v momentu dekolonizace a souběžné modernizace společností světa ocitá v krizi, neboť došlo ke zmizení domorodých kultur coby jejího konstitutivního předmětu.

Impulzy pocházely taktéž **skrze postkoloniální studia** – rozbor koloniálního diskurzu

- Zaměřovali se na různé podmínky toho, jak vznikl kolonialismus a jaké dopady měl na kolonizované

Frantz Fanon (1925-1961) – soustředil se na dopady kolonialismu a na psychiku kolonizovaných (dílo: *Černé kůže, bílé masky* 1952)

Edward Said (1935-2003) v díle „*orientalismus*“ (1978) provedl kritický rozbor západního diskurzu vytvářejícího konstrukt orientu. Soustava institucí krásná literatura či akademické texty vytvořily konstrukci zaostalého, primitivního animálního a iracionálního Orientu, jenž stál jako protiklad ke všemu Evropskému.

Mezi současné představitele patří:

Gayatri Spivaková a Homi Bhabha – rozbor postavení a konstrukcí kolonizovaných subjektů

Spivak (*Can subaltern Speak* - 1988) – zabývá se západním pojetím druhého a vyjadřuje kritiku postkoloniálních studií a jejich představitelů. Upozorňuje, že badatelé dávající v dobrém úmyslu zazníť hlasu umlčovaným subalterním, nevědomky opakují hříchy kolonialismu, jelikož opět mluví za někoho „západním“ diskurzem.

Bhabha – považuje koloniální diskurz za mocenský nástroj, jehož účelem bylo na základě vytvoření a uznání rasových/kulturních/historických diferencí kolonizujícími stvořit podřízenou a degenerovanou populaci kolonizovaných.

- Vytvoření konstruktů jiného dávalo kolonizátorům moc si kolonizovaného přivlastnit, ovládat a poznávat.
 - Podle Bhabhy se kolonialismus opíral o ideologii fixnosti identit, které však sám mocensky utvářel.
 - Podněcování vznik a reprezentaci představy „jiného“ jako neměnného ve své odlišnosti

Představitelé postkoloniálních studií dokládají, že pojem kultura slouží jako mocenský nástroj, který umožňoval podmanění obyvatelstva kolonií a přisoudit jim fixní identitu

- Koloniální mocnosti si rozdělily svět – rozčlenily populace na kmeny či národy a každému z nich připsaly kulturu, kterou se odlišovaly od jiných kmenů a národů

Johannes Fabian

Radikální kritiku antropologického diskursu předložil **Johannes Fabian** v knize *Time and the Other: How Anthropology Makes its Object* (1983)

- antropolog obrátil výzkumnou pozornost na způsob, jakým je v antropologickém diskursu konstruován „Jiný“ z hlediska časových rovin.
- „Jiní“ jsou vnímáni jako reprezentanti předchozích překonaných stádií vlastní společnosti.
- Umísťování „Jiného“ do jiného času je podle něj vyjádřením nadřazenosti, „politikou času“ a dědictvím propojení antropologie a kolonialismu.
- Tento specifický jev nazývá Fabian *allochronií*.
- „Jinému“ je odpírána jeho současnost/simultaneita („*denial of coevalness*“) a je popírán fakt, že etnografie je založena na přímé komunikaci v terénu.
- Má to morální a politické souvislosti – v antropologii projev západní nadřazenosti.

Další rétorický příznak distance spočívá např. v konvenčním užití přítomného času etnografie „**ethnografic prezent**“ které vytváří znehybněný esencialistický obraz Jiných!

Impulz k přehodnocení pojmu kultura taky v literární teorii:

V 80. letech – KRIZE REPREZENTACE

- Pochybnost uceleným, transparentním a objektivním způsobem popsat sociální realitu.

C. Geertz – na počátku 70. let – označil psaní za úlohu antropologa

- následující desetiletí = kritický rozbor narativních strategií, jež se užívají při psaní etnografií a prozkoumávání možností vyjadřovat se textem o subjektech výzkumu.

WRITING CULTURE – přelomový sborník – otrásl antropologii – J.Clifford, G. Marcus (1986)

- Dílo přineslo proměnu antropologie – důraz na fakt, že „autor konstruuje toho druhého psaním“ □ konstrukce není nevinná – jazyk není transparentním a objektivním nástrojem k popisu skutečnosti □ konstruování začíná už při terénním výzkumu, kde antropolog pracuje s vědomím toho, že výstup bude monografie/odborná studie.

Autoři sborníku v díle *Writing culture* z různých hledisek analyzovaly narativní postupy užívané při akademickém psaní – řešili urgentní téma rozmanitosti způsobů, jimiž lze psát a číst etnografické texty – jejich autoři stáli u zrodu experimentování s etnografickým psaním

- G. Marcus – jednalo se o velmi žádoucí kritiku antropologie za užití literární terapie uplatněné na psané etnografie – sjednoceno zjištění, že u etnografického psaní nelze oddělit poetické od politického
- **Otrěs antropologie jako vědy – zpochybnění objektivity a pravdy antropologického psaní**

Podle **Orina Starna** – kniha byla vlajková loď diskusí o reflexivitě a psaní – každý ji musel znát a mít na ní názor, aby nevypadal trapně

- Antropologové zaujímali různá stanoviska po vydání *writing culture* – a to nejen k textům, ale především k pojmu kultura...

Lila-abu Lughod (1991) – *Writing against culture* □ kritika writing culture (vytýká absence témat feminismu, halfies)

Jedna z posledních snah o definování předmětu antropologie: „*Writing culture and the life of anthropology*“ (2015)

- autoři se navrací k otázkám z *Writing culture* z 80. let
- reflexe proměn v antropologickém psaní – dřívější postupy již nelze uplatnit pro porozumění současného světa, který je ovlivněn globalizačními procesy

GLOBALIZAČNÍ PROCESY

Změna podmětů na základě globalizačních procesů = globalizační procesy vyvolaly časoprostorovou kompresi, politická, ekonomická a kulturní propojení

- Rozrušily hranice mezi kulturami – vznik hybridních identit a kulturních formací:
 - o „Již nelze hovořit o distinktivních kulturách lokalizovaných v čase a prostoru, ale díky globálnímu propojení nelze zkoumat soc. a kulturní jevy v jednom místě.“
- **Orin Starn** – zamýšlí se nad budoucností antropologie – výzkumy stále častěji ve vlastní zemi = hledání „domácí exotiky“ (bezdomovci, prostitutky aj.)
- Nezpochybňuje „*anthropology at home*“, ale antropologové by se měli vracet i na původní místa výzkumu, na které se původně zaměřovala (Afrika, nová Guinea, Austrálie aj.)
 - o Jen je potřeba odlišného postupu, než jaký měli Malinowski, Meadová, Pritchard a jiní klasikové oboru
 - o již nelze nahlížet a popisovat svět jako mapu distinktivních kultur lokalizovaných v čase a prostoru!

(v této souvislosti by se dalo dále mluvit například o multi-sited ethnography? od Marcuse)

6. Antropologie globalizovaného světa

(reflexe globalizace v antropologii, world anthropologies, současná dilemata antropologie)

Klíčové pojmy

- Globalizace = dlouhodobý ekonomický, kulturní a politický **proces**, který rozšiřuje, prohlubuje a urychluje pohyb zboží, lidí i myšlenek přes hranice států a kontinentů
- Globální propojení = propojení celého světa a vzájemná závislost
- Hybridizace = energetického
- Identita = sebeuvědomění člověka
- Terénní výzkum = nové pojetí, ale stále důležitá složka
- Vícemístná etnografie = výzkumník musí stopovat své téma v různých vzájemně propojených lokacích a dějištích

GLOBALIZACE V ANTROPOLOGII

- v současnosti nelze hovořit o jednotlivých izolovaných kulturách – sílí časoprostorová komprese a narůstají globální propojení
- globalizační procesy ovlivňují mnohé oblasti (například oblast ekonomiky) – reflektují antropologové zabývající se studiem současného světa.
 - Hledání cest, jak se metodologicky a koncepčně přizpůsobit podmínkám globalizovaného světa

80. léta

Vliv emocí → věřilo se, že emoce zkreslují etnografická data a ničí racionalitu, ALE ukázalo se, že právě emoce podmiňují racionalitu – reflexivita v terénním výzkumu?

Reflexe:

3 zdroje etnografických dat:

- Deník, záznamy, poznámky

Vzniká z nich etnografická monografie → dnes i deník (dříve v textu antropolog chyběl – kritika v 80. letech)

90. léta – pojem kultura ztratil na relevanci

- Kultura, tři významy:
 - Axiologické pojetí: aktivita – škála pozitivních hodnot (umění, vzdělání)
 - Antropologické pojetí: entita – vše, co je produktem lidské činnosti (nejen pozitivní)

- od 80. let dál: konstrukt – svět se stává globalizovaným – hybridní formy identit (viz například Bhabha – z Indie, studium na Západu, kritika západní)
- Rabinow: „*Pojem kultura vyvolává více otázek, než jich řeší*“

ČASOPROSTOROVÁ KOMPRESCE

- Zahušťování světa
- Rychlý (rostoucí) pohyb lidí, zdrojů, idejí
- Informace z druhého konce světa během pár vteřin
- Prohlubování závislostí různých částí světa
- Roste globální vědomí
- Vznik multicentrických sítí → koordinace toku informací, kapitálu, moci
- Substitutem pojmu kultura se stalo zkoumání identity, které se dostalo silné pozornosti
- V globalizovaném světě nelze hovořit o kultuře jako časoprostorovém izolátu, jelikož současný svět se vyznačuje globálními propojeními a roste význam hybridizace kulturních forem → nelze si vystačit s koncepcí stacionárního (neměnného) výzkumu prováděného ve stylu Malinowského (norma v antropologii)
- Rostoucí globalizace = výzkumník musí stopovat své téma v různých vzájemně propojených lokacích a dějištích = vícemístná etnografie (Marcus)
- Uplynulé více než dvě desetiletí
 - Rostoucí snaha experimentovat s metodou terénního výzkumu
 - Experimentování při psaní textů (texty Taussinga)
- Velká změna v 80. letech díky reflexivitě → zásadní změna oboru
 - *Writing Culture and the Life of Anthropology* (Psaní kultury a život antropologie, 2015) – O. Starn
- Široké rozpětí oboru, který je silně angažovaný, rozkrývá stále nová tematická pole, a současná generace antropologů programově překračuje limity, normy a formy tradičního pojetí terénního výzkumu = zůstává pevnou součástí oborové kultury

VÝZNAMNÍ PŘEDSTAVITELÉ

- **Arjun Appadurai** (narozen 1949)
- antropolog píšící o globální kulturní ekonomii, identifikuje důležité oblasti (scapes), v rámci kterých „protékají“ kulturní objekty: **etnoscares** (pohyb mobilních jedinců –

turistů, migrantů, uprchlíků), **technoscapes** (technologické toky), **finanscapes** (přesuny kapitálu), **mediascapes** (proudy informací), **ideoscapes** (toky politických idejí a hodnot jako svoboda, demokracie, lidská práva apod.).

- Tyto rychlé toky přeměňují planetu do propojené sítě a mění náš smysl pro čas a prostor.
- Je přesvědčen, že už si nelze vystačit s běžnými modely – (push–pull/centrum–periférie) Nedochází k homogenizaci globální kultury westernizací – globální kulturní proudy vedou k hybridizaci a deteritorializaci identit.

„Scapes“ tvoří globální infrastrukturu, základ globálních kulturních toků, prolínají se a ovlivňují; představují základ současného „představovaného světa“. (*imagined worlds*)

- Jsou to konstrukce povstávající ze situovanosti aktérů a jejich hledisek □ Appadurai navazuje na myšlenky Andersona (ten považuje národ za konstrukci vzniklou pomocí představivosti , již sytí komunikační technologie)
 - Dle Appaduraje už nežijeme v lokálně situovaných představách společenství (*imagined communities*) ale v deteritorializovaných představách světa.
- Krajiny lidí, médií, technologií, financí, idejí zapříčiňují, že se kapitalismus stává dezorganizovaný a zahrnuje předěly mezi ekonomikou, kulturou a politikou.
 - Každému se jeví svět, tak jak se na něj dívá (z jaké perspektivy)
 - Vytvářejí nám představu světa, ne pouze představu společnosti

Z jedné bakalářky: (aplikace globálního toku na **dumpster diving** – *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy* – 2011)

Appadurai (2011).

- Představuje pět dimenzí toku: **etnokrajinu, technologickou krajinu, finanční krajinu, mediální krajinu a ideokrajinu.**
- V posledních letech dochází k velkému zrychlení těchto toků a ke stírání prostorových a časových omezení – globalizací
 - **Etnokrajina** souvisí zejména s pohybem jednotlivců i osob

- **mediální** krajina poskytuje prostřednictvím televize, novin, internetu, ale například i knih množství obrazů jednotlivých etnokrajin, což má za příčinu vznik imaginárních světů, které se mohou lišit od reality.
- **Ideokrajina** souvisí s mediální krajinou, až na ten rozdíl, že se soustředí zejména kolem politických záležitostí, ideologií a hnutí.
- úzké souvislosti s dumpster divingem – Lidé se mohou o dumpster divingu dozvědět díky cestování do zemí, kde je více rozšířen, prostřednictvím internetu, televizních reportáží a novinových i jiných článků, a také díky šíření freeganské ideologie.
- Appadurai (2011) zdůrazňuje, že každý jev má v daném kontextu jiný význam, než v kontextu svého původu – jev přizpůsobuje svému novému prostředí.
- Podle Eriksena (2008), který pracuje kromě jiného i s pojmy krajin, tedy v rámci globalizace dochází ke **glokalizaci**. Tu lze zaznamenat na příkladu newyorských freeganů, o kterých píše Barnard (2011).
 - V New Yorku mohou freegani reprezentovat svou ideologii veřejně na ulici prostřednictvím jakéhosi divadelního představení. Čeští potápěči převzali freeganskou ideologii ze zahraničí, jelikož souvisí s ohrožením životního prostředí, které se nás všech dotýká stejnou mírou (Eriksen, 2008). Avšak nemohli převzít newyorské „*divadelní představení na chodníku*“ (Barnard, 2011), protože popelnice jsou ve velké většině případů umístěny v zadních částech supermarketů, a kolemjdoucí tak potápěče přímo při dumpster divingu většinou nespatří.

☞ přizpůsobení dumpster divingu našim kulturním podmínkám ☞ potápěči šíří povědomí o této činnosti tím, že si *vydumpsterované* potraviny **foť a pak je sdílejí na sociálních sítích**, případně je používají jako ukázkový materiál při rozmanitých příležitostech. **Sdílení fotografií na sociálních sítích navíc pokračuje v globálním kulturním toku** (Appadurai, 2011). Stejně jako jsou zahraniční potápěči inspirací těm českým, i čeští potápěči vytvářejí ideokulturu, která se může díky procesům globalizace snadno šířit do oblastí, kde možná získá opět trochu jiný rozměr.

- **George Marcus** (narozen 1946)

- Vícemístná etnografie – globální jevy zkoumal na různých dějištích
- Marcus prováděl úvahy o potřebách nových metod výzkumu v globálním světě v 90. letech – potřeba multi-lokální etnografie.

- V 90. letech George Marcus rozpracoval metodu, kterou nazval *multi-sited ethnography*
- Výzkumy v současnosti nemohou být prováděny pouze v jedné lokalitě a pozorování musí zahrnovat mnoho míst s ohledem na jejich propojení.
- **Paul Rabinow** (narozen 1944)
 - *Reflexe terénního výzkumu v Maroku (1977)*
 - Rabinow velmi názorně dokládá, že skutečný antropologický výzkum se neodehrává v laboratoři, ale během mezilidské interakce: „Dochází k němu mezi subjekty.“
 - Se čtenářem se dělí o sebe sama (své emoce, pocity, prožitky)
 - Výzkum je pro něj jakýsi přechodový rituál, jehož projitím se antropolog stane antropologem

REFLEXIVITA – spojována s Rabinowem a jeho výzkumem v Maroku

- Vědomé přiznání si sebe sama jako součástí terénního výzkumu...
 - Dříve nebylo běžné, antropologova přítomnost v terénu byla v klasických textech umlčena.
 - revoluce v podobě „*writing culture (1986)*“ – kritické vyhodnocení antropologie v souvislosti s koloniálními kořeny a taktéž mocenský a objektivizující styl psaní.
 - Zmizelo vševědoucí hledisko antropologa – nahrazeno reflexivitou a narativitou v textech.
- „*Pojem kultura podle Rabinow vyvolává více otázek, než jich řeší*“

- **Michael Taussing** (narozen 1940)
 - Vidět X věřit tomu, co jsem viděl
- **Wallerstein**
 - Světový systém → přesvědčen, že současný světový systém je produktem řešení feudální krize v 15. století
 - Svět můžeme rozdělit na společnosti jádra (mají na starosti kapitál, vyšší moc) a periferie (pracovní síla, suroviny) → vzájemná závislost udržování setrvačnosti
 - Ke globalizaci dochází plíživě již od 15. století

Anna TSING – koncept tření

- Inspirovala se Appaduraiem
- Americká antropoložka

Výzkum: Borneo (Kalimantan) – problematika odlesňování Kalimantanu

Dílo: *Friction* (2005)

- Pokus o modelaci výzkumného postupu tak, aby se globální dalo studovat při geografické situovanosti
- Zóny nešikovného zapojení – dochází v nich ke tření – propojení a sil (tam kde nic neběží hladce nastává „tření“ – zdroj tepla jako výsledek pohybu.
 - Globální
 - Regionální
 - Lokální
- K proměnám krajiny dochází následkem působení nadnárodních těžařských společností, vlivu korporátního kapitálu, činnosti environmentálních aktivistů, korumpovaných státních úředníků a vesničanů.
 - Dokládá jak se deštné pralesy mění vlivem globálních propojení, jejichž součástí tvoří mezinárodní vědecká komunita, zlatokopové, studenti, advokáti a mnozí další...

Výpisky:

- globální kapitál se jako mocná síla dotýká lokálních krajín a komunit, a právě tento styk vytváří to, čemu říkáme globalizace
- její podstatou je fakt, že nemáme stejné podmínky: právě difference – moc kapitálu z nejbohatších zemí versus lokální ekonomiky v zemích globálního Jihu – udržuje globalizaci v pohybu
- umožňuje poznat globalizaci v širším kontextu
- Zabývala se mimo jiné migrací z Jávy a původními obyvateli Kalimantanu (Borneo, Asie), v tomto kontextu charakterizovala migranty a původní obyvatele.

noví migranti

- do země přijeli a jsou zde kvůli jejímu bohatství na přírodní zdroje
- někteří jsou využíváni jako pracovní síla (najímání vládou)
- jde jim o to „dostali“ z půdy a celkově ze země co nejvíce
- pro migranty je to příležitost pro získání práce a zbohatnutí (stávají se z migrantů místo zemědělců podnikatelé)
- navzájem sem vodí další migranty, a tak se v Kalimantanu tvoří Jávská komunita
- velký rozmach strojů v zemi, která je dříve neznala

původní obyvatelé

- někteří protestují a bouří se, někteří jen přihlížejí nebo se přizpůsobí systému
- někteří byli kvůli těžbě přesídlení
- přichází o práci, někteří migrují po zemi, aby našli práci
- zaniká jejich kultura a zákon
- lidé jsou zklamaní a naštvaní
- někteří však nadšeně mluví o rozmachu strojů

Jako důsledek globalizace vnímala také prolínání legálního a nelegálního, veřejného a soukromého.

- Legální a nelegální:
 - Lidé pracují nelegálně, ale svou práci a výsledky své práce prodávají velkým legálně fungujícím společnostem. Tito lidé chodí na zakázku pracovat do oblastí, kde je např. těžba dřeva nelegální a v rozporu s ochranou životního prostředí. Lidé nemají jasné identity, svá jména si mění, nikdo neví, kde bydlí a odkud pocházejí. V jednom příkladu se také uvádí, že je těžké je rozeznat od ozbrojených zločinců. Policie a další orgány o této nelegální činnosti ví, ale nezabývají se tím, a tak podle mého názoru tvoří z nelegálního chování legální. Společnosti legálně vedené, tak využívají nelegální činnosti v našem případě dřevorubců.
- Veřejné a soukromé
 - Dochází ke spojování a neschopnosti rozeznání soukromého zájmu (např. prezidenta, podnikatele, společnosti) a veřejného zájmu (obyvatelé). Proto je také těžké rozlišit soukromé a veřejné vlastnictví, a to zejména kvůli splývání investorů, příjmů od zahraničních organizací, domácích příjmů. Zahraničí se stalo domácím: Zahraniční pomoc tvořila hlavní část domácích příjmů a zahraniční firmy pracovaly díky domácím partnerům. Veřejnost se stala soukromou: Cílem vlády bylo sponzorovat podnikání, a to na všech úrovních.
- Proč je podle mě globální kapitalismus na základě Tsing chaotický?

- Myslím si, že zejména kvůli tomu, že se rychle vyvíjí a země, do kterých vstupuje tak nemají čas na to, aby situaci pochopili, přizpůsobili se jí nebo se jí snažili změnit tak, aby vyhovovala i jim. Pro ně je to něco nového s čím se neměli kdy setkat, nevěděli a nevědí, jak s tím nakládat a fungovat.

Co znamená **Frontiers of Capitalism**?

- jde o představu, která se materializuje – představa dvou odlišných světů - "civilizovaného" a "divošského", který musí být zušlechtěn, dobyt, obsazen, využit – podobně, jako tomu bylo v případě evropských kolonizací. A zároveň je to místo, kde neplatí tak úplně zákony a vše se promíchává – a vše je přikryto, legitimizováno univerzalistickou představou – dříve christianizaci, civilizaci, nyní modernizaci

proč je **globální kapitalismus tak chaotický** (*Why is global capitalism so messy?*)

- jde o čas, nepřipravenost apod., ale ještě je tam jeden aspekt - právě ona síla ideologie pokroku a modernizace, která jakoby zacpává ústa těm, co poukazují na nevratné škody; vytváří se falešná dichotomie mezi pokrokem a prací pro obyvatelstvo a ochranou přírody (takový ten argument -a to se máme vrátit na stromy?).

Četba Grygar:

- o různých formách studia globalizace autor hovoří v první kapitole a představuje nám různé pohledy jeho kolegů a současníků na její uchopení. Řadí je podle Michaela Burawoye do tří kategorií: skeptici, radikálové a perspektivisté. Každá z těchto skupin studuje globalizaci jiným způsobem. Skeptici uvádí, že je to, co označujeme jako globalizaci pouhým mýtem. Radikálové jsou naprostým opakem skeptiků a zastávají názor, že kořeny globalizace sahají až do 16. století. Perspektivisté stojí za tím, že si každý utváříme vlastní obraz globalizace, který odpovídá našemu globálnímu umístění. Také se zde obrací na George Marcuse, který je zastáncem studovat globalizaci etnograficky – nechce se jí zabývat jako vnější silou ovlivňující lokální situace. Chce ji studovat „zevnitř“ pomocí čtyř typů aktérů: 1. lidí 2. věcí 3. metafor, zápletek, příběhů 4. individuálních životních trajektorií. Tento způsob pohledu na studium globalizace nazývá Marcus jako multisited ethnography. Také zde podotýká svůj vlastní protimluv: snaha studovat globální etnograficky. Etnografie byla totiž vyvinuta jako prostředek studia lokality. Globální ovšem podle jeho slov musí být lokalizované všude, když tomu tak není, nejedná se o globální, ale lokální. Studovat tedy něco globálního

etnografickým studiem lokality je jasný protimluv. Grygar je ovšem toho názoru, že je to přesto možné prostřednictvím studia lokálního a globálního jako pospojované.

7.

Koncept kultury a jeho kritika

- Kultura je slovo, termín, pojem, koncept i koncepce
- Na odborné úrovni hovoříme o konceptualizaci kultury a diskutujeme o rozličných teoriích kultury
- Slovo kultura nejčastěji využíváme ve dvou významech
- 1. Ve smyslu, který lze parafrázovat významem „jít za kulturou“
 - spojen s uměním vytvořeným intelektuální elitou – sochařství, malířství atd.
- 2. Když hovoříme „o jiných kulturách“
 - vžilo se označení antropologického významu
 - toto spojení zahrnuje všechny nadbiologické prostředky a mechanismy, jejichž prostřednictvím se člověk, jako člen lidské společnosti adaptuje na vnější prostředí
- Kultura je chápána neutrálně jako celkový způsob života charakteristický pro určitou skupinu lidí, jako naučný soubor všech politických, ekonomických, sociálních, psychologických, filozofických a materiálních prvků

Základní rozlišení antropologického pojmu kultura

- Emancipace antropologického významu kultury je spojena s novověkem, kdy docházelo k objevování Druhého ve formě odlišných společností a jejich světů
- Skrývá v sobě inherentní dvojznačnost
- Na jedné straně – všichni lidé jsou „schopni“ kultury – odkazuje na základní **podobnosti** mezi lidmi
- Na druhé straně – lidé si osvojují v průběhu života nejrůznější schopnosti, představy, zvyklosti... které vedou ke kulturním **odlišnostem** mezi jednotlivými skupinami
- Antropologie tedy chápe kulturu na 2 úrovních: OBECNÁ a SPECIFICKÁ
- Leslie A. White poprvé oddělil kulturu v **singuláru** (kultura lidstva vystupuje jako samostatný uzavřený systém) a v **plurálu** (jednotlivé lokální kultury nikdy nevystupují autonomně, protože jsou neustále ovlivňovány okolním prostředím a procesy difuze)

Kultura v singuláru

- Vznik pojmu kultura se spojuje s **Tylorem** – uvažoval o ni jako o složitém celku zahrnujícím poznání, víru, umění, morálku, zákony, zvyky... a ostatní člověkem osvojené obyčeje v dané společnosti
 - = počátek vědecké revoluce – mění se vztah pojmu kultura k dosavadní teorii speciálních věd o kultuře
 - Překonává axiologickou dimenzi kultury – už není jen o pozitivních hodnotách, ale o všech produktech lidské činnosti, jejichž prostřednictvím se člověk adaptuje na vnější prostředí
- Kultura je univerzální lidský fenomén, který není vlastní jiným biologickým formám života
- Nejvýznamnější znak, kterým se lidé odlišují od jiných druhů
- Kultura je v tomto smyslu teoreticky definovanou kategorií nebo aspektem sociálního života, který je abstrahován z komplexní reality lidské zkušenosti

- Je vždy v protikladu nějakému jinému stejně abstraktnímu aspektu sociálního života (ekonomie, politika, biologie...)
- Neexistuje jen jeden způsob, jak ji chápat
- Může být chápána jako naučené chování, které si lidé osvojují a předávají z generace na generaci
- V tomto případě je protipólem kultury příroda (kultura je to, co nás odlišuje od zvířat)
- Toto chápání kultury je úzce spjato s evolucionismem

Kultura v plurálu

- Odklon od evolucionistického směru
 - Kultura už není postupnou manifestací nevyhnutelně se odkrývajících ság od divoštví k civilizaci
 - Jde spíše o to, co lidé kolektivně „dělají“ a jak, kde a v jakém čase to dělají
- Tento význam odkazuje ke specifickému způsobu života různých skupin lidí
- Výrazy jako: kultura Nuerů, Eskymáků, islámská kultura, lesbická kultura, česká kultura...
- Jednotlivá kultura v tomto pojetí představuje konkrétní svět názorů, věr, zvyků a jednání
- Tato kultura „náleží“ určité skupině či společnosti
- Kontrast zde tedy není mezi kulturou a „ne-kulturou“ ale mezi jednotlivými kulturami
- Koncept kultury v plurálu se naplno uplatnil s Boasem
 - Předložil koncept kultury jako integrovaný systém symbolů, idejí a hodnot charakterizující danou společnost
 - Odmítl biologické zdůvodnění rozdílností – to, co nás tvoří, je kultura, ne biologie!!
 - Kulturní rozdílnosti zdůvodňoval přírodními podmínkami a dějinnými náhodami
- Antropologové začínají místo o „kultuře“ psát o KULTURÁCH

POSTMODERNÍ ANTROPOLOGIE V RYCHLOSTI

- Intenzivní přehodnocování tradičních přístupů, metod a technik výzkumu
- Antropologové začínají pochybovat o smyslu a poslání své disciplíny i postavení antropologa v podmínkách dnešního světa
- Rysy postmoderních směrů obecně:
 - Důraz na jazyk a komunikaci jako základ sociokulturních jevů (obrat k jazyku zpopularizoval Richard Rorty v 60. letech) – jsou používány lingvistické a literárně – vědní analýzy; různé směry – strukturalismus, poststrukturalismus
 - Zpochybňování metod vědeckého poznávání – jsou podmíněné mocenskými zájmy
 - Důraz na mocenské vztahy
 - Cílem je kritika „západních“ institucí a vědění

POSTMODERNÍ KRITIKA KULTURY

- Postmoderní koncept kultury jako fragmentovaný, neuchopitelný a fluidní vedl ke zpochybnění samotného konceptu kultury jako platného předmětu antropologické analýzy
- Mnozí kritičtí antropologové označili kulturu za podezřelý a nedůvěryhodný koncept jak v akademické sféře, tak veřejném životě
 - Poukazovali na neblahé vlastnosti kultury a její tendence exotizovat, esencionalizovat a stereotypizovat celkové způsoby života Druhých
 - Tím údajně dochází k naturalizaci jejich jinakosti ve vztahu k bílým středostavským Evropo-Američanům

- Pojem kultury se dostal do tak vážných metodologických i epistemologických problémů, že mnoho vědců zvažuje jeho vyřazení ze sociálněvědního slovníku
- Podobná situace nastala na přelomu století s pojmem rasa – vypuštění tohoto pojmu bylo snazší, protože byl morálně zdiskreditován a stal se pejorativní nálepkou
- S kulturou to tak snadné není – v lidových modelech převažuje normativní význam, obecně odkazující k pozitivní sféře lidského jednání
- Kultura jako kultivace mysli a chování stojí vysoko v hodnotovém žebříčku lidí
- Inflace pojmu kultura způsobila, že lidé s její existencí počítají a ztotožnili se s ní
- Postmoderní důraz na jinakost, subjektivitu a transnacionální kulturní formy vedl k potřebě koncept kultury přehodnotit – někteří jej chtějí úplně vyřadit, jiní usilují o zpřesnění a zúžení, nebo navrhuji alternativní možnost přístupu k pojmu – zazírání na kulturu jako na neohraničený „kulturní proud“, „diskurzivní pole“ či „tradici vědění“
- V současné době 2 zásadní trendy:
 1. psaní „**proti kultuře**“
 - Tvrdí, že debata o kultuře rozdrtila různorodost produkce významů
 - Např. Friedman, Abu-Lughod
 2. psaní „**pro kulturu**“
 - Argumentují, že dnes, kdy si díky antropologii termín kultura osvojil téměř celý svět, se ho nelze jen tak vzdát
 - Např. Christoph Brumann, Robert Brightman

VZESTUP A PÁD POJMU KULTURA

(Soukup)

- Spousta dnešních antropologů je toho názoru, že pojem kultura vyvolává více otázek než odpovědí
- Řada antropologů dokonce pokládá kulturu za mocenský pojem a narativní konstrukt vytvořený výzkumníkem
- Někteří teoretici ale doposud s pojmem pracují a pokládají jej za klíčovou kategorii, bez které se antropologie nemůže obejít
- Impulzy, které způsobily erozi pojmu kultura:
 - **Rozpad koloniální soustavy**
 - Antropologie se bohužel opírala o kolonialismus – vzájemná závislost koloniálních správ a antropologie
 - Antropologům kolonie nabízely zásobnici exotických, přitom však bezpečně dosažitelných kultur
 - **Postkoloniální studia**
 - Představitelé se nesoustředili na antropologii jako takovou, ale na rozbor koloniálního diskurzu vůbec
 - Přezkoumávali podmínky, za nichž se rozvinul kolonialismus a jeho dopady na kolonizované
 - Různými způsoby dokládají, že pojem kultura sloužil jako mocenský nástroj, jenž umožnil podmanit si obyvatelstvo kolonií tím, že jim vytvořil a přisoudil fixní identitu
 - Koloniální mocnosti si mezi sebou rozdělily svět a a rozčlenily populace na kmeny či národy a každému z nich připsaly kulturu, která je odlišovala od jiných kmenů a národů
 - Franz Fanon, Edward Said

- **Krise reprezentace**
 - Řešila se v antropologii v 80. letech
 - Vzrostly pochybnosti o možnosti uceleným, transparentním a objektivním způsobem popsat sociální realitu
 - V následujícím desetiletí se skupina antropologů zaměřila na kritický rozbor narativních strategií, které se užívají při psaní etnografií a prozkoumávání možností vyjadřovat se textem o subjektech výzkumu
 - Přelomové dílo: **Writing Culture** (1986)
- **Writing Culture**
 - Přineslo studie, jejichž autoři z rozmanitých hledisek kriticky analyzovali narativní postupy užívané antropology při tvorbě etnografií.
 - Řešili naléhavé téma rozmanitosti způsobů, jimiž lze tvořit a číst etnografické texty- Etnografická praxe je zde chápána jako celek, který je provázán od shora dolů – od psaní textů přes institucionální zakotvení až po provádění výzkumu
 - Dochází k otřesení statusu antropologie jako vědy, zpochybňování objektivity a pravdy antropologického psaní, které se od té doby stále více vyznačuje narativitou a reflexivitou
 - Tázání se po zdrojích etnografické autority
 - Přehodnocení užívání pojmu kultura (byli autoři kteří byli PRO a také PROTI)
 - Psaní kultury navázalo na Geertzovo pojetí kultury jako textu a dále rozvíjeli možnosti, které pojetí kultury, jakou souboru textů nabízelo a začali ji stále více chápat jako konstrukci připravenou antropologem. Představitelé oboru si začali uvědomovat, že jejich zprávy nejsou objektivním popisem skutečnosti, nýbrž mocensky založená sdělení, v nichž nelze oddělit politické od poetického
 - Třeba příklad, že pokud se společně shodneme, že existuje třeba česká kultura nebo černošská kultura – Tak kdo z nás se jí odváží popsat jako celek? No, a to je přesně to, čeho se antropologové dopouštěli po celá desetiletí

Z POZNÁMEK NEVÍM OD KOHO

Edward Said - Orientalismus: Západní koncepce Orientu (1978)

Úvod

- Orient si Evropané vytvořili téměř celý ve svých představách – od antiky byl prostředím plný exotiky, mýtů, romantiky, znepokojivých vzpomínek, přízračných dějin a pozoruhodných zážitků
- Pro Evropany byl Orient nejen sousedem, ale také **kulturním rivalem**, nejstarší a největší kolonií a hlavně jednou z nejčastějších představ o jiné kultuře
- Orient tak pomáhal Evropu negativně definovat, byl jejím protikladným obrazem
- Pojem orientalismu může mít několik významů:
 0. Vědecký původ – kdokoli se zabývá Orientem a jeho specifickými rysy, se stává orientalistou. Orientální studia nebo **regionální a areální studia** ale odsouvají orientalistiku na druhé místo kvůli vágnosti tohoto pojmu. Přetrvává ale na akademické půdě
 1. Akademická tradice - Pojem orientalismus se snaží postihnout druh myšlení založený na ontologickém a epistemologickém rozlišení mezi Orientem a Západem (Okcidentem). Mnoho autorů z tohoto rozlišení vytvořili spoustu příběhů týkající se mentality Orientu – Victor Hugo, Dante, Karl Marx

2. Historické a materiální vymezení – počátky orientalismu a orientalistiky lze hledat zhruba na konci 18. století. Mocenský diskurz zabývající se Orientem z pohledu společenské instituce, která zkoumá výroky o Orientu, popisuje ho, učí o něm. Orientalismus je v tomto ohledu postupem, kterým Západ Orientu vládne, řídí ho. Toto pojetí podle Saida vychází z díla Foucaulta Dohlížet a trestat nebo Archeologie vědění. Zásadou orientalismu nebyl Orient nikdy nezávislým termínem
- C závěru knihy chce psát o tom, že evropská kultura získávala svou sílu a identitu právě procesem vymezování vůči Orientu
 - Když se mluví o Orientu, vyhrazujeme se především vůči francouzským a britským kulturním aktivitám. Do počátku 19. století byl ten vztah v podstatě pouze mezi Anglií, Francií a Indií a biblických zemí → po druhé světové válce tyto evropské mocnosti nahradila Amerika, která měla vlastně stejný postoj
 - Vztah mezi Západem a Orientem je **vztah moci**, není jen imaginací. Orient nezískal tuto pozici jen proto, že byl shledán orientálním v tradičním slova smyslu, ale také proto, že mohl být učiněn orientálním
 - hlavním rysem evropské kultury je to, co z ní udělalo kulturu vládnoucí v rámci Evropy i mimo ni, totiž myšlenka nadřazeného postavení Evropy nad všemi neevropskými národy i kulturami
 - Orientalismus je založen na vnějškovosti, tedy na tom, že básník či vědec nutí Orient se vyjádřit, aby mohli popsat jeho záhadnost. O Orient jim jde jako o podnět, k tomu, co touží sami vyslovit. Výsledkem je reprezentace, obraz – často poměrně známé. Na těchto reprezentacích si všímá stylu, řečnickým figurám, umístění děje a společenským a historickým okolnostem, ne správnosti daného zobrazení. Marxovými slovy z Osmnáctého brumairu Ludvíka Bonaparte: „Nemohou se sami zastupovat, musí být zastupováni.“
 - Chce přispět k pochopení toho, jak funguje **kulturní dominance** – chce, abychom se ji odnaučili

Havlíčkovy přednášky:

- **Said: white man's burden (břemeno bílého muže)** – úkolem západního vědce je do upadlého orientu přinést světlo civilizace, ale také bádát ve starověkých orientálních kulturách a zachránit toto dědictví (moderní orient - negativně chápáný; starověký orient – kulturně na výši, ale postupně upadl)
- Po Saidovi se význam orientalismu mění, dnešní chápání orientalismu je zájem západu o východ
- Saidova koncepce orientalismu je kritizována, že je jednodušší, věnuje se tomu, jak západ vnímá orient; méně tomu, jak z toho vychází západ

Frantz Fanon (1925 - 1961)

- Proslavil se zejména svými esejistickými knihami *Černá pleť, bílé masky* (1952) a *Odsouzení země* (1961), v nichž shrnul důsledky kolonialismu a rasismu v tom, jak se odrazily v mentalitě lidí. Jeho názory významně ovlivnily protikoloniální hnutí v polovině 20. století, především v Africe.
- (Sám byl černoch)
- Psychoanalytik a sociální filosof, tvrdil, že některé neurózy jsou sociálně vytvořené
- *Černá pleť, bílé masky* - dělá psychoanalýzu černé osoby, která je vnímána jako nižší stvoření v bílém světě, ve kterém žije a studuje, jak se pohybuje v prostředí bělochů.
 - Zvláště diskutuje **jazyk**, černá osoba používá jazyk kolonizátora, což může vyvolat nejistotu vědomí černocha. Dojde k závěru, že ovládnutí bílého jazyka v zájmu uznání jako bělošky odráží závislost, kterou se černá příslušnost podřizuje.

- V tomto spise dělá multidisciplinární analýzu efektu kolonialismu na rasistické vědomí. Integruje psychoanalýzu, fenomenologii, existencialismus a negritude theory.
- Předmluva k této knize je napsaná **Jeanem-Paulem Sartrem**
- Viděl násilí jako určující charakteristiku kolonialismu
- Kolonialismus jako forma nadvlády, která byla potřeba pro úspěch přetransformování řádu nativních obyvatel
- Jeho analýza odhalila rasistické stereotypy v jádru kolonizace a tvrdil, že je třeba uznat ekonomické a politické podmínky jako základ pro psychologickou a kulturní povahu kolonizovaných lidí.
- Jeho analýza byla zakotvená v **politické opresi**. Charakterizoval koloniální dichotomii kolonizátora a kolonizovaného jako produkt „**manicheistického deliria**“ (manicheism-delerium) = výsledek podmínek radikální opozice jako dobro-zlo, pravda-lež, běloch-černochoch, ve kterém jsou axiomaticky privilegované prvky dané koloniálním vztahem. Jinými slovy, koloniální vztah ukazuje, co z těchto dvou vztahů je dobré a co špatné.

8) Příroda a kultura

Výpisky z Eriksena:

Lidské bytosti jsou **sociálním produktem**

- To, co považujeme za svou lidskou přirozenost není vrozené: musíme to získat učením – člověk v nás se utváří při našem zapojení do sociálního a kulturního světa
 - Lidský charakter není výlučně individuální a není ani přirozený.
 - Veškeré chování má sociální původ: jak se oblékáme (a vůbec i to, jestli se vůbec oblékáme)
 - Jak komunikujeme prostřednictvím řeči, gest a výrazů tváře, co jíme a jak jíme – všechny tyto schopnosti považujeme za přirozené – **ve skutečnosti jsou získané**
- Člověk je samozřejmě také biologické stvoření (má tedy i své vrozené potřeby – jíst, spát) – **ALE** způsoby uspokojování těchto potřeb se utváří sociálním způsobem

Lidé potřebují jídlo, aby se vyvíjeli a aby přežili – na druhou stranu se potrava připravuje a pojídá kulturně determinovaným způsobem a potravní zvyklosti se liší (způsoby přípravy, kořenění může být odlišné)

Taktéž všudypřítomná **tabu s potravou**, které se liší od jedné kultury k druhé – zajímavé téma pro antropologii (taktéž narušování symbolických hranic čistoty/nečistoty potravin z kontáku od Douglas)

Biologickou daností je, že lidem rostou na hlavě vlasy, ale náš postoj k této skutečnosti je dán sociálními a kulturními zvyklostmi – vlasy podle pravidel stříháme, necháváme růst, holíme, barvíme, myjeme a češeme.

Existence člověka – spoléhání se na řadu sdílených společenských konvencí nebo nevyslovených pravidel chování – studie různých společenských konvencí dokazují, že něco, co považujeme za vrozené a přirozené jsou ve skutečnosti vytvořené životem ve společnosti.

Čtyři rozměry lidské existence: (eriksen)

KULTURA	Kulturní univerzália	Kulturní odlišnosti
	Genetická univerzália	Genetické odlišnosti
PŘÍRODA		
	SPOLEČNÉ	ODLIŠNÉ

Levé dolní pole představuje lidstvo jako biologický druh – společné vlastnosti druhu *Homo Sapiens* – společné biologické charakteristiky (trávicí soustava, výška, hmotnost, rozmnožovací ústrojí, objem mozku)

- Patří sem také vrozené schopnosti všech lidí – osvojení řeči

Antropologové a další vědci ovlivnění biologii – Darwinovou teorií přírodního výběru tvrdí, že seznam vrozených rysů a možností je mnohem delší, totéž tvrdí strukturalisté

Sociální a kulturní antropologie 20. století však vždy tíhla ke zdůraznění „získaného“ nad „vrozeným“ – ke zdůraznění rozmanitosti vytvořené za různých podmínek naším společným a vrozeným aparátem.

Dolní pole zachycuje rozdíly mezi lidmi, které lze vysvětlit z biologického hlediska

- Až do 30–40. let se mělo za to, že mezi lidskými populacemi jsou důležité genetické rozdíly, „rasové rozdíly“, které odpovídají za některé kulturní odlišnosti – ve skutečnosti se prokázalo, že jen nepatrný díl genetické rozmanitosti mezi lidmi se vztahuje k tomu, o čem se obvykle uvažuje jako o rasových odchylkách. (Boas byl proti rasismu a snažil se odstranit koncept rasy)
- Studium ras – spadá do oblastí ideologie a mocenské antropologie – nemá nic společného s kulturní rozmanitostí
- Biologicky orientovaní antropologové – dnes „evoluční psychologové“ – vyšší zájem o podobnosti jednotlivých lidí, než jejich odlišnostmi
 - o Darwinistická sociální věda se nerovná rasistické sociální vědě

Levé horní pole tabulky – společné a vypěstované sociální aspekty lidstva (vlastnosti získané během života ve společnosti)

PRAVÉ horní: kulturní variace

- **Všechny čtyři pole dohromady tvoří jádro antropologického výzkumu**
- Antropologie popisuje varianty lidských vlastností v různých společnostech a tím se snaží ukázat, že existují velké oblasti lidské existence, které biologie nedokáže plně vysvětlit – vrozené genetické odlišnosti mezi lidskými skupinami nemohou vysvětlit obrovskou kulturní rozmanitost lidí na celém světě.
- Stále jsou biologická omezení – nelze odnaučit jíst a pít, létat
- Taktéž ekologická omezení

Neustálá diskuse: sociobiologové – **genetický základ** významných aspektů života X jiní včetně antropologů – aspekty které se jeví jako vrozené – genderové rozdíly, agrese aj. emoce = musí být chápány jako **sociální i kulturní produkty** (existují např. skupiny lidí u kterých agrese zcela chybí)

- Většina biologů hledá podobnosti mezi lidmi X
 - **antropologie** – studium lidí jako kulturních bytostí (co mají všichni lidé společného), taktéž hledají odchylky a jedinečné rysy konkrétních společností.

Kultura – vždy se vztahuje k něčemu co je společné – i tak existují dva způsoby sdílení

- 1) kultura se může vztahovat k něčemu univerzálně sdílenému – společná vlastnost všech lidí je jejich KULTURNOST.
- 2) Výraz kultura ve smyslu – ta určitá kultura (popř. v množném kultury) – známka odlišností mezi skupinami lidí (kulturně odlišní) – není známkou lidských univerzálií.

ŘEČ

Verbální řeč – hlavní rozlišující znak lidstva

Žádný jiný živočišný druh nepoužívá smysluplné zvuky tolika různými způsoby jako lidé a žádný jiný druh nedokáže mluvit.

Pojmenovávání jak lidské činnosti, tak i abstraktních věcí (bohové, duchové)

vzájemné vztahy mezi pojmy a symboly vytvářejí konkrétní kulturní vesmír, v němž lidé uvažují a jednají – z řeči se stává kulturní univerzálie

lingvistika – evoluční teorie – polemika o možném evolučním základu řeči

Darwinistický jazykovědec Steven Pinker – řeč v předlidské společnosti musela být adaptivním jevem – Tohle tvrzení je podle Chomskyho čirá spekulace

KULTURA A EKOLOGIE

Antropologové se dnes již nedomnívají, že některé národy jsou vzhledem k jednoduché technologii blíže k přírodě než jiné. (evolucionismus?)

- Nesmysl tvrdit, že některé národy mají více kultury než jiné – kultura společným znakem všech lidí!
- Všichni stejně kulturní, i když se to projevuje jinými způsoby!

Dříve: snaha „zkulturnit divocha“ – koncept ušlechtilého divocha

„white mans burden“ – civilizovat nezivilizovaného (film od Horákové: pod sluncem tma)

Dvě přírody a dva přístupy:

Vnější příroda (ekosystém)

Vnitřní přírodu (lidská přirozenost)

Oba pojmy představují opak kultury

- Co je kulturní je vždy jiné, než příroda – kultura sebou vždy nese transformaci a někdy i popření toho, co je přirozené
- Tvrzení Lévi-Strausse: „všechny kultury rozlišují mezi přírodou a kulturou“ (někdo přijímá, někdo odmítá)
- Naše nehumanizované okolí někdy působí jako hlavní hrozba pro naše lidské projekty: může ohrožovat nebo ničit naši úrodu, zabíjet náš dobytek apod.
- Kulturní projekt s sebou nese transformaci vnější přírody i lidské přirozenosti.

Dva přístupy ke vztahu mezi kulturou a přírodou:

- **Jak různé společnosti pojímají přírodu a vztah mezi kulturou a přírodou?**
- **Jak příroda působí na společnost a kulturu?**

Příroda tedy existuje jednak jako kulturní vyobrazení přírody a jednak jako něco co stojí mimo kulturu a společnost, ale přesto ovlivňuje způsob lidského života.

Člověk je součástí ekosystému – mění jej – jako kulturní bytost rozvíjí představy o svém prostředí a staví se mimo toto prostředí.

OSOBNOSTI V KONTEXTU PŘÍRODA X KULTURA

Charles Darwin

- Britský přírodovědec a zakladatel evoluční biologie

Teorie přírodního výběru – *o původu druhu* (1859)

„přežití a množení jedinců lépe přizpůsobených podmínkám, ve kterých žijí“

Prvně východisko antropie – *všichni lidé jsou úzce spřízněni*

- Později však **kritika** – *hájí nadřazenost biologických aspektů nad kulturními*

Claudé-Lévi-Strauss

- francouzská strukturální antropologie:

- inspirace J.J. Rousseauovou koncepcí "ušlechtilého divocha", de Saussureovou lingvistikou a Pražským lingvistickým kroužkem, hlavně R. Jakobsonem

- sociální struktura jako skrytý gnozeologický model konstruuující empirickou skutečnost určité společnosti

Tři obecné principy antropologického strukturalismu:

1. kladem důraz na prvotnost vztahů před prvky systému
2. dominuje synchronní metoda výzkumu
3. za rozhodující determinantu lidského chování a prožívání – nadindividuální objektivní struktury

Metodologické pravidlo Lévi-Strausovy strukturální analýzy:

1. nalezení skrytého neměnného systému vztahů
2. proměně pozorovaných jevů ve znaky, které lze převést do vztahové tabulky.

Podle Lévi-Straussa se každá sociální struktura skládá z korelativních významů – lze odhalit díky kódu **binárních opozic**. (příroda/kultura - syrové/vařené, město/venkov)

Logiku binárních kontrastů považuje za specificky lidský způsob, jak do přírody vnést strukturální řád kulturních významů, který organizuje všechny kulturní projevy člověka: mýty, totemismus, umění, rituály, morálka atd.

V tomto ohledu jsou všechny kulturní projevy odrazem univerzálních struktur lidského myšlení, konstituovaného kódem významových opozic.

Elementárním příkladem binární opozice je dichotomie:

příroda – kultura

(s atributy univerzálnost a spontánnost) - (s atributy specifičnost a normativnost)

Problematizace písma a času:

Podle Lévi-Strausse literární (gramotní) společnost nemůže fungovat bez lineárního času, který preliterární (nigramotní) společnost nezná. Lineární pojetí času synchronizuje totiž mnohost a rozrůzněnost sociálních aktivit literární společnosti, která je složitě diferencovaná.

Tento problém lineárního času se promítá v Lévi-Straussově **rozlišení společností horkých** (které mají písmo a „historickou paměť“) a **společností chladných** (které je postrádají).

Tato dichotomie posléze umožní rozlišení:

- **přírodního** (divokého, nedotčeného) myšlení
- **ochočeného** (domestikovaného, pěstěného) myšlení.
- Myšlení přírodních národů je podle jeho názoru „vněčasové svým snažením po celostnosti“, zatímco myšlení jež je charakteristické pro soudobé evropské společnosti, je historické, automatické a neautentické.

Oba tyto typy myšlení jsou pro Lévi-Strausse principiálně rovnocennými komunikačními strategiemi.

Podstatně se však liší v oblasti morálky: společnosti s divokým myšlením disponují daleko vyšší úrovní humanity než společnosti, které jsou založeny na myšlení domestikovaném.

HORÁKOVÁ – všelék

Dnes se zdají disputace nad otázkou, na jakém základě spočívají rozdíly společnosti – **Biologické difference** (rasa) X **kultura** = zastaralé

- V první polovině 20. st., kdy nebyly rasové teorie zdiskreditovány bylo odhalení, že společnosti se neliší rasou, ale kulturou (naučeným, nezděděným chováním) přímo skandální...

V této souvislosti lze zmínit **F. Boase**: Odvrhl biologické zdůvodnění rozdílnosti – **to co nás tvoří je kultura a nikoliv biologie!**

- Stáváme se tím, čím jsme díky prostředí, ve kterém vyrůstáme – rasa, pohlaví, věk atd. jsou kulturní konstrukty, a nikoliv biologické dispozice!
- Každá společnost má svou kulturu podobně jako svůj jazyk
- Proč jsou teda kulturní rozdílnosti? – podle Boase skrze přírodní podmínky a dějinné náhody.

Většina antropologů se shodne na tom, že mezi nejdůležitější vlastnosti kultury patří fakt, že si jí člověk osvojuje UČENÍM

- Když se narodí lidské mládě, tak mu nekoluje v žilách žádná „kultura“ – musí se jí naučit
- Kultura tedy není biologicky daná jak se mnozí (etno)nacionalisté domnívají
- Je sice oddělena od biologické dědičnosti, ale mezi kulturou a přirozeností neprochází přímá hranice.
- Míra rozvinutí vrozených dispozic závisí na podnětech z prostředí, do něhož se narodíme, tedy na kultuře – tu jedinec přejímá od lidí, kteří s jedincem sdílí stejný kulturní systém (prostředí)
- Důležité pojmy jsou tedy **SOCIALIZACE, ENKULTURACE**

„učení se kultuře“ – dvě cesty: **neformální/formální** (Lawless, 1979)

- Neformální: náhodné pobídky, rady, instrukce, napodobování, přejímání rolí dospělých v dětství – vstřebávání systému očekávání se kterými se v budoucnu jedinec setká
- Formální je silně ovlivněna převládajícím modelem určeným elitou a je institucionalizovaná ve veřejném systému výchovy a vzdělání.
- Při socializaci má největší vliv: rodina, škola, vrstevníci

Nerovnost přístupů ke kultuře – navzdory sjednocujícím genetickým rysům a existenci systematického vzdělávání řízeného rodiči nebo veřejnými institucemi si lidé osvojují různými způsoby a v různé míře (hlavně s ohledem na danou sociální stratifikaci společnosti) – individuální zkušenost (znalost kultury) je rozličná i přes zdání společných prožitků (můj příklad: co je česká kultura?)

- Eriksen upozorňuje, že „Národní nebo místní kultura není sdílena všemi nebo většinou obyvatel a není ani ohraničená“
 - Obsah kultury je společný, ale přístupy k ní se různí...

Další vlastnost kultury je **symbolická**: nejvýraznějším symbolickým systémem je jazyk

- Jazyk čistě lidská vlastnost? – tomu odporují některé výzkumy u primátů – přesto není žádný jiný tvor schopný komunikovat, učit se, ukládat, zpracovávat a užívat informace v takovém rozsahu jako člověk.

Kultura je **integrovaná** – není náhodnou sbírkou zvyků a věr

- Vnitřní složky kultury (zvyky instituce normy a hodnoty) vzájemně propojeny a změna jedné z nich vyvolává reakce a odezvy v jiných částech systému

Kultura je **racionální** – je celistvá ve svém chápání vědomostí a domněnek platných pro členy dané skupiny.

Kultura je **dynamická a adaptivní** – v neustálém pohybu

- Stále nové problémy, které je nucena řešit
- Otázky, jak dochází ke kulturní změně... buď pramení z kultury samé, nebo přichází z vnějšku (kontakt s jinou)

„žádná z kultur člověka není ve statické rovnováze a nikdy nebyla“ (pospíšil) – kultury jsou vnímavé, otevřené a průpustné k jiným kulturám.

Kulturní změna je stálou charakteristikou světa lidí a svět čistých kultur byl vždy pouhou fikcí či přáním jež je otcem myšlenky

- Kultury jsou porézní s nejasnými okraji, neurčité, vnitřně rozporné, nejsou nikdy zcela identické a jejich hranice jsou v pohybu
 - o **Nejnápadnější vlastnost kultury** – její věčná **neuchopitelnost**.

ČETBA:

Sherry Orten – *Má se žena k muži, jako příroda ke kultuře (1972)*

- o Americká kulturní antropoložka
- o Ortner first came to prominence in the early '70s with her controversial argument that male dominance was universal
 - Původně výzkumy nepálských Šerpů – *Šerpové a jejich rituály (1978)*
- o feministická antropologie – ortner zde předkládá názor, že kulturně všeobecná druhořadost ženy vyplývá z jejího spojování s přírodou, která je vzhledem ke kultuře považována za podřadnou. Muž je naopak symbolem kultury a civilizace – ovládá tedy přírodu.

Sherry Ortner se ve své práci „Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?“ (1972) zabývá otázkou, v čem spočívá univerzální podřízenost žen napříč společnostmi.

Ortner uvádí, že **důvodem je spojování žen s přírodou, zatímco muži jsou spojováni s kulturou.**

Vzhledem k tomu, že příroda je ve vzájemném vztahu s kulturou vnímaná hierarchicky jako něco podřadného či podřízeného, odráží se toto vnímání i ve vztahu mužů a žen. Kultura usiluje o předstížení přírody o její ovládnutí a kontrolu, stejně tak v patriarchální společnosti je ženám přisuzováno podřízené postavení.

Je třeba uvést, a píše o tom také sama Ortner, že kategorie **příroda a kultura jsou společenské konstrukty** a stejně tak dichotomie mezi nimi. Není možné tyto dva koncepty jednoznačně oddělovat a určit mezi nimi jasné hranice. **Reálně nemají k přírodě blíže ani ženy ani muži**, ačkoliv existují důvody, vysvětlující, proč jsou s přírodou spojovány více ženy.

Jedním z nich je ženská fyziologie i psychika. S tím pak souvisí i zastávání společenských rolí, které jsou považovány za méně hodnotné oproti těm mužským. Ženy jsou reprodukčními procesy zaměstnány ve větším rozsahu než muži. Od menstruace, těhotenství, porodu a kojení až po péči o děti. Bývají více spojovány s rodinným životem, který bývá ze společenského hlediska hodnocen jako méně prestižní, v protikladu s životem veřejným spojovaným spíše s muži.

Podle Ortner tak vzniká začarovaný kruh, kdy jsou ženy na základě různých aspektů vnímány jako blíže přírodě, zatímco jejich spojování s přírodou je vtěleno do společenského uspořádání, které znovu reprodukuje jejich postavení.

Nezkoumá, proč jsou měřítkem maskulinní hodnoty a postoje, ale vysvětluje společenské vztahy a role s uplatněním východiska, že maskulinita je normou. Místo snahy o pochopení příčin genderové nerovnosti dochází spíše k její racionalizaci, tedy hledání argumentů podporujících a upevňujících status quo.

- Lze najít samozřejmě i důvody, na základě, kterých by mohli být blíže k přírodě vnímáni muži. Příkladem může být násilí páchané muži na ženách. Muži jsou někdy vykreslováni jako oběti svých pudů a své „přirozenosti“, kteří si prostě nemohli pomoci. Dle dostupných údajů jsou pachatelé sexuálně motivovaného násilí muži ve více než 90 % případů. U domácího násilí jsou muži pachatelé v 90–95 % případů. Drtivá většina osob, proti kterým je toto násilí namířeno, jsou ženy. Dokonce i v dnešní době se však lze setkat s názorem, že spolu/vinu nesou ženy, protože se nevhodně oblékly nebo chodily tam, kam neměly.

Zde však již nedochází k uplatnění původní hierarchické konstrukce, kde by ti, jež jsou ovládáni přírodou a svými pudy, byli vnímáni jako nedostateční. Naopak je kladen požadavek na ženy, aby zbytečně muže nevystavovaly pokušení. Stejně tak odpůrci a odpůrkyně kampaně MeToo často kritizují, že se ze vztahů vytratí jakési napětí, kdy muži přirozeně ženy nedobývají.

Spojování žen s přírodou, která je v hierarchii s kulturou níže, se tak jeví spíše jako nástroj patriarchátu sloužící k jeho upevnění. Nejde o to hledat „objektivní“ příčiny nerovnosti, ale vytvářet argumenty, které ji udržují.¹

9. Klasické sociální teorie (Marx, Durkheim, Weber)

KARL MARX (1818-1883)

Díla: *Kapitál*, *Komunistický manifest*

Významný německý myslitel, přestěhoval se do VB, podporoval ho **F. Engels** – nepovažovali se za sociology = snažili se o porozumění společnosti a vysvětlit dlouhodobé sociální změny (ke kterým došlo během průmyslové revoluce)

- Pokračovatel osvícenství □ „snaha o svobodu“ = základ lidské bytosti – člověk = svobodná bytost

Kladl si otázku „co člověku brání v rozvoji svobody?“

Pohybujeme se v době nového formování společnosti – tedy počátku modernity a kapitalismu:

¹ <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/maji-zeny-k-prirode-blize>

- Marx byl svědkem toho, jak se formovaly továrny, průmyslové výroby, a tedy i nerovností, které se zde objevovaly (kapitalismus a třídní boj)
 - o Zájem o evropské dělnické hnutí a socialistické myšlenky

Zájem jak o ekonomické témata, tak jejich propojenost se sociálními institucemi

- Myšlenky K. Marxe napomohly k rozvoji sociologie

Rozdělení podle Marxe na: **Základna X Nástavba**

Základna – sféra práce – ekonomiky: dělí se na 1) *výrobní prostředky (nástroje)*

2) *výrob. vztahy (ti co je používají)*

Nadstavba – nachází se nad základnou 2) *Ideologie, kultura, náb., věda, stát, zákoník...*

- Obsah kolektivního vědomí odráží tu realitu, která se odehrává v základně (to co se děje v ekonomice odpovídá náb. představám)
- Různý pohyb: nadstavba je pomalejší, základna dynamičtější

Kapitalismus a třídní boj

- Třídně podmíněné skupiny
- Marx se soustředil především na změny v moderní době → rozvoj kapitalismu
- **KAPITALISMUS** – systém výroby, který se radikálně odlišuje od všech předchozích ekonomických systémů → produkované zboží a služby se prodávají širokému počtu konzumentů
- Dva hlavní prvky:
 - o **KAPITÁL** (peníze, stroje, továrny – lze použít/investovat pro vytvoření dalších položek)
 - o **DĚLNÍCI** (nic nemají, zaměstnaní kapitalisty)

Třídní boj: rozdělení na kapitalisty, kteří jsou vlastníci prostředků a dělníci vykonávající námezdní práci, kteří nic nevlastní a musí si tak najít zaměstnaní, které poskytují kapitalisté.

Kapitalista X Dělník

- Dochází k **vykořisťování** dělníků (*proletariátu*), boj proti tomu – snaha o revoluci – odstranit odcizení

ODCIZENÍ – člověk se rodí svobodný, sociální podmínky však vytváří nesvobodu (sféra práce)

- Dělník produkuje nikoliv sám pro sebe, ale stává se v rámci dělby práce jen článkem v řetězu □ produkt, jenž vytvoří je mu odcizen, on je odcizen sám sobě i svým bližním.
- Ztráta individuality, pracuje pouze pro mzdu – nikoliv pro vlastní seberealizaci

Dochází k odcizení od produktu vl. práce, od výrobních činností, od ostatních pracovníků

- Když se odstraní soc. podmínky, které zapříčiňují odcizení, tak se ho ZBAVÍME!
□ To by mělo být úkolem dělníků, které je potřeba popostrčit kvůli falešnému vědomí (rozdílnost představ ve světě, jenž odpovídají soc. pozici)
- To brání uvědomění si těchto nerovností a dělníci budou žít v tomto výkladu světa
 - Jednoduše je nenapadne, že by to mohlo být jinak

Náboženství

falešné vědomí = OPIUM LIDSTVA – potřeba zrušit

Náboženství je součástí nadstavby a odráží realitu – brání změně

Když se odstraní podmínky vedoucí k odcizení, tak odcizení zmizí

Musí se odstranit soc. a kulturní podmínky vedoucí k náboženskému přesvědčení, tak lze odcizení odstranit!

OPIUM LIDSTVA = náboženství zastírá pohled na realitu (kontrast s Durkheimem)

Člověk = komodita, je nástrojem – v podmínkách nucen prodávat sám sebe jako výrobní prostředek

Výrobní prostředky = vykořisťovány!

Marx říká, že člověk je průsečík soc. vztahů

☞ to čím jsme je ovlivněno tím, s kým jsme a komu jsme se narodili

☞ změnou podmínek dochází ke změně člověka

(Feminismus – změníme znevýhodnění žen, změní se podmínky u mužů?)

ÉMILE DURKHEIM (1858-1917)

Francouz – vliv na moderní sociologii více než např. Comte – který svou myšlenku postavit sociologii na vědecké bázi podle Durkheima nedovedl dokonce.

- Durkheim tvrdil, že je potřeba studovat sociologii stejně jako Comte
 - o studovat sociologii se stejnou objektivitou jako přírodní vědy svět přírody
- Durkheim byl tedy pozitivist, realista

Zabýval se třemi hlavními oblastmi:

- 1) významem sociologie jako empirické vědy
- 2) vzrůstem významu jedince a formováním nového společenského řádu
- 3) zdroji a charakterem morální autority ve společnosti

Durkheim nechtěl studovat individuální stavy mysli = zkoumal ztv. **SOCIÁLNÍ FAKTA**

- o aspekty společenského života, které naše činy jako jedinců utváří
- o více rozhoduje uspořádání společnosti než jednotlivé činy a zájmy jejích členů

Sociální fakt je tedy vnější vůči jedinci, objektivní a má donucovací prostředky – lidé se těmto faktům podřizují – lidé si myslí, že jednají na základě vlastní volby, a přitom jen následují vzorce, které pro danou společnost platí – při nedodržení čeká jedince trest

Sociální změna – Durkheim se také zajímal o změny společnosti

- zaměřil se na otázku sociální a morální solidarity
 - jinými slovy: „**Co drží společnost pohromadě?**“
 - **Solidarita** = fr. myšlení „něco co patří k sobě, drží pohromadě - např. propiska – jedna část je solidární s druhou = tvoří celek

Durkheim v práci „společenská dělba práce“ zastával východisko, že nástup průmyslové éry vytvořil vznik nového typu solidarity, které vztáhl k dělbě práce – rostoucí rozdíly mezi různými povoláními.

Přechod z: **Solidarita Mechanická** → **Solidarita Organická**

Dochází ke změně dělby práce ze solidarity:

Mechanické – tradiční společnost (podobná práce, sdílené hodnoty a společná zkušenost)

na **organickou** – moderní společnost (dělba práce diferencuje společnost, vzniká závislost na druhých, lidé spojeni v systému dělby práce)

Procesy změn v moderním světě jsou intenzivní - vyrůstají z nich i závažné sociální problémy:

- Vliv na morálku, náboženskou víru, způsoby každodennosti, aniž by přitom nabídly srozumitelné nové hodnoty
 - Durkheim tyto znepokojující podmínky spojoval s **ANOMIÍ**:
 - „pocity bezcílnosti, úzkosti a zoufalství, jež moderní spol. život vzbuzuje.“
 - Jedná se tedy o patologický stav nedostatečné sociální regulace
= souvisí to se sociální změnou ve společnosti – tradiční náboženství poskytovalo lidem společné hodnoty ke sdílení, které v moderní společnosti chybí.
- Dělba práce → vedla k individualizaci a sledování vlastních vztahů – na místo udržování vztahů s komunitou.

Durkheim: **co je svoboda?** → tím nejsvobodnějším je akt **SEBEVRAŽDY**

- Ve stejnojmenném díle (fr. *Le suicide*) se zaměřil na otázku dobrovolného ukončení života
 - o ukazuje, že i tak osobní způsob jednání, jakým je sebevražda je ovlivňován tím, co se děje v sociálním světě
 - o existují síly vně jedince, které sebevražednost ovlivňují - vysvětlení vztahů k myšlence sociální solidarity a k soc. integraci a soc. regulaci

Utvořil čtyři typy:

- 1) **Altruistická** – „přeintegrováný jedinec“ - obětování se pro jiné (kamikadze)
- 2) **Egoistická** – „nízka integrace ve společnosti“ - mé individuální důvody
- 3) **Anomická** – „nedostatek sociální regulace“ – Anomie, odcizení – ztráta pevného hodnotového bodu (hosp. krize)
- 4) **Fatalistická** – malá relevance „jedinec regulován společností až příliš – útlak vyústí v pocit bezmoci ve společnosti.

Náboženství

Napsal dílo: „*Elementární formy náboženského života*“ (1912)

- Náboženství vnímal jako něco co „udržuje a posiluje společenské vazby“
- Nejjednodušší náboženství je elementární – TOTEMISMUS (Austrálie)
 - o Členové klanu mají jeden totem, ten považují za svého prapředka (zvíře/rostlina), ke kterému se vztahují = KULT PŘEDKŮ?
- Durkheim přistupoval k náboženství teologicky – kritizuje Marxovo redukcionistické pojetí □ náboženství zkoumal jako JEV SPOLEČENSKÝ
 - o Za základ nepovažuje ideu boha, ale klasifikaci lidské zkušenosti na **POSVÁTNÉ A PROFÁNNÍ** – k posvátným objektům a symbolům se přistupuje odděleně od rutinních stránek existence jež patří do oblasti profánního = sníst totemické zvíře nebo rostlinu je mimo slavnostní příležitost zpravidla zakázáno. (nebo třeba lov určité zvíře?)
 - o Přechody pomocí RITUÁLŮ – rituály, pohřební, narození, svatební – očekává se sociální přeměna

- Náboženství = transcendentální reprezentace společnosti – uctívání pospolitosti společnosti.
- Náboženství skutečně podmiňuje způsob myšlení, včetně otázky, jak je koncipován čas a prostor – původně odvozeno od počítání mezidobí mezi náboženskými obřady

„Náboženství je sjednocený systém víry a postupů vztahujících se k posvátným věcem, tedy věcem odděleným a zakázaným; víra sjednocuje v jedno morální společenství zvané církev všechny, kteří se této víry přidržují“

MAX WEBER (1864-1920)

- Nelze označit za sociologa – věnoval se více oblastem (ekonomie aj. – geniální)
- Narodil se v Německu □ akademická kariéra – velmi sečtělý
- Zabýval se vývojem moderního kapitalismu i způsoby, jimiž se společnost liší od ranějších forem soc. organizace.
- Cílem Webera je „porozumět“ a nikoliv vysvětlit – „*Verstehen sociologie*“ – chápající
- **Sociální vědu chápe jako vědu o SOC. JEDNÁNÍ**
 - **Chování?** – reakcí = není pocitově vyhrocená (zakopnutí)
 - Jakmile však chování začne být interpretováno a je mu přičítán význam = stává se **jednáním**
 - **SOCIÁLNÍ JEDNÁNÍ** = jednání orientované na jiné lidi (mrknutí) – cílem porozumět významu!

ideální typy:

- Odlišení od přírodních věd a nevědecké interpretace
- Zkoumáme pouze typy a ne konkrétní jedince - zájem o kategorie (rodina, město, venkov apod.)
- V realitě lze nalézt konkrétní rodinu, člověka, ale ideální typ skutečně neexistuje
- Vzniká pomocí abstrahování konkrétností = ideální model?

Jak Weber tak Marx zkoumají zrod kapitalismu □ Weber odmítá vidět příčinnost a jde mu o pochopení kontextu, které mohou vést ke vzniku kapitalismu

Vznik reprezentuje v díle: „**Protestantská etika a duch kapitalismu**“

- Cílem kapitalistů: **ZISK** = rozdíl mezi náklady a výnosy = *racionální činnost*
 - o „podnikatel musí být důvěryhodný“ = potřebují racionální plán a kalkulace

Weber – systém je založen na kalkulaci trhu = soukromé vlastnictví vzniklo na západě = kulturní prostředí tedy zapříčinilo zánik kapitalismu tady a nikoliv např. v Indii.

- Duchem kapitalismu je dosahovat zisku za urč. podmínek!

Bohatství = změna pohledu – být bohatý není špatné – není to hřích!

- To Weber dokazuje na „**kalvinismu**“ v souvislosti s učením o predestinaci
 - = boží vůle je nepoznatelná – jak se tedy máme chovat?

Bůh má s námi od začátku boží plán a každý je jeho součástí

„KAŽDÉHO OSUD JE DÁN!“

Důležitá je zde **SPÁSA** – jak poznáme, že směřujeme ke spáse? = daří se nám, když jsme spokojení a bohatí, tak to znamená, že míříme ke spáse =

ZNAMENÍ TOHO, ŽE KONÁME S BOŽÍM PLÁNEM.

Když je kapitalista úspěšný, tak to dělá dobře = jeden z prvků, které kapitalismus legitimizují.

Když jsem bohatý, tak mohu s majetkem zacházet různě – součástí kalvinismu je spec. Podoba

ASKEZE:

- Šlechta – bohatá, ale odlišně s bohatstvím nakládá – plýtvání
- Puritánský kapitalista = hříchem je plýtvání = bohatství se má investovat a ne plýtvat „střídmost“ = racionální!

Z práce se stalo povolání = Povolán? – kým? – bohem k tomu být úspěšný!

Dále se zaměřoval například na banky/úroky, které zapříčiňují kapitalismus

MOC, LEGITIMITA, PANSTVÍ

Panství – jedna z klíčových kategorií

- Schopnost donutit ostatní dělat to co chci já – jemná/silná podoba

Ideální typy:

- 1) **Tradiční** – dle tradice, konzervativní
- 2) **Charismatické** – „dar od boha“ - mimořádná vlastnost která se nedá naučit, dělejme, jak říkám já – nutnost prokázat svůj dar (uzdravování)
- 3) **Legální** – vládne zde zákon
 - Papež je například mix všech!

S přechodem od tradiční k moderní společnosti se mění typy RACIONALITY

- 1) S tradiční spojena **HODNOTOVÁ**: (city, tradice – dodržování hodnot – i nevýhodných)
- 2) S moderní **ÚČELOVÁ** – aktér zvažuje mezi cíli, prostředky, hodnoty už nejsou tak důležité – klesá tradiční a hodnotové

Weber je jeden z klasiků teorie sekularizace: snižování náboženství, zvyšování vlivu legálního panství = nastupuje kalkul – snaha Webera o popsání

Racionalizace společnosti

Všechna témata spojuje racionalizace = sílí v procesu modernizace – Weber se snažil ukázat její podoby

- V náboženství = ASKEZE – promyšlený přístup – racionální
 - Ukazuje to na protestantismus = přenesl zodpovědnost na jedince = čtení a interpretace bible – vysoce racionální prvek!

Propojení **protestantismus + racionalizace** = přineslo **ODKOUZLENÍ SVĚTA**:

- V moderním světě se na kouzla nevěří – nefungují
 - Lidé je nepotřebují = „my máme racionální vysvětlení!“

10.

Klíčové koncepty sociálních věd

(M. Foucault: diskurz, vědění, subjektivita, moc; P. Bourdieu: struktura a jednání, habitus, sociální pole a kapitál)

MICHEL FOUCAULT

Diskurz

- Komplikované as fuck – sám F přiznává, že ho používá nejméně ve třech významech 😊))
- Soubor myšlenek, které dominují určité sféře a době
- Jednotlivé výpovědi k tématu v rámci oboru poté tvoří diskurz
- Jednoduše: diskurz je široká škála odehrávající se „konverzace“ – důležité je moci vymezit určitý styl, soubor pozorování a způsob uspořádání faktů kolem této konverzace, tudíž můžeme hovořit o diskurzu
- V každé společnosti je produkce diskurzu současně kontrolována, vybírána, organizována a předělována určitým počtem procedur, jež mají za úkol odvrátit jeho moc a nebezpečí
- Ve společnosti jsou známy procedury vylučování
 - **Zákaz** – nemáme právo cokoli říct, mluvit kdykoli o čemkoli – tabu (sexualita, politika)
 - **Podíl a zavržení** – mluví tady o tom, že šílenství není vyslyšeno – hlasu blázna se nepřipisuje důležitost a nikdo ho neposlouchá – trochu hezčeji řečeno – potlačení toho, jehož diskurz nemůžeme cirkulovat jako diskurs jiných, „rozumných“, lidí
 - **Komentář** – kontrola diskurzů nad sebou samými
 - **Autor** – princip seskupení diskurzu, jednota a původ smyslu diskurzu
 - **Organizace disciplín** – aby byla výpověď hodnocená jako vědecká, musí splňovat diskursivní kritéria (vztahovat se k jistému předmětu, používat určitou metodu...)
 - **Zmenšení počtu subjektů diskurzu** – ne všechny sféry diskurzu jsou stejně otevřené a přístupné
 - **Společnost diskurzu** – produkce diskurzů ve striktně uzavřených sférách vědění, podle přísných pravidel
- **Diskursivní formace**
 - Zákonitost, jež určuje výskyt výpovědí v určitém diskurzu
 - Může být sdílena několika různými diskurzy najednou
 - Regularita věty je určena normami jazyka a regularita výpovědí je určena diskursivní formací
- Diskurz je historický, protože je fragmentem dějin
- Diskurz je celek výpovědí, které spadají do stejné diskursivní formace – tvoří jej omezený počet výpovědí, pro které je možno definovat soubor podmínek existence
- Rozlišuje tři „prostory“, které jakoby obklopovaly **výpověď**
 - **Kolaterální prostor** – prostor vymezený dalšími výpověďmi, jež jsou součástí jedné množiny

- **Korelativní prostor** – vztah výpovědi k objektům, subjektům a pojmům – DISKURZIVNÍ OBJEKT = není odvozen z viditelného stavu věcí, ale ze spontaneity jazyka, z výpovědi samé
- **Komplementární prostor** – jde o NEDISKURZIVNÍ FORMACE (politické události, socioekonomické procesy...)
- **Modality**
 - Různé způsoby výpovědi a interpretací určitého diskurzu
 - 3 typy modalit, které rozhodují o tom, jedná-li se o diskurz či nikoli
 - **Kdo mluví?** – Ten, kdo je oprávněn promlouvat určitým jazykem, toho dosáhl díky svému statutu. Foucault vše vysvětluje na odvětví lékařství – statut lékaře tedy zahrnuje kritéria, kompetence a vědění, které jej opravňují k vypovídání určitého diskurzu. Tedy kdokoli se rozhodne pronášet nějaký diskurz musí mít určitý statut v oblasti diskurzu, aby tento diskurz měl váhu.
 - **Umístění** – stěžejní je, kde lékař diskurz pronáší. Mělo by se jednat o místo, kde má daný diskurz svůj původ. Tudíž to, co se nám doktor chystá sdělit pro nás bude mít větší váhu a validitu v prostředí, ve kterém vznikl samotný diskurz, ať už se jedná o nemocniční ordinaci či lékařovu kancelář. V takovém prostředí budeme diskurz vnímat jinak, než když by byl interpretován na lavičce v parku.
 - **Situace** – tuto podmínku jsem pochopila nejméně ze všech tří. Pokud tomu alespoň trochu rozumím jedná se tedy o způsob, jakým je diskurz vyjádřen. V tom případě by pro tuto podmínku byl stěžejní jazyk a terminologie. Doktor musí ovládat lékařský jazyk a terminologii, aby mohl vyjadřovat diskurz.
 - Modality vysoké – ty, které dodávají našemu projevu jistotu – jazyková stránka diskurzu
 - Modality nízké – ty, které naše výroky naopak degradují a způsobují, že působíme nejistě v našem postoji

Vědění

- Vědění pro F představují určitá navzájem rozdílná epistemologická pole
- V každé epoše se dílčí vědění soustřeďuje kolem určité metody a předmětu, které jsou pro danou epochu typické – podle F terminologie jsou tohle diskurzivní formace – já bych teda řekla, že takhle vzniká diskurz
- Konceptuální struktury vytvářejí a organizují pole vědění tím, že určují, jaké kategorie věcí existují, a jakým způsobem o nich víme a mluvíme
- Tyto konceptuální struktury, které organizují pole vědění = diskurzy
- Teorie vztahu mezi mocí a věděním
 - Pro ilustraci této myšlenky použijme (neo)marxistickou teorii jako takovou, klasický příklad lysenkismu v Sovětském svazu v 30. až 60. letech. Po třicet let sovětská vědci potvrdzovali teorii Trofima Lysenka o biologické dědičnosti získané z prostředí, která se hodila marxistickému pohledu na historii, která však byla v rozporu s mendelovskou genetikou, pohledem, který byl (a je) přijímán vědci na Západě. Cenou za nevíru v lysenkismus mohla být smrt, tak jako se to stalo Vavilovovi v roce 1941. Sovětský institut genetiky použil svoji moc k ukrytí pravdy o genetickém dědictví doslovným určováním, co se počítá za vědecké poznání. To je ideologie v praxi ve vědě prostřednictvím hrubé síly

- Tímto způsobem ideologicky ovlivněné vědění spočívá na specifickém porozumění moci
- Vědění je organizováno diskurzem společnosti v daném čase a tento diskurz vytváří jako účinek moci
 - Pro ilustraci této myšlenky se obraťme k vědeckému konceptu sexuality. Pokud přijmeme právní koncepci moci, měli bychom chápat naše vědecké poznání v oblasti sexuality jako postupné odkrývání potlačeného aspektu reality. Můžete říct, že sociální tabu a předpisy zkreslily a omezily naše vědění o sexualitě, ponechaly marginalizované sexuality zatemněné, skryté; avšak jakmile se osvobodíme od těchto tabu a předpisů (těchto zakrytí), můžeme odkrýt objektivní pravdu o sexualitě
- Sexualita se stala prostředkem klasifikace jednotlivců a měla souvislost s jejich identitou
 - Homosexuál, heterosexuál, zvrhlík – mohli být viděni jako druhy lidí, nebi jako hranice v poli vědění
 - Mechanismy moci ve své době produkovaly tento diskurz sexuality s cílem rozšířit kontrolu nad jednotlivci – to udělali vytvořením vědění
- F tvrdí, že moc utváří vědění zevnitř – vše co říkáme o nás jako o jedincích a o tom, co jsme jako lidské bytosti, je vždy produktem nějakého systému moci

Subjekt

- Bytí jazyka a následně bytí diskurzu specifikují pozici, kterou zaujímá subjekt
- Diverzita pozic, které může subjekt v diskurzu zaujímat – různé roviny, ze kterých mluví
- Subjekt je pouze gramatickým zvratem, který umožňuje započít diskurz
- Pozice subjektu (autora) je pouze funkcí diskurzu a představuje charakteristický modus cirkulace a působení diskursů ve společnosti
- F se snažil vypracovat historie různých způsobů, jakými jsou v rámci západní kultury lidské bytosti transformovány na subjekty
- Tři módy objektivace, které formují lidské bytosti v subjekty
 - Objektivace promlouvajícího subjektu v gramatice, filologii a lingvistice – subjekt se vyskytoval pouze na místě, které mu uvolnil jazyk, s jehož návratem subjekt nenávratně mizí
 - Objektivace subjektu v „praktikách dělení“ – subjekt je buď rozpolcen sám v sobě nebo oddělen od ostatních
 - Zkoumání způsobů, jimiž se člověk sám mění v subjekt (sám sebe učí chápat jako subjekt sexuality, etiky...) – subjekt zde F chápe v kontextu praktik, jejichž smyslem je vládnutí skrze individualitu – uvědomil si, že např. studium sexuality by mohlo zahrnout i poznání, jakým způsobem se jednotlivci konstituují, aby se mohli rozpoznat jako subjekty sexuality
- Rozlišování dvou druhů užití slova subjekt
 - Být podřízen někomu jinému skrze kontrolu a závislost
 - Být svázán se svou vlastní identitou prostřednictvím svědomí nebo sebepoznání
- F zbavuje subjekt nezávislosti

Moc

- Klade důraz na zkoumání strategií, kterými tento princip proniká do nitra diskursů
- Moc cirkuluje uvnitř každého diskurzivního režimu a utváří jeho charakter
- **Pravda** (v rámci diskurzu) je vždy věcí tohoto světa, neboť se vytváří prostřednictvím početných forem přinucení a vyvolává strukturní mocenské účinky
 - Vlastně že každá společnost má svůj režim pravdy, tedy nějaký diskurz, který je přijímán jako pravdivý

- Má taky mechanismy na to, jak určovat a rozlišit pravdivé od nepravdivého
- Moc není žádná substance ani atribut, po jehož původu bychom měli pátrat
- Moc je vztah mezi silami – nebo obráceně – každý vztah mezi silami je vztahem moci
- Neklade se tedy otázka „Co je moc a odkud pochází?“ ale „Jak se vykonává?“
- F je proti jakémukoli univerzalizmu moci – moc existuje v difuzní podobě a jen tehdy, je-li uskutečněná – konkrétní realizací jsou pak mocenské vztahy, které jediné mohou figurovat jako předmět analýzy
- **Oddělení vztahů moci od praxe násilí** – není možné slučovat mocenské vztahy s instrumentální povahou násilí, které působí na tělo a věci – donucuje, ohýbá, láme či ničí
 - Zde se F mimořádně shoduje s Hannah Arendtovou, která rozlišuje moc (power), kterou ale vymezuje úplně jinak než F, od násilí (violence), individuální síly (strength), síly (force) a autority (authority)
 - Arendtová: „Není nic běžnějšího než spojení násilí a moci, nic vzácnějšího, než nalézt je v čistých, a proto extrémních formách. Z toho však nevyplývá, že by autorita, moc a násilí byly jedno a totéž“
- F provádí rozlišení mocenských vztahů „weberovskou“ definicí – to, co definuje mocenský vztah je ve skutečnosti způsob jednání, které na ostatní nepůsobí přímo a bezprostředně, nýbrž působí na jejich vlastní jednání přítomná či budoucí
- Moc není pouze ofenzivní, ale kromě toho, že dohlíží, zakazuje a trestá, také tvoří, ponouká a pobízí, vede k mluvení a jednání – strukturuje pole možností, ve kterých se subjekt konstituuje a řídí
- Považoval znalosti za mocenský prostředek, který umožňuje lidi zařadit do systému a kontrolovat
- **Pastýřský diagram**
 - V minulosti se tento typ moci praktikoval výhradně v **církvi** – na rozdíl od politické moci se tedy koncentrovala na jednotlivce po celý jeho život, od oveček byla očekávána poslušnost a následování pastýře, pastýř přistupuje individuálně ke každé ovečce a je připraven se kdykoli obětovat pro spásu společnosti, je odpovědný jak za své hříchy, tak za hříchy svých oveček
 - Dalo by se předpokládat, že se ztrátou vlivu církve v 18. století se vytratí i pastýřská moc
 - F ovšem tvrdí, že se tento typ moci přenesl na mimocírkevní instituce
 - Nová distribuce této individuální moci je podle F **moderní stát** – nejedná se samozřejmě o naprosto totožný typ, jako té centralizované v kláštrech
 - Stát integruje jedince pod podmínkou, že jejich individualita bude utvářena sérií specifických mechanismů
 - Život jedince ve společnosti je vystaven díky institucím a dalším mechanismům intenzivní a důkladné mocenské kontrole
 - Liší se především v rámci svých cílů
 - Člověk už nemá být veden k vidině posmrtné spásy ve prospěch spásy světa
 - rozdílná administrativa této moci, která často spadá do rukou policie, která má v moderním státě naprosto jiný význam než v předchozích stoletích
 - Pastýřskou mocí nazývá F rozvoj technik moci zaměřených na jedince a určených k jeho nepřetržitému řízení
 - Pastýřská moc se vykonává spíše nad státem, ne nad teritoriem
 - Pastýř shromažďuje a vede své stádo, shromažďuje rozptýlené jednotlivce
 - Úkolem pastýře je zajistit ochranu stáda a neustále (a laskavě) na něj dohlížet
 - Pastýř vždy bdí (F téma bdění podtrhává)

- Jeho moc předpokládá individuální pozornost ke každému členu stáda
- Státní moc je tedy díky internalizaci principů pastýřské moci
 - Individualizující (dohled se týká intimní sféry každého jedince)
 - Totalizující (důsledek totálního provádění těchto strategií)
- **Biomoc**
 - Moderní forma moci, která klade důraz na život na rozdíl od klasické moci, která se soustředila spíše na hrozby smrti
 - Jde o propojení života a moci, což vede ke vzniku energetických postojů a nových způsobů rezistence k moci
 - Snaží se vnést život do byrokracie
 - Rozdělení na dva směry
 - Anatomo-politika – část biomoci, která se soustředí na individuální těla, odhaluje tajemství těla a díky tomu dává možnost v rozvíjení nových technologií a poznatků v oblasti zdravotnictví
 - Biopolitika – nezaměřuje se na jedince, ale na zdraví celé populace, zdraví se stává prioritní součástí vládních programů, zaměřuje se na to, jak co nejefektivněji zlepšovat zdraví celé populace – obsahuje tedy témata jako očkování, péče o novorozence, zdravotní péče – jejím cílem je zajištění bezpečí, blahobytu a sociálních jistot

Pierre Bourdieu (1930-2002)

- Francouzský sociolog/antropolog
 - Přispěl ke změně sociální teorie mezi 70-80. lety 20. st.
 - Odklon od formulování univerzálních „teorií jednání“ ve prospěch studia „jednání praktického“.
 - Odklon je spojován především s Bourdieu, který zmíněný epistemologický posun v mnohém předznamenal a stimuloval již svými ranými texty z 60. let

Život:

- Narozen 1930 (jihoafrická rurální oblast Béarn)
- Studoval v Paříži – filozofické vzdělání
- Uprchl k sociálním vědám – zkušenost ve válce v Alžíru etnografický výzkum mezi berberskými Kabyly.
- V 50. letech – stále ovlivněn tehdejšími sociálními myšlením strukturalismus (C.L. Strauss)
- Tendence strukturalismus přehodnotit (společně s Foucaultem a Derridou označován za postsrukturalistu)

Růžička a Vašát[1]:

Cílem (jejich) studie je představit Bourdieuho snahu překonat dichotomické myšlení, jež se projevuje zdůrazňováním jednoznačných dichotomií jako např. synchronní/diachronní, objektivní/subjektivní, aktérství/struktura atd. pro organizaci sociální reality.

Pro potřeby svého projektu obecné vědy o lidské společnosti Bourdieu zavedl, resp. reformuloval řadu termínů a konceptů, jako například – asi nejznáměji – **habitus, pole a kapitál, resp. formy kapitálu.**

- Bourdieu ve svém díle představuje originální syntézu „teorie“, „metodologie“ a „epistemologie“ (kdy ukazuje, jak jsou tyto tři oblasti od sebe neoddělitelné), a to za účelem reformulace „teorie jednání“ jako vysvětlení praktického jednání člověka v určitém společenském a historickém kontextu.

Sociální pole

SOCIÁLNÍ POLE (Růžička a Vašát)

- Bourdieu vnímal společnost jako prostor antagonistických pozic, které okupují jednotliví aktéři.
 - Mezi aktéry probíhá neustálý **symbolický boj o výhodné pozice** v sociálním prostoru.

Bourdieu nehovořil o „tradičních“ ani o „moderních“ společnostech.

Uvažoval o společnostech z hlediska komplexity jejich diferencovanosti:

„Zatímco nediferencované společnosti sestávají z jednoho dále neděleného sociálního prostoru, diferencované společnosti jsou diferencované do dílčích sociálních polí.“

- V „moderních“, resp. v soudobých diferencovaných společnostech, lze hovořit o byrokratickém poli státní správy, o uměleckém poli, o poli mediálním, náboženském, politickém, nebo o poli akademickém.

Sociální pole je tedy podle B. – relativně autonomní část sociálního prostoru, která se řídí svými vlastními pravidly a je strukturován vlastním systémem distribuce forem kapitálu.

- Jinými slovy je sociální pole univerzem, které:

§ „se řídí svými vlastními zákony fungování a transformace, jinými slovy jde o strukturu objektivních vztahů mezi pozicemi, které v něm zaujímají jednotlivci či skupiny konkurující si v úsilí o legitimitu.“

Sociální pole = „prostor objektivních vztahů mezi pozicemi, mezi kterými dochází k symbolickým či otevřeným bojům majícím za cíl buď transformovat, nebo zachovat stávající strukturu pole“

Jednání snaha transformovat nebo zachovávat stávající řád příslušného pole

- Je funkcí pozice, kterou ten, který aktér zaujímá v příslušném poli, tak od jeho/jejího vlastnictví forem kapitálu

Sociální pole funguje podobně jako magnetické pole aktéři, kteří do tohoto pole vstoupí ovlivňují a působí na ně silou své struktury.

FORMY KAPITÁLU (Vašát, Růžička)

„...na čem je závislá pozice aktéra v sociálním prostoru, resp. v sociálním poli?

Co determinuje, zda-li se aktéři budou snažit strukturu daného pole změnit nebo transformovat?“

- Sociální pozice v sociálním prostoru/soc. poli je stručně řečeno „pozicí ve struktuře distribuce různých druhů kapitálu“

Co je to **kapitál** je možné definovat zrcadlově:

- „**vlastnictví různých druhů kapitálu** (a jejich různého objemu) **je to, co určuje pozici aktéra v sociální struktuře / v sociálním poli / v sociálním (a také fyzickém) prostoru.**“

Kapitál tak lze chápat obecně jako cokoliv, co má v příslušném sociálním poli či prostoru diferencující (resp. stratifikační) efekt co způsobuje nerovnou distribuci uznání a moci.

Bourdieu rozlišoval tři formy (respektive 4 včetně symbolického):

- **EKONOMICKÝ, SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ** – důležitý je zde však vnímat to, že nabývá konkrétních podob vždy v závislosti na konkrétním sociálním a historickém kontextu.
 - o akademické pole může mít vzdělanostní/rétorický kapitál – Loic Wacquant = kapitál fyzický – zkoumal boxérské prostředí – Hakim Kapitál erotický apod.

Aby něco mohlo být považováno za kapitál, musí to být převoditelné na **kapitál symbolický**
kapitál odlišného řádu

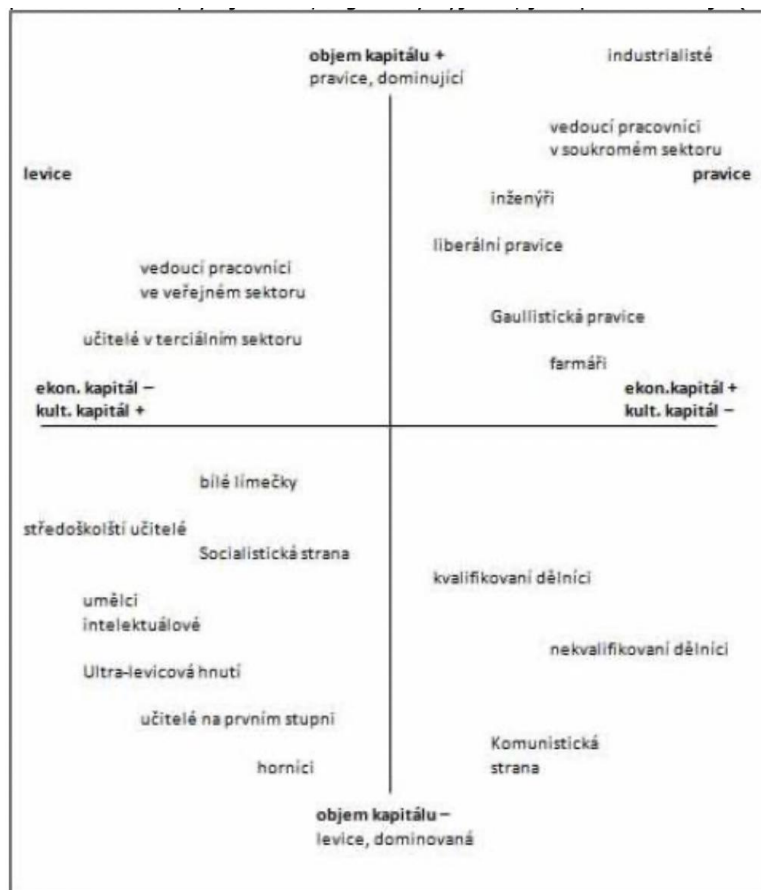
Symbolický kapitál = kapitál, který není rozpoznávaný jako kapitál, funguje tak, že aktér prostřednictvím něj získává „explicitní nebo praktické uznání“

společenské uznání = zisk moci

§ je konečným cílem všech sociálních bojů, symbolických i otevřených, kteří všichni aktéři vědomě i nevědomě rozehrávají ve všech sociálních polích.

Termíny (sociální pole, kapitál, habitus) tvoří v rámci sociologické vize Pierra Bourdieu poměrně koherentní celek:

„Strategie, prostřednictvím kterých jsou aktéři a instituce zaangažováni do bojů... závisí na pozici, kterou okupují ve struktuře pole... tj. závisí na distribuci specifického symbolického kapitálu... a na dispozicích konstituujících jejich habitus..., na míře, do jaké mají zájem zachovat nebo změnit tuto distribuci, a tudíž zachovat nebo rozvrátit stávající pravidla (sociální) hry“.

- **Schéma sociálního prostoru** – důraz na vztah mezi pozicí zaujímanou v sociálním prostoru, typem zaměstnání a pravděpodobnými politickými preferencemi (odhadovány)

- o Jedná se o francouzskou společnost okolo 70. let 20. st.

Dvě osy:

- o **Vertikální:** rozdělování sociálního prostoru **dle objemu**/forem kapitálu (nahore mají hodně kapitálu, dole mají málo)
- o **Horizontální:** rozdělení sociálního prostoru **dle struktury** forem kapitálu (aplikoval na fr. společnost – ekonomický a kulturní kapitál [+/-] – díky tomu lze odhadovat např. volební preference apod.)

vyjadřují totiž buď touhu **ZACHOVAT**, nebo **TRANSFORMOVAT** strukturu sociálního prostoru

- o Krom tendencí k specifickému volebnímu chování lze z pozice v sociálním prostoru odvodit i např. estetické a intelektuální preference
- o Sociální prostor je prostorem relačním: zaujímat vysokou pozici v systému distribuce kapitálu je možné pouze tehdy, když někdo jiný zaujímá pozici nízkou

HABITUS (Vašát, Růžička)

habitus je systémem:

„trvalých, přenositelných dispozic, strukturovaných struktur majících sklon fungovat jako strukturující struktury... objektivně ‚regulovaných‘..., aniž by však byl produktem podřízenosti pravidlům, může být kolektivně organizovaný, aniž by byl produktem organizačního úsilí nějakého dirigenta.“ (PIČI, SU ZTRACENEJ)

ROZBOR DEFINICE **habitus** je soubor individuálních a individualizovaných (tedy nikoliv kolektivních!) dispozic, tj. předpokladů k tomu vnímat, myslet a jednat ve světě určitým způsobem.

- dispozice jsou výsledkem působení objektivních struktur, kterým je příslušný aktér dlouhodobě vystaven.
 - Každý aktér obsazuje v rámci sociálního prostoru určitou pozici, ze které vnímá svět každé vnímání světa ,tam venku‘ je situováno do té které pozici specifické perspektivy.
 - Z dlouhodobého hlediska pak objektivní pozice v sociálním prostoru postupně „sedimentuje“ do mysli a těla příslušného sociálního aktéra.
 - způsob vnímání a myšlení sociálních aktérů přizpůsobuje sociální pozici, kterou tito zaujímají.

Mezi mentálními strukturami (které jsou vlastně habitem) a sociálními strukturami tak dle Bourdieuho panuje genetický, nikoliv pouze analogický vztah.

Každý aktér postupně (a většinou „neuvědomovaně“) přijímá, a osvojuje si, způsoby vnímání, myšlení a jednání, která od něj vyžaduje sociální pozice, kterou okupuje.

- aktér se postupně se svojí pozicí pomyslně „sžívá“, přičemž časem dochází k většímu či menšího souladu mezi internalizovanými dispozicemi a okupovanými pozicemi **habitus** lze chápat jako internalizovanou sociální pozici.

Dispozice konstituující **habitus** jsou **trvalé** když už jsou jednou „**sedimentovány**“, člověk se jich nemůže tak snadno zbavit **vtěleny** do mysli i do těla, a aktér si je jako určitou „dosavadní zkušenost se světem“ nese již napořád.

Proto jsou dispozice „přenositelné“: jsou sice důsledkem pozice v sociálním prostoru, aktér si je však s sebou pomyslně nosí v podobě mentálních struktur a tělesných schémat i tehdy, když se mu podaří změnit sociální pozici.

Dispozice k tomu jednat, myslet a vnímat svět určitým způsobem neboli habitus, je odrazem vnějších struktur (je strukturovaným principem). Zároveň však, prostřednictvím praktického jednání aktéra, vnější svět produkuje (je strukturujícím principem).

Habitus není nikdy plně vědomý

- lidé si obvykle neuvědomují, že jednají nějakým sociálně významným způsobem, málokdy jsou pak schopni vyjádřit, proč jednali tím, a nikoliv jiným způsobem. K tomu, aby lidé jednali, nepotřebují žádný „návod“, žádné „strukтуры“ či „funkce“. Jinými slovy nepotřebují úsilí žádného pomyslného „dirigenta“.
- Lidé prostě jednají – Jednají za účelem řešení praktických problémů, přičemž k tomu nepotřebují karteziánskou „subjektivitu“, resp. „subjektivitu“ v podobě reflexivního vědomí.
- Nepotřebují k tomu ani struktury (výtku vůči strukturalismu) ani sdílené významy (výtku vůči interakcionismu, resp. různým formám subjektivismu).
- **Dispozice k tomu jednat nějakým způsobem jsou vtělené** – nacházejí se uvnitř těl sociálních aktérů, nikoliv mimo ně, a to i přesto, že jsou výsledkem jejich působení. Habitus je v nás vždy-přítomný, aniž bychom si to uvědomovali.

PŘÍKLAD: hra na hudební nástroj

- Poté, co si znalost hry na kytaru dlouhodobou praxí osvojíme („vtělíme“), již o tom, že hrajeme, nemusíme přemýšlet. Prostě hrajeme, resp. za nás hrají naše vtělené dispozice.

Dalším nebezpečím, když se interpretuje koncept habitu, je představa, že habitus je „výsledkem socializace“.

- Lze tvrdit s dodatkem, že socializace není nikdy úplná a hotová, totiž že je nikdy nekončícím procesem.

Habitus taktéž není nikdy zcela „hotový“, nýbrž se neustále transformuje a dotváří a tím, jak se transformují podmínky, kterým je ten který aktér dlouhodobě vystaven.

*Klíčovou součástí habitu je totiž jeho **trajektorie**:*

Koncept sociální trajektorie upozorňuje na to, že člověk – nebo alespoň většina lidí ve vysoce diferencovaných a hyper-mobilních společnostech – ve svém životě neokupuje pouze jednu sociální pozici. Pokud by člověk ve svém životě okupoval pouze jednu jedinou pozici, pak by se asi skutečně stal „otrokem“ či „loutkou“ – nedělal by nic jiného, než že by reprodukoval struktury, které jeho pozici určují, resp. které „stvořily“ jeho habitus.

- Aktéři však své pozice více či méně často mění, čímž se mění i struktury, které na příslušné aktéry působí.
- Sociální trajektorie je tedy neodmyslitelný „dynamický“ aspekt habitu a je definována jako „řada pozic postupně zastávaných jedním činitelem nebo jednou skupinou činitelů“ v průběhu času
- Pro porozumění jednání je tedy nutné sledovat nejen habitus, nýbrž i sociální trajektorii aktérů, abychom byli schopni porozumět jednotlivým „vrstvám“ příslušného habitu.
- **Trajektorii** si lze zjednodušeně představit jako vtělený soubor dosavadních zkušeností aktérů. Každá sociální trajektorie je jedinečná, odkazuje na specifickou historii pohybu aktéra fyzickým i sociálním prostorem, a odlišuje jej tak od ostatních aktérů (a jejich habitů).

TOHLE JE VÍCEMÉNĚ ZPŮSOB JAK O TOM PÍŠE VAŠÁT A RŮŽIČKA – nechytám se, ale pro jistotu uvádím kompletně

SOCIÁLNÍ POLE, KAPITÁL, HABITUS (Giddens)

SOCIÁLNÍ POLE: (Giddens)

Pole: společnost je rozdělena do specifických, autonomních a vnitřně hierarchizovaných segmentů

Sociální pole jsou různá místa a arény, v jejichž rámci se odehrává konkurenční boj, a jež mají kořeny v různých formách kapitálu

Sociální život je organizován právě prostřednictvím těchto polí, v jejichž rámci fungují mocenské vztahy (lidé se snaží získat výhodu a nadvládu nad konkurenty pomocí nejrůznějších forem kapitálu)

- Každé pole má svá vlastní „pravidla hry“ – ty nemohou být přenesena do jiných polí

Na poli umění, estetiky – nejvýše ceněn kulturní kapitál – ti jenž jsou schopni v tomto poli konverzovat získávají moc v rámci tohoto pole (například mocní filmoví a literární kritici mohou film vyzvednout, nebo potopit)

- Tyto kritéria neplatí na poli výroby, kde se vše řídí ekonomickým kapitálem

KAPITÁL (Giddens)

Bourdieu vytvořil širokou teorii kulturní reprodukce, která spojuje ekonomické postavení, sociální status a symbolický kapitál s kulturními znalostmi a dovednostmi.

Kapitál: Pozice jedince v daném poli závisí na objemu a struktuře jeho kapitálů (graf nahoře)

FORMY KAPITÁLU:

Ústředním konceptem B. teorie je KAPITÁL – převzal z marxovy teorie o vývoji kapitalismu (rozdělení společnosti bylo na základě vlastnictví výrobních prostředků kapitalisté x dělníci)

- **EKONOMICKÝ KAPITÁL** pouze jednou z několika forem kapitálu, jež mohou jednotlivci a sociální skupiny využít k získání výhod.

B. rozeznává ještě kapitál **sociální, kulturní a symbolický**.

SOCIÁLNÍ KAPITÁL – členství a angažovanost v elitních sociálních sítích nebo pohybu v rámci sociálních skupin, které jsou dobře propojeny.

KULTURNÍ KAPITÁL – formou kapitálu, jež čerpáme v rodině a vzděláním a který obvykle vede k získání certifikátů, jako jsou diplom z vysoké školy apod. to jsou formy symbolického kapitálu

Může být:

- 1) Objektivizovaný – vlastnictví předmětů (knihy, obrazy aj.) nejsilnější vazba na ekonomický kapitál – svázána s materiální hodnotou věci.
- 2) Institucionalizovaný – formální vzdělání – objektivně garantuje, že absolvent má určité znalosti a kompetence (z kulturního následně vytvořím ekonomický skrze diplom vyšší příjem)
- 3) Inkorporovaný – všechny reálně osvojené kulturní kompetence (znalosti, schopnosti, dovednosti, myšlení aj.) získáván v průběhu celého života od dětství (vliv rodiny) – tvoří významnou část HABITU – vázán na konkrétního jedince a jeho hodnota je vyjádřena zejména časem nutným pro jeho osvojení.

SYMBOLICKÝ KAPITÁL – týká se prestiže, postavení a dalších forem společenského ocenění, jež umožňují jedincům s vysokým statusem vládnout jedincům s nízkým statusem.

Důležitý aspekt různé formy kapitálu mohou být směňovány

§ Jedinci s vysokým kulturním kapitálem jej mohou směnit za kapitál ekonomický (při pohovoru do dobré práce)

§ Lidé s vysokým sociálním k. mohou znát ty „správné lidi / nebo se dostat do správných kruhů“ mohou tak efektivně směnit svůj sociální kapitál za symbolický = respekt jiných lidí a vyšší spol. postavení – zvyšuje mocenské šance při jednání s ostatními.

HABITUS (Giddens)

lze popsat jako **naučené dispozice** – vystupování, způsob řeči, nebo myšlení a jednání, které jedinci přijali ve vztahu k sociálním podmínkám, v jejichž rámci existují a v nichž se pohybují.

- Koncept habitu nám umožňuje analýzu spojení mezi sociálními strukturami a činy osobnostmi jednotlivců (jednáním)

Jde tedy o soubor dispozic (zahrnující způsoby myšlení i jednání jež členové konkrétních sociálních skupin a soc. tříd získávají – z velké části nevědomě – životem v totožných objektivních podmínkách.

Habitus je sám o sobě **vnitřně strukturován**.

Obsahuje schémata **percepce** (každodenní vnímání světa kolem), schémata **reflexe** (etické normy, vkus, ...) a schémata **jednání** (Šubrt a Balon 2010, s. 173).

- Na základě těchto schémat se tedy jedinci orientují v sociálním světě, přisuzují mu smysl a jednají

WIKIPEDIE:

- Bourdieu pojmem habitus popisuje celkové vystupování, zjev jedince. Koncept sám nevynalezl, pouze redefinoval a upřesnil.
- HABITUS = soubor individuálních a individualizovaných (tedy nikoliv kolektivních!) dispozic, tj. předpokladů k tomu vnímat, myslet a jednat ve světě určitým způsobem.
 - o Projevuje se například ve stylu života, vkusu, řeči či způsobu oblékání.
 - o Na habitu můžeme odhadnout společenský status člověka.
 - o Habitus je (alespoň z krátkodobého hlediska) neměnný, protože představuje „sedimentaci“ dispozic

Rozděluje to na tři kontexty: Habitus a genderové rozlišení, sociální třídy a sociální pole

Pro idioty jako jsem já:

§ **Habitus:** To, jak se jedinec chová a jak přemýšlí se odvíjí od pozic, které jedinec zaujímal či zaujímá v sociálním poli.

Bourdieu a vzdělání:

souvisí s kulturním kapitálem – konkrétně s vtělenou (inkorporovanou) a institucionalizovanou formou kulturního kapitálu.

- obě jsou získávány prostřednictvím vzdělávání a vytváří zdroje, jež jsou využívány v určitých polích sociálního života.
- vzdělání = může být bohatým zdrojem kulturního kapitálu.

Výzkum například od Annette Lareau: “*Cultural capital in educational research: A critical assessment*” (2003)

- kulturní kapitál různých rodin z rozdílných sociálních vrstev
- dělnické x střední vrstva (oproti dělnické a chutší vrstvě se střední vrstva neustále zajímá o pocity a názory svých dětí – sladěná kultivace dítěte X děti dělnické – nic se nevysvětlovalo, rovnou se řeklo co se má dělat - dítě chápalo situaci.

Ukázala svým výzkumem jak se kulturní kapitál předává z generace na generaci a jak je styl výchovy těsně svázán sociálními třídami.

- obě výchovné metody mají své výhody, ale některé středostavovské rodiny byly neustále pod tlakem a cítily se vyčerpaný – děti byly úzkostlivější, než děti z dělnických poměrů – těsnější vazby/ neexistující rivalita mezi sourozenci

11.

Politická antropologie

(funkcionalistické, procesuální a aktérské přístupy; konceptualizace moci v antropologii)

POLITICKÁ ANTROPOLOGIE

- jak ovlivňuje politika lidské životy, v období, kdy státy ještě neexistovaly
- zájem o fungování společností, které nejsou „státem“
- rozšíření perspektivy → nedívá se na politiku jako věc politiků, ale jako věc, která ovlivňuje všechny

Politika a moc

- politika je spjata s mocí
- lidé ji uplatňují vůči sobě navzájem a společnost uplatňuje svou moc nad lidmi tím, že prostřednictvím zákonů a institucí omezuje jejich jednání
- v neindustriální společnosti je mnohem obtížnější vyčlenit ze společenského života politické prvky

- v industriálních a postindustriálních společnostech uvažujeme o politice jako o něčem, co existuje jako zvláštní soubor institucí
- ve společnostech bez státního zřízení je příbuzenství a náboženství v praxi nerozlišitelné od politiky

MOC

- Státní monopol legitimní kontroly násilí nebo schopnost těch, kteří ovládají výrobní prostředky, nutit ostatní, aby pro ně pracovali
- **Michel Foucault**
 - Moc je rafinovaná věc, která je prosazovaná diskurzem a znalostmi
 - Implikovaná ve všech lidských vztazích
 - Síla je jemnější věc, silou, která je prosazována diskurzem a znalostmi, aplikovaná ve všech lidských vztazích
- **Max Weber**
 - Moc – kapacita uskutečnit zamýšlený vliv na chování jiného jedince
 - Moc je jakákoli síla, která přinutí ostatní jednat i proti své vůli – oproti tomu Weberovo panství je takový druh moci, které se lidé podrobují dobrovolně proto, že ji pokládají za legitimní
 - Panství dělí na charismatické, legální a tradiční
- Studium moci je pro politickou antropologii nezbytné
- Jednou z nejstarších a nejvlivnějších definic je od Maxe Webera: moc je schopnost vlastní vůlí ovlivnit chování druhých lidí – tedy schopnost přimět druhého člověka, aby udělal něco, co by jinak neudělal
- Autorita je podle Webera považována za samozřejmost a neptřebuje žádné ospravedlnění, kdežto moc jako taková je neustále zpochybňována a je nutné ji bránit
- Jednají lidé pod určitým nátlakem, nebo mohou svobodně rozhodovat o svém jednání?
 - Obě tvrzení jsou kinda správná
 - Svě jednání volíme, ale za okolností, které nemáme pod kontrolou
- Prakticky všichni lidé mají určitou potenciální moc nebo vliv – tento zdroj je však stejně jako všechny ostatní zdroje rozdělen nerovnoměrně

Legitimizace

- Pokud držitelé moci nevládnou terorem a násilím (což se často stává) musí nějakým způsobem ospravedlnit a legitimizovat svou moc
- Muži u Munduruců ospravedlňují svou moc nad ženami odkazem na mýty
- V parlamentních demokraciích se zákonodárna shromáždění při prosazování nepopulárních opatření mohou odvolávat na „vůli lidu“ vyjádřenou výsledkem voleb
- Předpokládá se, že v neindustriálních společnostech je mocenská nerovnost dána tradicemi a přiřazenými statusy zatímco v industrializované je to na základě získaných úspěchů – není pravda i v industriálních společnostech je velmi důležité společenské zázemí a rodinné sítě + nepřesné vymezení „tradičních“ společností – hrozně široké
- Představa, že všichni jednotlivci mají v moderních společnostech stejnou možnost dosáhnout moci je často považována za mylnou
- Politická autorita vyrůstá z ideologické legitimizace – musí být oprávněná

- Pokud jsou s touto oprávněností srozuměni i občané, můžeme podle Webera hovořit o legitimní autoritě

Politika uspořádání autority a moci

- Neo-evolucionistická perspektiva
 - Elman **Service** v 60. letech sestavil **evoluční žebříček** evolučních principů politické moci → tvrdil, že v průběhu lidské evoluce se etablovaly **4 základní politické společnosti**, které postupovali od primitivních k vyspělejším:
- 1. **Bands** (skupiny) – lovci a sběrači
- 2. **Tribes** (kmeny) – zahradnické kultury, pastevcí
- 3. **Chiefdoms** (náčelnictví) – část zahradnických kultur, intenzivní zemědělství.
- 4. **States** (státy) intenzivní zemědělství
 - tohle rozdělení je provázáno odlišnými způsoby obživy

TOHLE NENÍ PŘÍMO V TÉ OTÁZCE, JE TO ALE PODLE MĚ TO NEJDŮLEŽITĚJŠÍ, CO JSME SE UČILI V TÉ POLITICKÉ, TAK TO SEM DÁM

BANDS

- Jednoduchá skupina několika desítek lidí
- Odpovídá lovcům a sběračům
- Není žádná formální autorita
- Skupina se organizuje sama, není žádná vyšší moc
- Rovnostářská skupina (neexistuje úplná rovnost, protože ta vede k mazání rozdílů) – skupina lidí se nedokáže všichni na něčem dohodnout – vždycky nakonec někdo rozhodne
 - Roli hraje věk a gender
- Skupina je postavena na sdílení zdrojů
- **Decision making**
 - Konsenzuální rozhodování (souhlas) – NENÍ KOMPROMIS, je to win-win
 - Každého názor je vyslyšen a zohledněn – všichni jsou spokojení
 - Časově náročné
 - Vždycky v KRUHU
 - Facilitace – usměrňování
 - Sociální kontrola – všichni kontrolují všechny
- **Conflict resolution**

- Konflikt 1v1
- Konflikt mezi dvěma částmi skupiny – můžou se třeba rozdělit a vzniknou dvě skupiny
- Sám jedinec proti všem – vyhnanství, trest smrti
- Mediace – způsob řešení konfliktů, cílem je dohoda – mezi znepřátelené strany vstoupí třetí nezávislá osoba (mediátor) – je nestranný, koordinuje rozhovor

TRIBES

- Zahradnické kultury a pastevci
- Na základě příbuzenství
- Není žádný náčelník, centrální moc, hierarchie
- „kmeny jsou necentralizované, egalitářské (rovnostářské) systémy, kde je autorita distribuována mezi malými, lokálními skupinami“
- Nemá centrum
- Egalitářské = princip rovnosti na prakticky stejné bázi jako u lovců a sběračů
- Systém – není to jen jedna skupina – celé rodiny, vesnice
- Každá část systému si rozhoduje sama – neříká jiným částem, co mají dělat
- Autarkie = ekonomická soběstačnost – každá část systému vyrobí vše, co potřebuje několik set lidí
- U zahradnických kultur se může vyprodukovat postava, která má autoritu – HEADMAN („předák“)
 - není nad ostatníma, je jeden z nich (primus inter pares – první mezi rovnými)
 - není to dědičné, ani celoživotní
 - charismatická moc založená na určitých dovednostech – pokud něco pohnou, může ho někdo nahradit
 - musí být bohatý, kinda uplácí ostatní – zahajuje ceremonie, ale musí je i platit – občas je to ekonomicky zruinuje
 - je mluvčí – zajišťuje kontakt s vnějším světem
- vesnická rada – tlumí konflikty, například i v situacích, když headman kouká jen na zájmy své rodiny
- typy
 - solidarity – lidé cvičí a vyvíří ochranou jednotku
 - age-set – společná socializace v určitém věku

- rituální skupiny – tam mohly být i ženy

CHIEFDOMS

- Taky zahradníci a pastevcí
 - Přechodový stav mezi kmenem a státem
 - Hlavní struktura společnosti pořád závisí na příbuzenství
 - Jednotlivé rodiny si NEJSOU ROVNY
 - Defacto nevládne sám náčelník, ale celá jeho rodová skupina
 - Náčelník není součástí každodennosti
 - Nějaký aparát, který pomáhá zprostředkovat moc (šaman, bojovníci...)
 - Náčelník jedná skrze aparát, který má vynucovací moc
 - Náčelník musí být nejbohatší ze všech – VĚTŠINOU mu lidé odevzdávají část své úrody, nebo pro něj pracují
 - Redistribuce – přerozdělování – oni mu něco dají – on uspořádá oslavu – lidem se to nějakým způsobem ekonomicky vrátil
 - **Chiefdoms – centralizovaný systém**, už jsou zde politické vazby, „náčelník“ – vazby už i mimo svoji lokalitu, náčelník a jeho rodina byli statusově výše, náčelník vyloučen z práce, dědičnost uvnitř u rodu – nikoli přímá, status náčelníka se musel utvrzovat množstvím zdrojů a bohatství – základ daňového systému, podvodů. Systém **redistribuce** (systém přerozdělování, do centra, kde se shromáždí a pak se znovu distribuují) skrze ekonomické toky se udržovaly nerovnostní vztahy mezi centrem a periferií. Závislost a poddanost (z periferií do centra), většina z toho se vrací „jako dar“ z centra. Panovník/náčelník musí být štedrý, aby jeho autorita fungovala. – Způsoby rozhodování jsou **autoritářské** – decision making i soudní
 - **Integrace** = začlenění (někoho někam)
 - menšiny do společnosti, ...
- Moc** = dominantní postavení někoho/něčeho
- rovina 1: politická ← státní → každodenní
 - rovina 2: fyzické násilí (moc) ↔ souhlas
 - **legitimita** = to, co udržuje souhlas s nadvládou
 - **podpora**, kterou každý, kdo usiluje o mocenské postavení, potřebuje

STATE

- Intenzivní zemědělství
- Suverénní vůdce podporován byrokracií aristokratů
- Vyžaduje supraprínáškové loyality – přístup k moci je založen na příbuzenských skupinách – unilinéární nebo bilaterální
- Státní loajalita převyšuje ostatní – integrace prostřednictvím obchodu

- Přerozdělování založené na formálním tributu a/nebo daních
- Trhy a obchody
- Třídy – minimálně panovníků a poddaných)
- Soukromé a státní vlastnictví se zvyšuje na úkor vlastnictví komunálního
- Formální zákony a tresty – stát má všeskrý legitimní přístup k použití fyzické síly

STRUCTURAL-FUNCTIONALISM

Cíle

Ukázat, jak jsou jednotlivé instituce (když se nějaké činnosti opakují zvyká na ně návyk – zjednodušení orientace – instituce manželství, instituce řešení konfliktů...) důležité pro zachování rovnováhy ve společnosti

Jednotka analýzy

Společnost, kmen, sociální skupina... vnímáno jako ideální celek

Dívá se na skupinu jako na uzavřený systém

Přístup k času a prostoru

Synchronický přístup – nezajímá je historická vývoj, jen teď a tady – dívá se na společnost jako „outside of time“

Postoj ke změně

V některých pracích není žádný zájem o změny

Malý zájem o změny

Každá změna je potenciálním ohrožením systému

Klíčové termíny

Struktura, funkce, Afrika ((podle Lewellena), rovnováha, uzavřený systém, integrace – přizpůsobování na vnější vlivy (sucho, koně, zbraně...), nový prvek je vpuštěn do systému – dojde ke změně, ale systém pokračuje dál, protože je prvek integrovaný

Menšiny – etnická, náboženská, sociální

Příklady

African Political Systems – Evans-Pritchard, Fortes

The Nuer – Evans-Pritchard

Společnost je vyjmuta ze svého historického kontextu – chová se k ní, jako by byla neměnná v dlouhé časové periodě

Společnost je vnímána „outside of time“ a zároveň také izolovaná v jednom prostoru

PROCESS THEORY

Cíle

Definovat proces v politické kompetici a zavádění veřejných zájmů

Jednotka analýzy

Politické pole – flexibilní a relativní prostor, kde se probírá to soupeření – může být na úrovni státu, města...

Přístup k času a prostoru

Diachronní – analýza se může soustředit na skutečnou historii, nebo na ideální změny v čase

Postoj ke změně

Konflikt, tenze a změna jsou vnímány jako normální podmínky ve společnosti

Klíčové termíny

Proces, kompetence, konflikt, moc, podpora, legitimita – v souladu s názory, morálkou, zákony...

Příklady

Political Systems of Highland Burma – Leach (je to na pomezí)

Political Anthropology – Turner, Tuden, Swartz

ACTION THEORY

Cíle

Popsat individuální strategie pro získání a udržení moci

Jednotka analýzy

„politická aréna“ – aréna ve které individuální aktéři či malé skupiny soutěží o politickou moc

Politické arény mohou obsahovat části vztahů mezi klienty, politických stran, elitami...

Přístup k času a prostoru

Diachronní, ale často se soustředí na činy individuálních lidí v průběhu antropologického výzkumu

Postoj ke změně

Změna v rámci politické arény je prakticky konstantní, ale může zde být větší stabilita širokého systému

Klíčové termíny

Strategie, manipulace, decision-making, role, cíle, hry, pravidla

Příklady

Schism and Continuity in an African Society – Turner

Lugbara Religion – Middleton

Četba – *DALA JSEM TADY PROSTĚ VŠECHNO, CO K TĚM ČETBÁM MÁM, VĚTŠINA Z TOHO NEJSPIŠ NEBUDE RELEVANTNÍ*

Ke strukturálnímu funkcionalismu – *Nuerové od Evanse-Pritcharda*

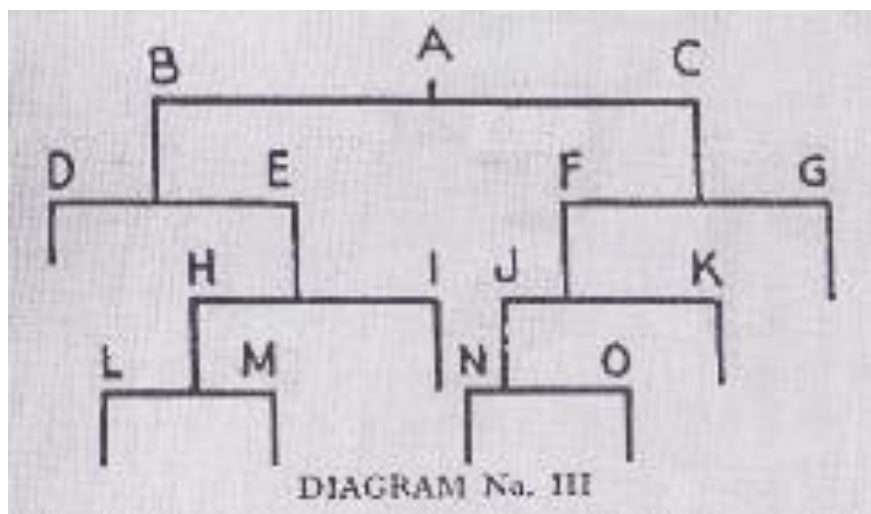
- Nuerové jižního Súdánu
- Chov skotu a zemědělství + lov, rybaření a sbírání plodů a kořínků – smíšená ekonomika
- Nuerland je lepší pro chov zvířat, než pro zemědělství – plochý, jílovitý, vyschlý během sucha x zatopený a porostlý vysokou trávou během období dešťů
- Déšť – červen – prosinec
 - Žijí na hřebenech úahorků, pěstují proso a kukuřici
 - Na konci dešťů pálí trávu, opouští vesnice a jdou spolu do malých táborů
 - Vesnice jsou odděleny od sousedů
- Sucho – zbytek roku
 - Lidé žijí v táborech a soustředí se na získávání vody
- Tyto dvě skoro stejně dlouho trvající období výrazně ovlivňují ekonomiku
- Rozdělení Nuerů je dáno prostředím a způsobem života
- Zřídka kdy mají přebytek jídla
- Každých pár let mají hladomor
- Sdílí jídlo mezi sebou ve vesnici
- Mají i vlastní majetek – skot, obilí
- Nejvíce jídla je od září do prosince – období většiny ceremonií a tanců
- Málo stavebního materiálu – železa, kamenů, malé stromy
- Nedostatek surového materiálu + nedostatek jídla lidi sblíží
- V malých skupinách je spolupráce více přímá a zřejmá než ve větších skupinách
- Vesnice – 50 – několik set lidí
- Shluk vesnic, mezi kterými je možná komunikace = distrikt

- Jedna vesnice může patřit do více distriktů
- Lidé z jednoho distriktu většinou sdílí jeden tábor v období sucha a chodí si navzájem na ceremonie a svatby
- Kmeny mají určitou kmenovou jednotu bez jakýchkoli „vládních organizací“ – to, že je nemají pravděpodobně souvisí se sezónní migrací
- Nemají žádné právo, legislativu, jurisdikci
- Populace cca 300 000 lidí
- Každý klan je ekonomicky nezávislý, má vlastní pastviny, zásobárnu vody a rybářské rezervace
- Každý klan má jméno – je tam kinda patriotismus
- Pravidlo urovnávat spory – pokud někdo zabije kmenkámoše dá se předejít sporu platbou ve skotu
- **Leopard-skin chief**
 - vystupuje jako mediátor – urovnává spory, ale nikoho do ničeho nenutí, všichni to vnímají jako svou morální povinnost
 - když muž někoho zabije musí jít za LSC, který mu rozřízne ruku, aby „krev mohla plynout“ – dokud se tak nestane, nesmí muž ani jíst ani pít
 - pokud se muž bojí pomsty (což většinou jo) zůstává v LSC domě
 - v následujících měsících LSC zjišťuje jestli jsou mužovi příbuzní připraveni zaplatit kompenzaci, aby se vyhnuli sporu
 - LSC vezme skot a dá ho rodině zemřelého
 - LSC nikoho k ničemu nenutí – většinou všichni tenhle proces vnímají jako svou morální povinnost
- **Věkový systém**
 - Chlapci se stávají muži v rámci různých rituálů – mezi 14 – 16, konají se ve vesnici nebo distriktu, kde je nejvíc chlapců v tomto věku
 - Každý velký kmen má svůj vlastní věkový systém – každý si určuje iniciační období atd
 - V každém kmeni je muž, který určuje kdy iniciační období začne a dává každé skupině jméno, říká se mu „Man of the Cattle“
 - Iniaci nemá politickou funkci – nejsou řády jako bojovníci, starší atd
 - Žádná věková skupina nemá jakékoli vedení
 - Nikdy není najednou více než 6 věkových setů
 - Když set vymře jeho jméno se pamatuje ještě generaci max dvě

A	B		
	X	Y	
	X ¹		Y ¹
	X ²	Z ¹	Y ²
		Z ²	

- pokrevní
příbuzný

- Konflikt mezi M a N – bojuje B proti C
- Konflikt mezi I a L – bojuje H proti I
- Všichni se spojili proti kolonizátorům právě díky tomuhle systému

– The
of Burma

- 88

- Buddhisti
- Často žijí v nížinách, ale není to pravidlo, někteří žijí v horských oblastech
- Některá jejich sídliště mohou být až 6000 mnm
- Pěstování mokré rýže
- Rozmanité jazyky, ale ne tolik jako HP
- HP vnímají jako Kha (otrok), ale Kha, který se stane buddhistou, je civilizovaný – stává se z něj tedy Shau a během několika generací může být barbarský původ zapomenut
- **HP**
 - Žijí ve strmém kopci
 - Jazyková a kmenová rozmanitost
 - Animismus
 - Nikdy ne Buddhisti
 - Obecné vlastnosti Hill society
 - 1. údolní vzor polobožského prince obklopeného harémem a s vládnoucím božským právem
 - 2. 2 vzory struktury autority
 - A. ideologie vlády aristokracie (šlechticů) – chief není obdařen supr čupr charismatem, ale drží svou funkci dědičně
 - B. ideologie „demokratické“ vlády rady starších, každý starší se chová jak zástupce určité linie – ty si nejsou navzájem nadřazený
 - 3. v aristokratickém typu si chief většinou žádá několik roztroušených vesnic – každá z nich má headmana, který je dědičný X v demokratickém režimu je každá vesnice sama za sebe
 - 4. většina HP je v exogenním skupinách, unilineární, lineážní X VP nejsou takhle uspořádané, když už jo, nejsou exogenní
- V Burmě je hodně deštivo
- Pěstování rýže, ale jsou i suché zóny
- Specifický způsob pěstování rýže – to rozděluje obyvatele na 2 sociální kategorie
 - Prosperující rýžoví farmáři koncentrování kolem umělého zavlažování
 - Lidé z vyprahlých oblastí s velmi nízkou životní úrovní
- Je zde přetrvávající vliv Indie a Číny
- Vliv Číny hlavně v oblastech obchodu a komunikace – ovlivnila spíše HP
- Vliv Indie hlavně v politice a náboženství – ovlivnila spíše VP
- Čína nechtěla nad Burmou nadvládu, chtěla nerostné zdroje
- **Čína**
 - Již v prvním tisíciletí BC si Číňané vytvořili představu národního státu srovnatelnou s konceptem impéria, kterou později rozvíjeli Římané
 - Ústřední vláda s nejvyšší politickou autoritou pro celou velkou územní oblast vymezenou hranicemi
 - Správa je v rukou úředníka, císaře a byrokratů
 - Dědictví se řídí zákonem, každý císař měl jediného legitimního dědice
- **Indie**
 - Naprosto rozdílný politický model

- Ideálním vládcem není úředník nebo císař, ale jednotlivec Asoka
- = spíše charismatické vedení než byrokratická kontinuita
- všechny ranné historické státy Burmy jsou v Indickém stylu
- podle Halla měla jejich organizace vždy 4 společné znaky
 - pojetí královské hodnosti podle hindských nebo buddhistických kultur
 - literární projev prostřednictvím jazyka Sanskrit
 - mytologie
 - dodržování Dharmashatras
- hinduistické státy
 - malé a měly krátké trvání
 - kontinuita státu závisí na osobnosti panovníka
 - každý monarcha má nástupce, ale každé nástupnictví je otázkou sporu
 - stát zemře s králem, nástupce musí vytvořit nový stát
 - státy jsou budovány kolem jádra zavlažování a pěstování rýže – hranice se mohou měnit, jádro zůstává
- srdcem státu bylo vždy údolí pro pěstování rýže + hlavní město
- král nejprve získá autoritu nad svým domovským údolím, poté rozšiřuje do sousedství (dobývání, manželství, kolonizace...)
- poté si vyžádá suverenitu nad kopci, které oddělují tyto dva sektory
- jsou 2 způsoby, jak si V. princ získává autoritu:
 - represivní výprava
 - zaplatit peníze na ochranu Hill tribes, jako odměnu za loajalitu
- princ nespojuje HP a VP v žádném kulturním smyslu
- liší se v jazyce, náboženství a ekologii
- HP a VP jsou na sobě symbioticky závislé – prolínají se územně, politicky i kulturně

PRITCHARD

- Ukazuje důležitost příbuzenství a vztahů – zajímá se o tady a teď, nezabývá se změnami
- Hlavním cílem knihy je ukázat, jak může společnost 200 000 lidí udržet rovnováhu navzdory skoro neustálým sporům a bez jakékoli centralizované vlády

LEACH

- Sleduje historii a pozoruje její vlivy na současnost, nesleduje tolik konkrétní vztahy, hodně se zabývá autoritou a legitimitou
- Zaměřuje se na etnickou populaci integrující v rámci moderního státu
- Více dynamické
- Jde o tranzici od analytického k procesnímu

12.

Ekonomická antropologie

(dar a reciprocita; práce, globalizace, kapitalismus)

EKONOMICKÁ ANTROPOLOGIE

- Zabývá se studiem ekonomických systému v čase a prostoru
- Zkoumá sociální a kulturní podmínky, za nichž jsou produkovány, distribuovány a spotřebovávány komodity
- Jak se jinak dá dívat na ekonomii (antropo pohled)
- Snaha vtáhnout ekonomiku do sféry celé společnosti
- V mimo evropských společnostech se nedají aplikovat kapitalistické pojmy (trh...)
- **Formalisté X substantivisté**
 - Dva různé pohledy na studium ekonomických jevů, které se do popředí zájmů dostaly v 60. letech, kdy probíhala žhavá diskuze o způsobu, jakým vhodně studovat ekonomické jevy
 - Zavedl je Karl Polanyi na základě Weberova odlišení formální racionality (kalkulace cílů a dostupných prostředků k jejich dosažení) od substantivní racionality (cíle a prostředky volí na základě hodnot)
 - Podobnost je také mezi rozlišením érického a etického přístupu
 - **Formalismus**
 - Klade se důraz na racionální rozhodování jedince o volbě prostředků k uspokojení potřeb
 - Zvažuje se tedy jednání samotného aktéra v souvislosti se vztahem mezi prostředky a potřebami
 - Jedinec tedy pomyslně stojí mimo společnost a kulturu
 - Substantivní ekonomie chápe ekonomiku jako institucionalizovaný proces interakce mezi jedincem a jeho prostředím, jenž vede k uspokojování potřeb
 - Jedná se klasický pohled ekonomů, jsou univerzální pravidla ekonomiky, které fungují všude na světě – nic kulturního nehraje roli
 - **Substantivisté**
 - Ekonomické chování, vymezení potřeb a prostředků k jejich uspokojení chápe jako komplexní sociální jev podmíněný neekonomickými institucemi a procesy

- Ekonomiku nelze pokládat za samostatnou doménu
- ekonomiku není možné vytrhávat z dalších sfér – musí být zahrnuta v substanci společnosti
- E. příklad spotřeba – proč nějací lidé chtějí kupovat nějaké zboží, není čistě ekonomický rys, souvisí i s danou kulturou, hodnotami

FORMALISMUS	SUBSTANTIVISMUS
Předmětem studia je jedinec a jeho ekonomické chování.	Předmětem studia je společnost a uspořádání institucí, jež vytvářejí podmínky pro ekonomické procesy a chování.
Ekonomika je výsledkem racionálního kalkulu jednotlivců.	Ekonomika je zakotvená v celé společnosti.
Ve všech společnostech lze identifikovat individuální ekonomickou racionalitu projevující se snahou maximalizovat prospěch kalkulací nákladů a ztát.	Lidské ekonomické chování není výsledkem čistě racionálního kalkulu zisků a ztrát, jelikož jedinec je setrvale ovlivňován faktory neekonomické povahy.
Společnost je funkcí chování a rozhodování jednotlivců.	Společnost předurčuje potřeby, prostředky jejich uspokojení a jako celek ovlivňuje individuální rozhodování mezi alternativami.

- Spor mezi těmito dvěma pohledy se vede na více úrovních, např. makro a mikro
- **Mikro** – homo economicus – ideální představa člověka, který se vždy snaží si maximalizovat svůj zisk – ekonomický, materiální,... antropologové tvrdí, že tato představa platí pouze posledních 200 let pro kapitalistické společnosti (předtím to byla třeba moc... v neevropských spol. to může být například náboženská, morální, mýtická... hodnota)
- **Makro** – jak společnosti fungují a co to je, současný pohled je přes HDP – úspěšné to zvládají pravidla hry, ostatní dohánějí, nebo neovládají pravidla a musí se učit od úspěšných – další může být například „žebříček štěstí“, vzdělání, kriminalita
- **Oidipovské trhy**
 - Jde o vztah mýtu k trhu práce a peněz
 - Oidipus – věštba byla vyslovena – všechny následné okolnosti vedl k tomu, aby byla vyplněna
 - Pokud podnikatelé „věští“, že krize bude pokračovat a ekonomická činnost zůstane oslabena, vyhýbají se půjčování si peněz, nezaměstnávají a věštba se naplňuje

GLOBALIZACE

- globalizace je charakterizována jako proces integrace společnosti na vyšší geografickou úroveň, než tomu bylo v předcházejících etapách vývoje společnosti (Sýkora, 2000)
- globalizační proces je přirozený, nevyhnutelný a do jisté míry očekávatelný - k podobným posunům docházelo i v minulosti – z lokální úrovně na regionální, z regionální úrovně na národní
- hnacím motorem je globalizace ekonomických aktivit, která propojuje výrobu a trhy různých zemí, a to prostřednictvím obchodu se zbožím a službami, pohybu kapitálu a informací a vzájemně provázané sítě vlastnictví a řízení nadnárodních společností
- ekonomickou globalizací dochází k posunu organizace a integrace systémů výroby, směny a spotřeby z národní na globální úroveň, nebo lépe řečeno k přidání globální úrovně organizace a integrace ke stávajícím národním, regionálním a lokálním systémům, a to včetně jejich vzájemného vertikálního propojení
- termín globalizace označuje trend posunu v geografickém měřítku ekonomické integrace, ke kterému dochází zejména v posledních třiceti letech
- na rozdíl od teorie světových systémů nebo dependency theory se globalizace nutně nezaměřuje na megastruktury
- primární cíl globalizačních studií je ve skutečnosti často vyjádřen jako potřeba propojit globální s lokálním a naopak
- antropologický sen: nový způsob konceptualizace, který spojuje drobnosti každodenního života s širším kontextem
- postmoderní obavy o identitu, popkulturu, hranice, média atd. začaly dominovat antropologickým globalizačním studiím
- studovali třeba jak je kapitalismus filtrován a transformován na místní úrovni
- existuje jen malá shoda o tom, co globalizace znamená
- V populární mysli a mezi některými akademiky navrhuje globalizace homogenizaci kultury, obvykle westernizaci
- naopak většina antropologů má tendenci zdůrazňovat diferenciaci a fragmentaci, jak je vyjádřena v nacionalismu, etnicitě...
- někteří přistupují ke skeptickému přístupu „so whats the big deal“ – globalizaci vidí spíše jako mediální hype
- jiní považují globalizaci za nejvýznamnější kulturní, politickou a ekonomickou sílu naší doby
- někteří ji vidí v evolučním světle jako součást postupného procesu vypracování vnitřní dynamiky kapitalismu
- zatímco jiní ji vidí jako něco naprosto nového – kvantový skok od toho, co bylo dříve

- současná fáze globalizace je charakterizována neoliberální ekonomikou
- vliv postmoderních konceptů moci měl velký dopad na antropologické přístupy
- zatímco dříve byla moc koncipována jako soustředěná ve státě nebo náležela jednotlivým vůdcům, globalizace ustupuje představám o hegemonii, která vyplývá ze souhlasů lidí s nadřazeností vládnoucí elity
- tato hegemonie je obvykle považována za západní a projevuje se prostřednictvím globálních institucí jako je třeba Světová banka, Světová obchodní organizace...
- existují různé způsoby, jak globalizační povědomí přináší významné rekonceptualizace témat a teoretických perspektiv politické antropologie:
 - zvyšuje se šíření moci, která se více investuje do uzavřených jednání globálních institucí, nadnárodních společností, politických rad a obchodních organizací, z nich není žádná většinou přístupná vstupům lidu (s výjimkou protestů)
 - úpadek státní moci a přesun moci nejen na takové globální skupiny, které jsou uvedené výše, ale také na místní, regionální a mezinárodní nevládní organizace
 - vznik etnických nacionalismů a dalších zájmových skupin, které vznikly jako adaptace nebo obrana proti globalizaci
 - transnacionalizace a deteritorializace, jako stále větší nacionalističtější komunity diaspor, které ovlivňují domácí politiku
 - vznik silných nelegálních politicko-ekonomických skupin jako jsou drogové kartely
 - normalizace nestátního terorismu jako primární prostředek boje
- mnoho antropologů vidí jako primární aspekt globalizace úpadek nebo zánik současného státně orientovaného systému, ve kterém je dominantní moc svěřena národním vládám

GRYGAR GLOBALIZACE

- různých formách studia globalizace autor hovoří v první kapitole a představuje nám různé pohledy jeho kolegů a současníků na její uchopení. Řadí je podle Michaela Burawoye do tří kategorií: skeptici, radikálové a perspektivisté. Každá z těchto skupin studuje globalizaci jiným způsobem. Skeptici uvádí, že je to, co označujeme jako globalizaci pouhým mýtem. Radikálové jsou naprostým opakem skeptiků a zastávají názor, že kořeny globalizace sahají až do 16. století. Perspektivisté stojí za tím, že si každý utváříme vlastní obraz globalizace, který odpovídá našemu globálnímu umístění. Také se zde obrací na George Marcuse, který je zastáncem

studovat globalizaci etnograficky – nechce se jí zabývat jako vnější silou ovlivňující lokální situace. Chce ji studovat „zevnitř“ pomocí čtyř typů aktérů: 1. lidí 2. věcí 3. metafor, zápletek, příběhů 4. individuálních životních trajektorií. Tento způsob pohledu na studium globalizace nazývá Marcus jako multisited ethnography. Také zde podotýká svůj vlastní protimluv: snaha studovat globální etnograficky. Etnografie byla totiž vyvinuta jako prostředek studia lokality. Globální ovšem podle jeho slov musí být lokalizované všude, když tomu tak není, nejedná se o globální, ale lokální. Studovat tedy něco globálního etnografickým studiem lokality je jasný protimluv. Grygar je ovšem toho názoru, že je to přesto možné prostřednictvím studia lokálního a globálního jako pospojované.

TSING TŘENÍ

- globální kapitál se jako mocná síla dotýká lokálních krajin a komunit a právě tento styk vytváří to, čemu říkáme globalizace
- její podstatou je fakt, že nemáme stejné podmínky: právě difference – moc kapitálu z nejbohatších zemí versus lokální ekonomiky v zemích globálního Jihu – udržuje globalizaci v pohybu
- umožňuje poznat globalizaci v širším kontextu
- Zabývala se mimo jiné migrací z Jávy a původními obyvateli Kalimantanu (Borneo, Asie), v tomto kontextu charakterizovala migranty a původní obyvatele.
- noví migranti
 - do země přijeli a jsou zde kvůli jejímu bohatství na přírodní zdroje
 - někteří jsou využíváni jako pracovní síla (najímání vládou)
 - jde jim o to „dostali“ z půdy a celkově ze země co nejvíce
 - pro migranty je to příležitost pro získání práce a zbohatnutí (stávají se z migrantů místo zemědělců podnikatelé)
 - navzájem sem vodí další migranty, a tak se v Kalimantanu tvoří Jávská komunita
 - velký rozmach strojů v zemi, která je dříve neznala
- původní obyvatelé – někteří protestují a bouří se, někteří jen přihlížejí nebo se přizpůsobí systému
 - někteří byli kvůli těžbě přesídleni
 - přichází o práci, někteří migrují po zemi, aby našli práci
 - zaniká jejich kultura a zákon
 - lidé jsou zklamaní a naštvaní
 - někteří však nadšeně mluví o rozmachu strojů

Jako důsledek globalizace vnímala také prolínání legálního a nelegálního, veřejného a soukromého.

- Legální a nelegální:
 - Lidé pracují nelegálně, ale svou práci a výsledky své práce prodávají velkým legálně fungujícím společnostem. Tito lidé chodí na zakázku pracovat do oblastí, kde je např.

těžba dřeva nelegální a v rozporu s ochranou životního prostředí. Lidé nemají jasné identity, svá jména si mění, nikdo neví, kde bydlí a odkud pocházejí. V jednom příkladu se také uvádí, že je těžké je rozeznat od ozbrojených zločinců. Policie a další orgány o této nelegální činnosti ví, ale nezabývají se tím, a tak podle mého názoru tvoří z nelegálního chování legální. Společnosti legálně vedené, tak využívají nelegální činnosti v našem případě dřevorubců.

- Veřejné a soukromé
 - Dochází ke spojování a neschopnosti rozeznání soukromého zájmu (např. prezidenta, podnikatele, společnosti) a veřejného zájmu (obyvatelé). Proto je také těžké rozlišit soukromé a veřejné vlastnictví, a to zejména kvůli splývání investorů, příjmů od zahraničních organizací, domácích příjmů. Zahraničí se stalo domácím: Zahraniční pomoc tvořila hlavní část domácích příjmů a zahraniční firmy pracovaly díky domácím partnerům. Veřejnost se stala soukromou: Cílem vlády bylo sponzorovat podnikání, a to na všech úrovních.
- Proč je podle mě globální kapitalismus na základě Tsing chaotický
 - Myslím si, že zejména kvůli tomu, že se rychle vyvíjí a země, do kterých vstupuje tak nemají čas na to, aby situaci pochopili, přizpůsobili se jí nebo se jí snažili změnit tak, aby vyhovovala i jim. Pro ně je to něco nového s čím se neměli kdy setkat, nevěděli a nevědí, jak s tím nakládat a fungovat.

DAR A RECIPROCITA

- **Teorie směny**
 - **Směna** = zavedený a uznaný způsob distribuce věcí a služeb mezi jedinci, skupinami příbuzných a sociálními skupinami
 - Ekonom **Adam Smith** ji považuje za základ lidské společnosti a rozvinul názor, že dělba práce se zakládá na lidském sklonu k obchodování, vyměňování a směňování jedné věci za druhou
 - **Calude Lévi-Strauss** naopak tvrdí, že základ lidské společnosti tvoří komunikace, která se dá rozdělit do na tři úrovně: komunikace žen (příbuzenství), výrobků a služeb (ekonomika) a sdělení (jazyk) – společný jmenovatel je podle něj **reciprocita**
 - **Karl Paul Polanyi**, ekonom, který svým neortodoxním myšlením ovlivnil antropologii zkoumal rozvoj svobodného obchodu a jeho socioekonomických podmínek v evropských dějinách a také rozdělil několik způsobů směny (=vzorce, kterými se řídí distribuce komodit mezi příslušníky společnosti):
 - **Reciprocita** – vyznačuje se symetrií, nejznámější je ceremoniální směna kula
 - **Redistribuce** (přerozdělování) – vyznačuje se soustředěností, transfer komodit ústřední osobě nebo instituci, jež je následně redistribuuje mezi členy společnosti, a to v souladu s pravidly a normami dané společnosti a kultury – příkladem může být zvyk v některých melanéských kulturách, kdy lídr komunity (bigman) rozděluje úlovek mezi rodiny

- **Směnný obchod** jehož charakteristickým rysem je **trh** – instituce chápána jako místo setkání za účelem výměny, koupě či prodeje komodit – směnný obchod sice závisí na existenci trhů, ale vyžaduje také přítomnost zboží, nezávislost trhů a jejich seberegulaci
- Zvláštním způsobem směny je **domácnost** založená na principu autonomie – v rámci domácnosti dochází k samozásobení pro potřeby jedince, rodiny, skupiny... reciprocita, redistribuce a domácnost podle Polanyiho pohánějí ekonomický systém neekonomickými motivy
- Americký antropolog Marshall Sahlins vypracoval na základě Polanyiho dělení 3 typy reciproční směny
 - **Všeobecná reciprocita** (generalizovaná) – vyznačuje se solidárností a jeví se jako altruistická, nejmíň kalkulativní – většinou v rodině – na jednu stranu od sebe něco očekáváme (pomoc v domácnosti, finance...) ale nic nepočítáme, protislužba se sice očekává, ale nemusí k ní nikdy dojít – je typická pro LS společnosti, protože neexistuje soukromé vlastnictví
 - **Vyrovnaná reciprocita** (balancovaná) – typ dá se říct směny, kde je to 50 na 50 – lidé přemýšlí nad tím, co dávají, a co dostávají – přímá směna mezi sociálními aktéry, přičemž vyrovnaní závazku a završení směny nemusí nutně proběhnout souběžně, ale může nastat s časovou prodlevou
 - **Negativní reciprocita** – vyznačuje se snahou a. beztestně něčeho nabýt bez recipročního vyrovnaní (krádež) b. získat výhodu (např. smlouváním, podvodem) účastníci t=to reciprocity mají neosobní vztah a kladou proti sobě své protichůdné zájmy - typická je nevyrovnanost, aktéři si nejsou rovni – 1. když má větší benefit mocnější strana (kolonialismus) – nutí druhou stranu ke směně, ale výhodu z toho má především silnější (ochrana a pomoc na oko za peníze atd.) 2. výhodnější pro níže postavené – charita, sponzoring – je podporován někým, kdo má nějaké prostředky (vztah patron-klient) – ten kdo dává má třeba slávu, dobrý pocit atd...

• Dar

- Stěžejní pro toto téma je Esej o daru od Marcela Mause
- Jedná se o značně proměnlivý fenomén
- Dar představuje zavedený způsob jednání za účelem navazování, udržování a reprodukování sociálních vztahů mezi jedinci a skupinami a to prostřednictvím darování objektu, s nímž obdarovaný přijímá celý jeho sociokulturní kontext a to bez ohledu na postranní úmysly, jež mohou přestavovat motivy dávání daru

- Klíčem k porozumění daru (pro Pierre Bourdieu) je časový interval mezi darem a protidarem – kdyby došlo k bezprostřední směně, znamenalo by to totéž, jako dar odmítnout
- Podle Christophera Gregoryho je rozdíl mezi darem a komoditou v tom, že dar je na rozdíl od komodity nezcizitelný, jelikož nese závazek oplátky
- Yunxiang Yan (čínský antropolog)
 - Rozdělil dar na obřadný a neobřadný – obřadný bývá na rozdíl od neobřadného propracovaný, formalizovaný a představuje významnou sociální událost
 - Zároveň dar rozdělil na kolektivní a individuální – při kolektivním obdarování zastupují zúčastnění jedinci určitou skupinu nebo územní jednotku (klan, vesnici...) zatímco individuální obdarování je když zúčastněné strany jednají samy za sebe
- M. Mauss – Esej o daru – sekundární povědomí **PŘEČÍST**
 - Zabývá se teoretickou analýzou daru v lidské společnosti a kultuře
 - Zaměřil se na analýzu výměny darů mezi jedinci a skupinami
 - Považuje dar na **totální sociální fakt** – na rozdíl od Durkheima (který pracoval s pojmem sociální fakt) se domníval, že dar v sobě integruje široké spektrum individuálních a kolektivních zkušeností, předpokladů a koncepcí
 - Dar je podle něj totální závazek, který představuje nejhranější formu lidské sociální solidarity
 - Dar s sebou přináší povinnost odpovídajícím způsobem jej přijímat, dávat a oplácet – když se cokoli z toho nestane vede to k rozkolu mezi zúčastněnými
 - Dar tudíž nelze považovat za objekt sám o sobě, nýbrž za totální sociální fakt
 - Kula a potlač – **totální závazek soutěživého typu**
- **Kula**
 - Bronislaw Malinowski – Agronauti Západního Pacifiku
 - Trobriandští ostrované
 - Probíhá v oblasti Massim
 - Dochází ke směňování artefaktů *mwali* (náramek) a *soulava* (náhrdelník), které ve vzájemně protichůdných směrech cirkulují mezi účastníky – náramky cirkulují proti směru hodinových ručiček, náhrdelníky po

- Hodnota artefaktů postupně narůstá jejich stářím a historií jejich držitelů
- Chápe se jako sociopolitická směna, ne ekonomická
- Jejím smyslem není ekonomický zisk, nýbrž úsilí o budování a posilování sociální prestiže
- Uvedené artefakty materializují sociální vztahy mezi účastníky
- Jedná se o systém sociální komunikace – artefakty nemají užitnou hodnotu, ale ztělesňují sociální vztahy – kula je soupeřením o prestiž
- Kula je soutěživým typem směny a recirkulací materiálních zdrojů
- Vždy lze směnit jen náramek za náhrdelník nebo naopak – nikdy ne náramek za náramek atd
- Artefakty si účastníci nemohou ponechat v trvalém vlastnictví
- Většinou pouze muži, ženy zcela výjimečně
- **Potlač**
 - Severozápadní pobřeží Severní Ameriky – Kwakiutlové
 - Dá se popsat jako soutěživé obdarovávání
 - Když náčelník B dostane dar od náčelníka A musí jeho dar překonat svým – tato soutěž mohla někdy vyvrcholit zničením značného materiálního bohatství
 - Probíhá zejména při narození dítěte, svatby, úmrtí...

PRÁCE

- Podstata kapitalizmu je jeho schopnosť zmobilizovať spoločenskú silu kupovaním pracovnej sily a použiť ju na prácu. Kupujúci pracovnej sily ponúka mzdu, ktorú predávajúci akceptuje a ten mu za to ponúkne svoju vlastnú prácu. Trh vytvára ilúziu, že predávajúci a kupujúci pracovnej sily sú si rovní, toto ale v skutočnosti neplatí. Robotníci dostanú len časť z hodnoty svojej práce vo forme mzdy a zvyšok si nechá kapitalistická trieda. Začala sa vytvárať nová spoločenská vrstva
- **Pracovné trhy**
- Ako začal narastať kapitál, začalo narastať aj množstvo strojov a množstvo robotníkov. Veľa ukazovateľov vykresľuje nárasty vo výrobe a reflektujú tak dopyt po priemyselnej práci. Zvýšenie produkcie zvyšuje dopyt po práci. Kapitalistickí podnikatelia môžu (na rozdiel od príbuzensky organizovanej spoločnosti) najať a prepustiť pracovníkov alebo meniť ich mzdy na základe meniacich sa okolností

- Súťaž medzi kapitalistami prináša rozdelenie priemyselných odvetví, a podniky v rámci priemyslov vyznačujúcich sa veľmi odlišným mixom kapitálu. Takto priemyselné jednotky, ktoré sa viac spoliehajú na stroje a surové materiály, než na pracovnú silu budú vždy koexistovať a konfrontovať sa s priemyselnými jednotkami ktoré sa viac spoliehajú len na pracovnú silu.
- Niekedy môže byť výhodné a výnosné pre podnikateľov, ktorí pracujú na vysokej úrovni stroj-ľudská práca niektoré časti pracovného procesu presunúť firmám ktoré sú na nižšej úrovni. Táto obmena medzi priemyselnými jednotkami s odlišnými kapitálovými pomermi ovplyvňuje pracovný trh, vytvárajú sa zmeny v kvantitatívnom a kvalitatívnom dopyte po práci. Výsledok je, že pracovný trh je segmentovaný a rozlíšený a nie homogénny. Takáto hierarchia môže charakterizovať dané priemyselné lokality, môže to vysvetliť kontrast medzi priemyselnými regiónmi spojených s rôznymi odvetviami priemyslu.
- Rozdelenie kapitálových a pracovných trhov a výsledné rozlíšenie pracovnej sily lokálne, regionálne, národne a medzinárodne nikdy nie sú fixné a stabilné. História technologických zmien v kapitalizme je presýtená príkladmi kvalifikovaných pracovníkov, ktorí trpia strácaním kvalifikácie. Zástupy pracovnej triedy lokalizované v jednom regióne môžu upadnúť do úrovne čiastočnej zamestnanosti a nezamestnanosti tým, že sa podnikateľ presunie do iných regiónov. Súčasné premiestňovanie výroby do oblastí lacnejšej pracovnej sily ako Taiwan, Hong Kong a Kórea znázorňujú dnešný proces, ktorý sa neustále opakuje pod záštitou kapitalistického režimu.
- **Pracovní třídy**
- Všetchny pracovní třídy se vyznačují vztahem práce ke kapitálu, avšak po podrobení detailnější charakteristiky zjistíme, že se ani zdaleka nejedná o homogenní skupinu lidí. Wolf nejdříve zmiňuje rozdílný původ: udává příklad sklenářů (kosmopolitní potomci migrujících řemeslníků) a horníků (usedlí potomci malých farem). Některé státy pracovní sílu čerpaly především z jejich „národního teritoria“, jiné země (například USA) využívali migrující etnické skupiny ze zahraničí. Genderové rozdělení práce a složení pracujících tříd se též liší: například většina najatých pracovníků do textilních továren v první fázi industrializace v Anglii se skládala z řad žen, dětí a učňů, zatímco v Bombaji ve stejné sféře pracovali především ženatí muži. Další projevy diverzity Wolf spatřuje v lokalitě, geografickém rozsahu a v sociálních vazbách. Mnoho rodin v Anglii se sdružilo do společných ubytovacích zařízení, současně však udržovali vztahy s příbuznými na venkově – oproti tomu Indiští textilní pracovníci své ženy dočasně opustili (když se vrátili domů, jejich místo v práci bylo nahrazeno jiným příbuzným). Jinde složení pracovní třídy bylo ovlivněno „fázemi životního cyklu“: v Anglii příklad nesezdaných dcer pěstitelů, které pracovali v textilních továrnách (mohli tak zůstat v oblasti a rozšířit svojí rodinu manželstvím), v Jižní Africe příklad exogamních pracovníků (z jiných „kmenů“), kteří se však po ukončení smlouvy

museli vrátit, odkud přišli. Charakteristika pracovních tříd je tedy daleko komplexnější než by se mohlo zdát: vazba mzdy je pouze jednou částí složité sítě vztahů a aktérů. „Working classes are not "made" in the place of work alone; they are the outcome of many links (...)”.

- **Urbanizace**

Urbanizace masivně probíhá (probíhala) od 19. století: dříve se lidé stěhovali na venkov a menší města (pravděpodobně kvůli zemědělství a řemeslnictví), vlivem industrializace opačným směrem – to mělo za následek vytvoření neindustrializovaného venkova na periferii průmyslové práce. Nový model výroby měl také za následek přeměny starších politických center, obchodu a symbolické komunikace. Mimo pochopitelné rozšiřování průmyslových čtvrtí byznys lídři též postavili řadu nových sídel a venkovských vil.

- Wolf se inspiroval Marxem a dělí produkci na work a labor
- The labor process is in general condition for the metabolism between men and nature
- Work = individuální aktivita, jakákoli práce, kterou člověk dělá – jakákoli lidská činnost, která má nějaký výsledek, aktivita jednotlivce samostatně nebo ve skupině
- Labor = vždy sociální, sociálně organizovaná práce – práce je nějak organizovaná, mám nějaké předpoklady, dovednosti a práce je finančně ohodnocena – organizace (někdo může být šéf, někdo ne, lékař může být jen ten kdo vystuduje školu – různé finanční ohodnocení)

- **3 základní módy:**

- **Kin-ordered mode** (režim domácí produkce/příbuzenský režim)

- Typické pro bands, tribes a chiefdoms
- Založeno na opozici těch kteří patří do skupiny a těch, kteří ne
- Rozdělení labor bere v potaz gender, status, vztahy podle manželství i pokrevní
- Příbuzenství ovlivňuje, jak bude labor rozdělena
- Hodně závisí na symbolice – příbuzenství samotné je symbolické?
- Antropologové se neshodují na definici příbuzenství – jsou 3 základní pohledy
 - Biologický
 - Kulturní – příbuzenství je více než jen biologie, provázáno symboly
 - příbuzenství je pouze „idiom“, v němž se diskutuje o sociálně ekonomických, politických a rituálních vztazích
- příbuzenství lze chápat jako způsob zavádění sociální práce k přeměně přírody
- prostřednictvím příbuzenství je práce „zapuštěna“ v určitých vztazích mezi lidmi
- tuto práci lze mobilizovat pouze prostřednictvím přístupu k lidem, který je definován symbolicky
- zahrnuje tedy:
 - symbolické konstrukty (afinní příbuzenství, manželství..)
 - continually place actors, born and recruited...
 - ...do sociálních vztahů mezi sebou
 - Tyto vztahy umožňují lidem využívat podíl sociální práce, kterou každý vykonává...
 - ...aby provedl nezbytné transformace přírody

- **Tributary mode** (poddanský režim)

- Spíše politický proces
- Je manifestován pomocí moci a dominance

- Bere v potaz 2 třídy – vládnoucí elitu příjemců přebytků a podtřídu výrobců přebytků
- Elita si vyslouží respekt buď kontrolováním strategie produkce anebo vlastními donucovacími prostředky (např. armáda)
- Tento mód obsahuje širokou škálu prvků – od přísné centralizované kontroly monarchů po relativně slabou kontrolu místních vládců
- představuje způsob produkce, ve kterém je primárnímu producentovi, ať už pěstiteli nebo pastevci, umožněn přístup k výrobním prostředkům
- Vládnoucí elita nadbytečných odběratelů stojících na vrcholu energetického systému bude nejsilnější, když bude kontrolovat, nejprve, nějaký strategický prvek v procesu výroby, jako jsou vodárny? a za druhé bude mít nějaký strategický prvek nátlaku, jako je stálá armáda
- **Capitalist mode** (kapitalistický režim)
 - Na rozdíl od Wallersteina, který vidí kapitalismus jako vzájemnou výměnu profitů Wolf postavil svou definici na kupování a prodeji lidské práce (v tributary mode elity práci nekupují ani neprodávají, pouze požadují její produkci)
 - Ti, kteří mají výrobní prostředky, mají také vyrobené komodity
 - Ti, kdo vyrábí komodity, si je musí kupovat od vlastníků výrobních prostředků
 - Ti, kdo postrádají kapitál a musí prodávat svou pracovní sílu, postrádají také výrobní prostředky
 - Držitelé bohatství, kteří nyní zadržují výrobní prostředky, by však neměli důvod najímat dělníky, pokud by produkovali pouze natolik, aby pokryli náklady na svou mzdu
 - Během pracovního dne dělníci ve skutečnosti produkují více, než jsou náklady na jejich mzdy - produkují přebytek
 - Tento přebytek patří v podmínkách kapitalistického režimu k majiteli bohatství, kapitalistovi, jehož výrobní prostředky dělníci uvádějí do provozu
 - Čím větší je tento přebytek, tím vyšší je míra zisku získaného kapitalistou
 - Marxův koncept „nadhodnoty“ vysvětluje, jak to funguje: to, co pracovníci produkují navíc, je přebytek, který se převádí na vlastníky. Část tohoto přebytku se prodává zpět dělníkům ve formě zboží za zisk a část se reinvestuje do nové nebo rozšířené výroby
 - Kapitalisté mohou tento přebytek zvýšit dvěma způsoby: 1. udržování nízkých mezd nebo jejich snižování na nejnižší možný bod 2. zvýšení úrovně vytvořeného přebytku nad rámec částky, kterou je třeba zaplatit za pracovní sílu zvýšením výkonu pracovníků – to vyžaduje zlepšení technologie a organizace výroby
 - Tímto systémem jsou vytvořeny dvě třídy: vlastníci výrobních prostředků a pracovní síly
 - Konkurence mezi kapitalisty vyžaduje, aby neustále snižovaly výrobní náklady snižováním mezd nebo jinými prostředky a zvyšováním produkce prostřednictvím technologických změn a vyšší efektivity
 - Proces tedy zahrnuje tři 3 propojené aspekty
 - Kapitalisté ovládají výrobní prostředky
 - Dělníci musí prodávat svou práci, aby přežili, protože nemají přístup k výrobním prostředkům
 - Neustále se musí zvyšovat výroba a snižovat náklady

- Tyto vlastnosti je třeba chápat jak synchronně, tak historicky, jako vyvíjející se aspekty režimu
- Bohatství v rukou bohatých není kapitál, dokud neovládá výrobní prostředky, nekupuje pracovní sílu a neuvádí ji do práce a dokud nepřetržitě nenavyšuje přebytky prostřednictvím stále rostoucí křivky technologických vstupů
- Neexistuje tedy nic jako „obchodní kapitalismus“ jedná se pouze o obchodní bohatství – aby byl kapitalismus kapitalismem musí být ve výrobě
- Kapitalismus je nutně založen na rozdělení tříd – části populace, které produkují přebytky a části, které řídí výrobní prostředky
- Růst kapitalismu je historický – proces pochází z určitých oblastí Evropy
- Expandoval díky své vnitřní schopnosti reprodukovat se v neustále se rozšiřujícím měřítku
- Na rozdíl od kin-ordered potřebuje jak tributary tak capitalist nějaké donucování aparátu na ochranu elit s nadbytkem – tímto mechanismem je stát
- Varufakis – kámoš – nemohl najít práci – i když snižoval všechny možné standardy nemohl svou práci prodat – zatímco když snížíme cenu komodity – prodáme ji

KAPITALISMUS - Varufakis

Kapitalismus

- ekonomický systém, pro který je typické soukromé vlastnictví, výroba a poskytování služeb na základě nabídky a poptávky (výrazná opozice proti centrálně plánované ekonomice) a kde je skrze tržní ekonomiku snaha dosažení maximálního zisku
- Akumulací zisku vzniká kapitál, který je znovu investován do výroby za účelem znovu navýšení zisku.

Hodnoty

- Zboží je produkt, ale produkt nemusí nutně být zboží
- Zboží – čím větší cenu jsme ochotni nabídnout za iPad, tím více iPadu firma vyprodukuje – neplatí to tak ale pro všechno
- To samé neplatí na produkt (např. vtipy) – pokud někomu zaplatíme za to, ať vypráví vtipy, asi se nebude cítit úplně good a pravděpodobně nebude tolik vtipný
- Pokud se ovšem stane profesionálním komikem, jeho vtipy se stanou zbožím, které bude mít svou tržní cenu, která odráží **směnnou hodnotu** produktu, který se prodává
- Produkty, které neprodávám, mají **prožitkovou hodnotu**
- V dnešní společnosti pokud něco nemá cenu a nemůže to být prodáno se ziskem, považujeme to za bezcenné
- V zemích, kde nejsou dárci krve finančně ohodnoceni je dárcovství vyšší – prožitková hodnota bývá podhodnocována a směnná nadhodnocována
- Oscar Wilde definoval cynického člověka jako toho, kdo ví všechno o ceně a nic o hodnotě

Komeracionalizace

- nezadržitelný triumf směnných hodnot nad prožitkovými
- Kdysi si zemědělci produkovali vše sami (krmivo pro zvířata, palivo, osivo) dnes většinu surovin kupují u nadnárodních koncern, které vše vyrábí „výkonnější“ – vše je upravené – geny získaly směnnou hodnotu
- Děloha ženy může získat směnnou hodnotu – „pronajme“ ji páru,, který nemůže mít dítě

Trhy

- Všechny společnosti od svých počátků vytvářejí trhy
- „všechno to začalo v okamžiku, kdy někdo řekl někomu jinému: když mi dáš jedno ze svých jablek, dám ti jeden ze svých pomerančů.“
- Nejednalo se v té době ovšem o společnosti tržní – necharakterizovala je tržní logika – byly to **společnosti s trhy**, z těch poté vznikly **společnosti trhu**
- Výroba vyžaduje 3 faktory: práci, výrobní prostředky (kapitál) a půdu
- Ve starších společnostech byly všechny tyto faktory produkty, ale ne zboží
- Když se tyto výrobní faktory zkomercializovaly, získaly směnnou hodnotu zrodily se společnosti trhu
- Ve Velké Británii vyměnili nevolníky za ovce (vlna měla větší cenu, než např. řepa) – tím začala přeměna britské společnosti na společnost trhu – práce a půda se tím proměnila ve zboží – nevolníci chodili po domech a nabízeli svou práci za peníze – námezdní práce
- Proces přechodu se završil ve druhé polovině 18. století – vznik továren

Dluh

- Varufakis vysvětluje pojetí dluhu na příkladu dvou různých zakončení Fausta
- První byla Marlowova verze a o více než 200 let později Goethova
- V době kdy G dílo vytvořil již v naší společnosti trhu panovaly naprosto jiné podmínky a lidé byli k Faustovi shovívavější. V 16. století bylo vybírání dluhu s úrokem považováno za hřích a Faust, jelikož nabídl Mefistofelovi nejvyšší možný **úrok** – svou duši – nemohl být v očích společnosti ušetřen trestu. Abychom pochopili Faustovo postavení později v 19. století přirovnává jej autor ke staříkovi z Dickensovy Vánoční koledy. Ten je totiž Faustovým pravým opakem – celý život jen hromadí majetek, ale nijak jej neutrácí. V nové společnosti trhu se Faustovo počínání setkalo s větším pochopením, než v Dickensově příběhu, jelikož pokud by všichni byli jako stařík a nic nenakupovali, trhy by se zhroutily a společnost by upadla do krize.
- Některé části kultury jsou s ekonomikou úzce propojeny – změna vnímání dluhu a úroku ve společnosti může vyústit v naprosto jiné zakončení literárního díla.

Zisk

- Ústřední referenční bod společností

- Dnes se všechno kinda děje pro peníze – nebylo tomu tak vždy
- Peníze mohly být důležité pro dosažení cílů (jako je moc, sláva...), ale nedá se říct, že se před mnoha lety vše dělalo pro ně
- Za feudalismu by majitele půdy nikdy nenapadlo prodat svůj hrad ani za milion peněz – dnes neexistuje obraz, dům... které by nebyly na prodej
- Jak se peníze změnil z prostředku na cíl? – souvisí to s triumfem směnných hodnot nad prožitkovými a přechodem společností s trhy na společnosti trhu
- Vznik společnosti trhu dodal dluhu novou roli – stal se „surovinou“ zisku
- Produkce – distribuce – dluh
- Nejprve nevolníci obdělávali půdu a produkovali prodiv (produkce) – poté majitel půdy, feudál, vyslal výběrčího, aby vybral podíl pro feudála (distribuce nadbytku mezi feudálem a nevolníky) – feudál prodal všechny plodiny, které nepotřeboval, utržil peníze a část z nich půjčoval, buď aby měl pod kontrolou dlužníka, nebo na oplátku za nějaké služby třetí strany (dluh)
- Jakmile se země zkomercializovaly, došlo k Velkému převratu – místo aby distribuce nadbytku následovala produkci, začala probíhat dříve, než produkce vůbec začala
- Nevolníci byli nahrazeni ovceři (VB) – začali si pronajímat půdu od vlastníka a museli usilovat o zisk, aby zaplatili nájem (+ platy dělníkům)
- Někteří nevolníci tedy začali organizovat produkci jako drobní podnikatelé, kteří museli sehnat peníze předtím, než rozjeli celý proces produkce, aby mohli pronajímat půdu a platit dělníky – distribuce nadbytku mezi dělníky a na nájem půdy probíhal tedy předtím, než byl nadbytek vůbec vyprodukován
- Drobní podnikatelé si prvotní peníze museli samozřejmě půjčovat (například od majitelů půdy, kterým poté byly peníze vráceny s úrokem)
- Tím pádem se dluh dostává na první místo: dluh – distribuce – produkce

Velký rozpor

- Triumf směnných hodnot nad prožitkovými změnil svět k lepšímu i k horšímu
- Komeracionalizace s sebou přinesla konec nevolnictví, teokracie (božské právo vládnout)... - zrod ideje svobody, úvah o zrušení otroctví, technologickou možnost produkce dostatečného zboží pro všechny
- Zároveň bylo způsobeno bezprecedentní utrpení, když se objevily nové formy absolutní chudoby, nové druhy možného otroctví
- Nevolníci byli odtrženi od půdy a museli si ji pronajímat nebo se stát průmyslovými dělníky – v obou případech byli „svobodní“ – nikdo je nemohl násilím nutit, aby pracovali
- Byli tedy svobodní v tom, že mohli dělat co chtěli, pokud existovali „klienti“ pro jejich práci
- Zároveň byli ale vydáni na pospas absolutní chudobě, kterou s sebou nese nezaměstnanost člověka odtrženého od půdy (byli doslova na ulici)
- Ti, kteří nebyli nezaměstnaní, pracovali více než čtrnáct hodin denně v dusivém ovzduší továren v Manchesteru nebo v dolech ve Walesu. Dobové noviny nás informují o desetiletých dětech v Anglii a Skotsku, které žily ve dne v noci připoutané řetězy k parním strojům, aby odvedly co nejvíce práce. Těhotné ženy pracovaly v dolech v Cornwallu a často byly nuceny porodit bez pomoci v důlních patrech. Ve stejné době byla v koloniích (například na Jamajce), ale i na jihu Spojených států produkce i nadále založena na pracovitých rukou otroků, kteří byli uneseni

evropskými obchodníky s otroky ze svého domova v Africe a byli prodáváni za svou směnnou hodnotu.

- Průmyslová revoluce vedla tedy k velkému rozporu – existence nepředstavitelného bohatství a utrpení zároveň

13.

Společnost a sociokulturní procesy

(sociální struktura, stratifikace, kategorizace druhých, etnicita a nacionalismus)

SOCIÁLNÍ STRUKTURA

- Vzorce interakcí mezi jedinci nebo skupinami
- Většina našich aktivit je strukturovaná – vyznačuje se pravidelností a opakováním

Giddensova teorie struktury (*mám to z Wiki, ale upřímně tam jsou docela dobré zdroje, nejsem schopná najít ty Giddensovy knihy online*)

- Redefinoval pojem sociálních struktur
- Předtím
 - Sociální struktury konkretizovaly jeden ze způsobů, kterými společnost ovlivňuje chování svých členů
 - Umožňovaly porovnávat různé společnosti se stejným historickým a kulturním charakterem
 - Pomáhají zkoumat sociální změny dané společnosti v čase
- Giddens se snažil propojit tyto rozdílné pojetí do jedné teorie
 - Struktura jako soubor pravidel a zdrojů, které organizují sociální systém a existují pouze jako jeho vlastnosti
- Pravidla sociálních struktur činí jisté akty možnými, zatímco jiné nikoliv
- Giddens tvrdí, že analýza struktury spočívá ve zkoumání způsobů, kterými se sociální systémy a jejich struktury produkují a reprodukují v interakci vědomých aktérů, kteří se ve svém jednání opírají o již existující systémové struktury
- Sociální systémy přitom nemusí pro jednotlivce znamenat jen omezení, ale zároveň skýtají mnoho možností působnosti
- Pravidla struktur ve společnosti
 - **Normativní** – zákony, práva, povinnosti, systémy sankcí
 - **Interpretativní** – významy, komunikace
- Zdroje ve společnosti
 - **Alokativní** – souvisí s kontrolou přírody a prací se surovinami a technologiemi
 - **Autoritativní** – souvisí s kontrolou společnosti a organizací sociálního prostoru
- Společenský život je více než pouhý souhrn náhodných činů jednotlivců a není určený pouze sociálními silami

- Lidské činy a sociální struktury jsou v oboustranném vztahu – sociální struktury (institute, morální zásady, tradice) společenský život ovlivňují, ale můžou být kdykoli změněny nebo upraveny, pokud se tak většina společnosti rozhodne
 - „Například skutečnost, že používáme peníze, přispívá maličkým, ale nezbytným dílem k samotné jejich existenci. Kdyby se všichni lidé (anebo pouhá většina) v jistém okamžiku rozhodla peníze nepoužívat, náš měnový systém by se zhroutil.“
- **Strukturální dualita**
 - Je základem celé teorie
 - Fakt, že sociální struktury jsou produktem činitelů, ale zároveň činitele ovlivňují a utváří
 - Sociální systémy mohou existovat pouze tehdy, když jsou kontinuálně vytvářeny a přetvářeny lidskými činiteli
- Rozlišuje dva základní pojmy: **činitel/aktér** (agents) a **působení/jednání** (agency)
- Každý člověk je činitelem, ale ne všichni činitelé jsou nutně lidmi
- Aktéři jsou vysoce reflexivní osobnosti, které si jsou vědomy svých činů
- Působení je klíčové pro sociální reprodukci a transformaci – hlavním rysem je možnost reflexe a monitorování sociálního prostředí
- Struktury jsou pravidla a zdroje vložené do paměťových stop aktérů
- Jednání lidí je vědomé a vždy reaguje na aktuální dění v sociálním světě
- Jednotlivec nabyde pocitu bezpečí v případě, že se jednání opakuje
- Struktury vytvářejí aktérům hranice pro jednání, bez struktur by bylo složité se orientovat ve společnosti
- Názory a kritika:

Negativní [\[editovat | editovat zdroj \]](#)

Stiuchcombo se zabývá kritikou teorie. Říká, že obsahuje mnoho rétorických úskoků a obskurností. Giddens podle něj uvádí příliš malé množství konkrétních případů, a místo nich používá diagramy.^[3] Kritizuje to, že Giddens se stále opakuje, cituje sám sebe, odkazy jsou málo pochopitelné, užívá svoje teorie a sám je obrací ve svůj prospěch. Zároveň mu vyčítá, že v zásadě opakuje třicet let starý pokus Gertha a Millse mezi tzv. milíeu a strukturou, ale zároveň na ně přímo neodkazuje. Kniha je plná neologismů a slov, jejichž stálý význam je pozměněn a přizpůsoben.^[3]

Mimo konkrétní a obecné výhrady se také vede spor o metateoretický status Giddensovy koncepce. Dalo by se říci, že na pomezí mezi pozitivním a negativním hodnocením je názor J. Livesay. Sice nepochybuje o obecném významu Giddensových teorií, ale požaduje větší rozšíření argumentů.^[3]

Pozitivní [\[editovat | editovat zdroj \]](#)

Velmi pozitivně Giddensovu teorii hodnotí G. McLennan. Říká, že používání neologismů je na místě, protože odráží autorovy myšlenky. Hodnotí pozitivně i samotnou teorii idey duality struktury, která je zároveň s teorií konstituce společnosti jádrem celé teorie. Dále společně s N. Thriftem oceňují, že respektuje „časovou a prostorovou podmíněnost sociálního života“. A. Hellerová hodnotí kladně Giddensovu inovující analýzu autoritativních zdrojů moci a projevů moci v každodenním životě. Také oceňuje Giddensův přínos v rozvoji politické sociologie.^[3]

SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE

- Existence strukturované nerovnosti mezi skupinami ve společnosti, tj. nerovných příležitostí získat materiální nebo symbolické odměny
- V každé společnosti existuje nějaká forma stratifikace, ale zásadní majetkové a mocenské nerovnosti vznikají až se vznikem státu
- Typickou formu stratifikace v moderních společnostech představují třídní rozdíly
- Hmotné prostředky, které mají lidé k dispozici, do značné míry určují podmínky jejich života

Systémy sociální stratifikace

- Ve všech typech společnosti se vyskytuje nerovnost
- I v kulturách, v nichž téměř neexistují majetkové rozdíly, existuje nerovnost mezi jedinci (muži/ženy, mladší/starší)
- Určité osoby mají vyšší status než jiné například tehdy, jsou-li úspěšnější při lovu anebo je-li jim přisuzována schopnost navazovat spojení s duchy předků...
- K popisu těchto nerovností se v sociologii používá právě termín sociální stratifikace
- Můžeme ji definovat jako strukturovanou nerovnost mezi různými skupinami lidí
- Dala by se přirovnat ke geologickému vrstvení v zemské kůře, jemuž se hierarchické řazení jednotlivých společenských vrstev podobá

4 základní systémy stratifikací

- Otroctví (otrokářství)
 - Extrémní forma nerovnosti – někteří jedinci jsou doslova majetkem jiných
 - Právní podmínky se v různých společnostech lišily
 - Lidé uvrženi do otroctví se často bouřili
 - Systém založený na nucené práci nestabilní a neefektivní – nutný neustálý dohled a kruté tresty
- Kasty
 - Spojováno především s kulturami indického subkontinentu
 - Termín kasta ale není indického původu, ale portugalského – casta = rasa/čistokrevná skupina
 - Nedotknutelní – nejnižší postavení v kategorii varna
 - Bráhmani – nejvyšší postavení v kategorii varna
 - Džátí – lokálně definované skupiny, v jejichž rámci se kasty konstituují
 - Velice složitý systém, jeho struktura se často mění v závislosti na místě – vytváří se volně řazenou soustavou nejrozličnějších představ a praktik než jednotnou hierarchií
 - Nikdy nebyl úplně statický – je sice vyloučeno, aby se jedinci přesunuli během života z jedné kasty do druhé, ale celé skupiny mohou měnit své postavení v kastovní hierarchii
 - V mimoindickém kontextu se pojem kasty někdy užívá pro dvě nebo více etnických skupin, které jsou od sebe víceméně odděleny a každá z nich usiluje o dodržení "rasové čistoty"
- Stavy
 - Patří do dějin feudální Evropy, ale existovaly i v řadě tradičních společností
 - Vrstvy, které měly vůči sobě navzájem různá práva a povinnosti
 - Některé tyto rozdíly byly zakotveny v zákonech
 - Šlechta – kněží – třetí stav (heterogenní skupina nevolníků, svobodných rolníků, obchodníků, měšťanů...)

- Zbytky tohoto systému ještě přežívají ve VB, kde jsou dodnes uznávány dědičné tituly a je možné být povýšen do rytířského či šlechtického stavu
- Třídy
 - V mnoha směrech se liší od předchozích, 4 rozdíly
 - Nejsou vymezeny ani náboženstvím, zákonným ustanovením ani dědičností, mají méně pevné hranice, žádná formální omezení, jež by bránila sňatkům napříč třídami
 - Příslušnost k jisté třídě je alespoň do určité míry získaným atributem jedince a není prostě dána při jeho narození – vyskytuje se sociální mobilita, ať už vzestupná či sestupná
 - Podkladem rozdělení jsou ekonomické rozdíly mezi skupinami jedinců – nerovnost ve vlastnictví hmotných prostředků a schopnosti jimi disponovat (u jiných typů mimoekonomické faktory – např. náboženství)
 - U ostatních systémů stratifikace je nerovnost vyjádřena především prostřednictvím osobních vztahů, tj. vzájemných závazků a povinností mezi jedinci: mezi pánem a nevolníkem, otrokářem a otrokem, příslušníkem vyšší a nižší kasty. V třídních systémech jde naopak především o širší vazby neosobního typu. Jedním ze základů třídních rozdílů je například nerovnost platů a pracovních podmínek, která se týká všech příslušníků určité kategorie zaměstnanců a závisí především na celkovém ekonomickém uspořádání společnosti.
 - Rozsáhlá skupina lidí, kteří mají obdobné ekonomické prostředky, což má velký vliv na jejich způsob života
 - Základem třídních rozdílů jsou majetkové poměry a typ zaměstnání
 - V západní společnosti 3 hlavní třídy
 - Vyšší třída – zaměstnavatelé, bankéři, průmyslníci, špičkoví manažeři – zámožní lidé, které vlastní anebo přímo ovládají výrobní prostředky
 - Střední třída – „bílé límečky“ – úředníci a odborníci
 - Dělnická třída – manuálně pracující
- v rychlosti třídy podle Marxe:
 - *Třídou skupina lidí, kterou spojuje její vztah k výrobním prostředkům, tj. zdrojům obživy*
 - *Dvěma hlavními třídami tradičních společností jsou vlastníci půdy (ať už jde o statkáře, šlechtu nebo otrokáře) a ti, kdo na ní pracují (svobodní zemědělci, nevolníci nebo otroci)*
 - *Hlavní třídy tvoří ti, kdo disponují novými výrobními prostředky, tj. průmyslníci čili kapitalisté, a na druhé straně ti, kdo jim prodávají svou pracovní sílu, tj. dělníci, které Marx občas označoval poněkud archaickým výrazem "proletariát"*
 - *Vztah mezi třídami je podle Marxe založen na vykořisťování*
 - *Ve feudální společnosti musí nevolníci přímo odevzdávat část úrody svým pánům nebo pracovat určitý počet dní v každém měsíci na jejich pozemcích*
 - *V moderní kapitalistické společnosti se zdroj tohoto vykořisťování stává méně zjevným a Marx věnuje velkou pozornost jeho objasnění*
 - *V průběhu pracovního dne vytvářejí dělníci podle Marxe více hodnot než jejich zaměstnavatel potřebuje k tomu, aby je zaplatil – tato nadhodnota je zdrojem zisku, který připadne kapitalistovi*
- *Někdy se vyskytují i souběžně – ve starověkém Řecku a Římě nebo ve Spojených státech před občanskou válkou existovaly vedle sebe jak třídy, tak otrokářství*

KATEGORIZACE DRUHÝCH

- Kulturní antropologie se zabývá variabilitou kultur v čase a prostoru
- Studují svět „těch druhých“ prostřednictvím pojmu kultura
- Tradičním předmětem výzkumu kulturních i sociálních antropologů byly lokální kultury „těch druhých“, které byly považovány za vnitřně integrované a do značné míry autonomní sociokulturní systémy
- Přítomnost a existence „těch druhých“ v nás vyvolává otázky „co jsou zač, odkud pocházejí a proč se chovají tak bizarně?“
- Konceptualizace sociálního světa v pojmech MY a ONI je vlastní všem společnostem
- V každé kultuře nebo společnosti nalezneme označení příslušníků vlastní skupiny jako „lidé“, zatímco cizinci a jedinci, kteří s námi nic nesdílí, jsou označováni různými názvy, které základ lidství zcela stírají (například opičáci, nepřátelé apod.)
- Mezi „ty druhé“ patří všichni, které vnímáme jako odlišné a kteří nám tak pomáhají zprostředkovaně vymezit naši vlastní identitu
- Dell Hymes Znovuobjevení antropologie (1969): „Již pouhá existence samostatného oboru, který se specializuje na výzkum těch druhých, byla vždy poněkud problematická“

James Carrier a jeho 5 rysů antropologie, které se staly předmětem kritiky postmoderní antropologie

- S nástupem reflexivního proudu ve společenských vědách se přehodnocují také tradiční antropologické přístupy
- Zpochybňování koncepce kultury – kultura je pouze „kulturní konstrukce“ západního myšlení
- Kultura se se sílícím reflexivním proudem v 80. letech 20. století začíná chápat jako emická kategorie vlastní kultury
- Jiné kultury začaly být považovány za konstrukce vytvořené samotným antropologem za využití emické kategorie
- **Autenticita**
 - Antropologové aspirovali na výzkum „těch druhých“, kteří nebyli kontaminováni vlivem západu
 - Docházelo při tom k ignoraci dynamiky sociokulturních procesů, které vedly v průběhu času k proměně zkoumaných kultur
- **Esencializace**
 - Kultury se studují v synchronní perspektivě jako konstrukce určitého stavu bytí, kdy zpravidla ignorují relativně nové kulturní prvky přijaté při exogenní, nebo endogenní kulturní změně – považují se za dočasné a neautentické
- **Izolacionismus a pasivismus**
 - Izolacionismus spočívá v oddělování „nás“ od „těch druhých“ tím, že je dáváme do pomyslné karantény
 - Je veden snahou zachovat autenticitu jiných kultur tím, že budou chráněny od westernizace
 - Pasivismus naopak předpokládá, že dominantní vliv Západu povede k přeměně „těch druhých“ v „nás“ tím, že „ti druzí“ pasivně přijímají kulturní prvky Západu bez jakékoli jejich kreativní reinterpretace
- **Jednodimenzenzionalita**
 - Spočívá v chápání distinkce „my“ a „oni“ jako dvou dimenzí na jedné škále

- Jakýkoli kontakt „těch druhých“ se Západem vede v této souvislosti k jejich „myonizaci“ – stávají se nám podobní
- Jako kdyby je kontakty s námi přitahovaly jako magnet k našemu pólu spektra
- **Zrcadlení**
 - Polarizace na „my“ a „oni“ není symetrická
 - Kritici tradiční antropologie poukázali na to, že „ty druhé“ čteme a konstruuje v pojmech naší vlastní kultury, nikoli té jejich
 - Západ se stává referenčním bodem, ve kterém se „oni“ zrcadlí jako „pra-my“

ETNICITA

- Okolo 90. let minulého století byl výraz „kmen“ nahrazen výrazem „etnická skupina“
- Kmenové uspořádání již není běžné a antropologie už nepracuje na neměnné hranici mezi „námi“ a „jimi“ – etnické skupiny (a národy) jsou totiž všudypřítomné a existují i v antropologově společnosti
- Fenomén etnicity je nesmírně složitý
- Pojem „etnická skupina“ v běžné řeči označuje menšinovou skupinu, která je kulturně odlišná od většinové společnosti
- Antropologové používají tento termín pro označení většinových skupin
- Etnicita se týká vztahů mezi skupinami, jejichž členové považují příslušníky jiných skupin za kulturně odlišné
- Předpoklad: etnicita souvisí s objektivními kulturními rozdíly, tedy nabývá významu s rostoucími kulturními odlišnostmi a příčinou toho je skutečnost, že různé skupiny žily v relativní vzájemné odloučenosti a vyvíjely se odlišnými sociokulturními směry – podle antropologie je to NESPRÁVNÉ
- Etnicita je ve skutečnosti nejdůležitější tam, kde jsou si skupiny kulturně blízké a přicházejí pravidelně do styku
- Kulturní odlišnosti v důsledku častějších vzájemných kontaktů začínají být v mnoha ohledech méně nápadné, ale zároveň vzrůstá význam etnické identity a etnického uvědomění
- Zdá se, že čím podobnější se lidé stávají, tím více lpí na zbývajících odlišnostech
- Etnicita je relativní, do jisté míry situační a vyplývá z kontextu
- Není to „věc“ ale aspekt sociálního procesu
- Etnická menšina – skupina, jež nemá politickou převahu a existuje jako etnická kategorie
- Etnická identita a etnická organizace jsou důležitými a vzájemně se doplňujícími projevy etnicity – vyvolávají dojem, že etnická skupina je „přirozená“ a uchovává si dlouhodobě kulturní kontinuitu

Stereotypy

- Má-li být systém sociální klasifikace efektivní, musí v něj věřit sami aktéři
- Musí být přesvědčeni, že existují relevantní rozdíly, jež odlišují jejich skupinu od příslušníků jiných skupin
- Úspěšnost klasifikace závisí na stereotypch – popisy kulturních rysů jiných skupin, o jejichž existenci je klasifikující skupina přesvědčena
- Etnické stereotypy jsou často morálně odsuzující (nikdy nevěř Arabovi atd.)
- Podobné představy o druhých mohou posílit skupinovou soudržnost i hranice vnímání sebe samého

Etnické anomálie

- Například vysoce vzdělání Rom, protože romská identita je spojována s nevzdělaností
- V některých společnostech to mohou být třeba děti ze smíšeného manželství
- Při pohledu ze systémového hlediska jsou etnické anomálie bezmocnými oběťmi hegemonního systému klasifikace
- Při pohledu z hlediska aktéra je lze někdy považovat za etnické podnikavce, jimž se podařilo stát na obou stranách a kteří strategicky střídají své dvě totožnosti

NACIONALISMUS

- Antropologie definuje nacionalismus jako ideologii, která tvrdí, že kulturní hranice by měly odpovídat politickým hranicím – stát by měl obsahovat pouze lidi „stejněho druhu“
- Nacionalismus ve své dnešní podobě se vyvinul ve Francii a v Německu v období Francouzské revoluce
- Paralela mezi nacionalismem a etnicitou: takřka všechny typy nacionalismu jsou zvláštním případem etnické ideologie
- Nacionalista nebo vlastenec není loajální k lidem, jež zná osobně, ale k legislativnímu systému a státu, který údajně představuje jeho „národ“
- Národ tedy existuje pouze tehdy, pokud si člověk dokáže představit jeho existenci, nelze jej pozorovat přímo
- Rozdíl mezi nacionalismem a etnicitou je jednoduchý, pokud zůstane na úrovni definic
- Nacionalismus je etnická ideologie, která se jménem etnické skupiny dožaduje práva na vlastní stát – v praxi je rozdíl složitější

Národní stát

- Má-li existovat národní stát, musí jeho vůdci dokázat odůvodnit konkrétní mocenskou strukturu a vytvořit víru ve schopnost národa uspokojit jisté zásadní potřeby lidí
- Úspěšný nacionalismus s sebou většinou nese vnitřní spojení mezi státním aparátem a etnickou ideologií, která zdůrazňuje společný původ
- Národní stát je založen na nacionalistické ideologii, že státní hranice by měly odpovídat kulturním hranicím
- Má státní monopol na legitimní užití násilí, na prosazování zákonů a pořádku a na výběr daní
- Má byrokratickou správu a psané zákony, které se vztahují na všechny občany
- Většina národních států má svůj národní jazyk a některé dokonce zakazují užívat na veřejnosti jiné jazyky

Multikulturalismus

- Rostoucí význam vědomé kulturní identity je globálním jevem, který je zřetelný ve spotřebních vzorcích, v politice i v umění
- Doktrína, která tvrdí, že samostatné etnické skupiny mají právo se kulturně lišit od většinové společnosti, stejně jako má většina právo na svou kulturu
- Pozor – tento typ doktríny může ospravedlnit systematicky odlišné zacházení s etnickými skupinami a může být i v rozporech s právy jednotlivce
- Na jedné straně má každý občan teoreticky právo na rovné zacházení ze strany státu, na druhé straně osoby s odlišným kulturním zázemím se mohou také domáhat práva na udržení

své kulturní identity (součástí této identity mohou být třeba fyzické trestání dětí – konflikt mezi právem na rovnost a právem na odlišnost)

Gellner

- Kultura a sociální organizace jsou univerzální a věčné, státy a nacionalismus nikoliv
- Jaká vlastnost či prvek v povaze kultury a organizace způsobuje, že někdy – ovšem ne vždy – vzniká nacionalismus?
- Důležitou skutečností je existence centralizovaného státu
- Nacionalismus nejenom vymezuje hranice jednotek, ale zároveň předpokládá, že jednotka má institucionální vedení ("stát") a její hlavní starostí je, aby místo v tomto institucionálním mocenském centru obsazovali členové „národní“ kultury, tj. kultury která jednotku definuje
- Jednoduše: Nebudou nám vládnout cizinci!
- Státy nejsou univerzální institucí lidské společnosti – společnosti si dokážou udržovat řád, aniž by disponovaly specializovanými institucemi a lidskými zdroji k jeho vynucení
- Pokud není univerzální stát – nemůže být univerzální ani nacionalismus
- Problém nacionalismu se většinou vyskytuje tam, kde jsou státy vnímány jako samozřejmost a nutnost – to se netýká celého lidstva!
- Nacionalismus sám sebe vnímá jinak, než jaký skutečně je (z našeho pohledu)
- Nacionalismus se vnímá jako univerzální, věčný a veskrze platný princip – podle tohoto názoru je přirozené, jestliže chceme, aby si lidé přáli žít se svými soukmenovci, aby pociťovali nechuť k životu s lidmi odlišné kultury, a především odmítali snášet stav, kdy by jim takoví lidé vládli
- Nebezpečnost nacionalistické teorie není jenom v tom, že je mylná, ale v tom, že ti, kdo jí věří, nedokážou kvůli samozřejmému charakteru, který teorii přisuzují rozpoznat, že nějaké teorii věří

ČETBA – ROGERS BRUBAKER – *ETHNICITY WITHOUT GROUPS*

- Snaží se poukázat na úskalí toho, že je pojem skupina brán za samozřejmost při studiu ethnicity, rasy, národa...
- Jedná se o naprosto stěžejní pojem ve spoustě vědních oborech, přesto je ale vnímán jako něco bezproblémového a je málokdy blíže vysvětlen
- Brubaker kritizuje nejen, že je koncept skupiny považován za něco samozřejmého a pouze zřídka kdy bývá zpochybňován, ale také, že tím pádem jsou skupiny samotné vnímány jako samozřejmost
- nehodlá se přít o existenci národů, etnických skupin či ras, jeho cílem je pouze jejich opětovná interpretace

Groupism

- Tendence vnímat jednotlivé, diferencované, ohraničené skupiny jako základní jednotku sociální analýzy
- Také se jedná o snahu vytvářet z abstraktních pojmů jako jsou etnické skupiny či rasy reálné jednotky, které jsou spojovány na základě například souhrnných zájmů
- Ve sféře ethnicity, nacionalismu a rasy vnímá groupismus jako tendenci brát etnické skupiny, národy a rasy jako pevné subjekty, kterým lze přisoudit zájmy a jednání
- Kritizuje vnímání pojmu skupiny jako homogenních, vnitřně spojených skupin s případným společným zájmem

- Jak jinak bychom mohli chápat etnické konflikty než jako konflikty mezi etnickými skupinami?
- Musíme uvažovat o etnicitě, rase a národu nikoli z hlediska pevných skupin nebo entit, ale z hlediska praktických kategorií, kulturních idiomů, diskurzivního rámce, politických projektů a událostí
- Etnizace, rasizace, nacionalizace jako politické, sociální, kulturní a psychologické procesy
- Musíme brát základní analytickou kategorii „skupina“ jako entitu ale „groupness“ (skupinovitost?) jako kontextově kolísavou pojmovou proměnnou
- Groupness – proces utváření skupin, který je důležité sledovat v rámci snahy o definici skupin, jedná se o trvalou přeměnu

Přehodnocování etnicity

- Nechce zpochybňovat její realitu, minimalizovat její moc nebo snížit její význam
- Chce její realitu, sílu a význam vykládat jiným způsobem
- Realita etnicity a národnosti nezávisí na existenci etnických skupin nebo národů jako pevných skupin či entit

Proč to dělat?

- To, co je reprezentováno jako etnický konflikt nebo etnická válka může mít spíše víc co dočinění s násilnictvím, válečnictvím, oportunistickým rabováním a ziskem na černém trhu než s etnikem
- Uznání centrálního postavení organizací v etnických konfliktech
- Uznání mnohdy nejednoznačného charakteru lídrů, kteří tvrdí, že mluví a jednají ve jménu etnických skupin
- Ty dva body nás upozorňují na to, abychom nezaměňovali skupinovou rétoriku za groupness
- Neskupinový přístup může přinést do analýzy fokus na důležitost intra-etnických mechanismů při vytváření a udržování domněle mezietnických konfliktů
- Nemusíme rámovat naše analýzy z hlediska etnických skupin, může být produktivnější zaměřit se na praktické kategorie, kulturní idiomy, zdravý rozum atd.
- Je možné, že nakonec zjistíme, že etnicitu vůbec nestudujeme
- Etnická příslušnost může být příhodná rubrika, pod kterou seskupujeme jevy, které jsou na jedné straně značně nesourode a na straně druhé mají spoustu společného s jevy, které nejsou běžně zahrnuté v rubrice „etnicita“
- Jinými slovy, kladením otázek o jednotce analýzy – etnické skupině – můžeme skončit zpochybněním domény analýzy: etnicity samotné

14.

Jedinec a společnost

(status, role, normy a hodnoty, instituce a sociální kontrola, sociální vztahy)

- Chování jednatelů je umožněno a formováno sociálními pravidly a rolemi
 - **Regulativní**
 - Stanovují dovolené a zakázané chování a vztahy
 - **Konstruktivní**

- Umožňují jisté formy aktivity
- Tato pravidla a role můžeme nazvat struktura společnosti
 - Nejedná se ovšem o fyzické entity, které působí nezávisle na těch, jež ovlivňují
 - Potřebují ke své realizaci interpretativní aktivitu ze strany lidí, kteří jednají v jejich rámci
 - Struktura zajišťuje podmínky pro možnost jednání a dává návod, jak při jednání postupovat, ale produkují ji sami jednatelé svou aktivitou
- Status a role jsou pojmy sloužící k analýze identity
- Tendencí jedince je uspokojit své potřeby, způsob uspokojení není libovolný – formován tlakem normativních vzorců, s nimiž jsou spojeny sankce
 - Aplikací sankcí zajišťuje sociální systém svou integritu, proces vytvoření a usazení pravidel jednání v systému, tedy mechanismu přetvoření hodnot na normy = institucionalizace (protikladem anomie)

Normy a hodnoty

- Kulturu tvoří hodnoty, k nimž se lidé hlásí, normy, které dodržují a hmotné statky, které si vytvářejí
- Hodnoty jsou abstraktní ideály, zatímco normy jsou konkrétní principy či zásady, o kterých se očekává, že se jimi budou lidé řídit
- Normy představují „příkazy“ nebo „zákazy“ společenského života
- Jednou ze zásadních hodnot většiny západních společností je například monogamie – v mnoha kulturách může mít jednotlivec několik žen/mužů
- K normám manželského života pak zase patří to, jak se mají chovat k tchánům či tchýním – někdy je očekáván úzký vztah, jindy uctivý odstup
- Nejčastěji dodržujeme společenské normy proto, že jsme si na ně v procesu socializace zvykli a následujeme je nevědomě, jiné můžeme dodržovat vědomě, protože jsme přesvědčeni, že takové jednání je správné
- Hodnoty a normy jednotlivých kultur jsou velmi rozmanité a často se zásadně liší, co různým lidem připadá „normální“
- Anomie – stav, kdy ve společnosti přestávají platit všechna pravidla a normy

Role

- Pojem sociálních rolí pochází z divadelního prostředí
- Sociálně definovaná očekávání, jimiž se osoba s určitým statusem nebo sociálním postavením řídí
- Sociální status je kvalitou individua, sociální role je jeho jednáním, když jedná jako nositel statusu – role je vlastní výkon
- Jakým způsobem člověk vystupuje, obléká se, mluví...
- Pokud neplníme určitá očekávání v chování – konflikt se společností/nátlak ze strany společnosti
- Např. role učitele spočívá v tom, že se svými žáky jedná určitým způsobem

Sociální kontrola

- Systém sankcí ukládaných za porušení norem
- Výkon této kontroly mají některé společenské instituce – policie, soud, rodina, vesnická rada, školský systém
- Konfrontace reálného chování jedince nebo skupiny s kolektivně sdílenými hodnotami a normami tohoto chování
- Průběžně prováděna účastníky sociální interakce
- Zjišťuje deviaci od standardů společnosti, slouží jako regulativní mechanismus a směřuje k jejich odstranění prostřednictvím sankcí
- Motivuje jedince, aby se neodchyloval od plnění očekávaných rolí, norem a hodnot
- Brání působení procesů, které rozvíjí odpor ke konformitě se sociálním očekáváním
- Zesiluje proces socializace

Institute

- Různé části společnosti, které přispívají k udržení kontinuity celku
- Manželství, náboženské rituály, majetková práva
- Lidské výtvoř, jejichž vývoj můžeme ovlivnit??? Not sure – zkontrolovat
- Každý obecně praktikovaný a v dané kultuře předávaný způsob jednání
- Má to xy různých definic, příklady:
 - Kombinace norem, statusů a rolí
 - Systematizované a uznávané mravy
 - Skupiny s neosobními funkcemi
 - Nejdůležitější skupiny uznané ve společnosti
 - Stálé skupiny integrované ve společnosti

Status

- sociálně definovaný aspekt osoby, který určuje sociální vztahy a nese s sebou určitá práva a povinnosti vzhledem k ostatním
- každá osoba má mnoho různých statusů (strýc, zubař, soused, přítel...)
- sociální osoba se skládá ze sumy těchto statusů a je jimi definována
- Prestiž, kterou má určitá skupina v očích jiných členů společnosti
- Obvykle spojen s charakteristickým stylem života a způsobem chování, který se od členů dané skupiny očekává
- Může mít charakter pozitivního privilegia, ale i negativního (**stigma**)
- Je výsledkem socializačních procesů
- Weber – rozdílní úcta či prestiž, které se těší jednotlivé sociální skupiny
- Rozdíly ve statusu jsou často nezávislé na třídní příslušnosti
- Vysoký status v západní společnosti – lékaři, právníci
- **Páριοvé** – skupina lidí, kteří jsou pro svou negativní „prestiž“ často vystavováni diskriminaci
- Příslušnost k určité třídě je dána objektivně, ale status záleží na subjektivním hodnocení sociálních rozdílů
- Třídní příslušnost je odvozena od majetku a příjmu, status od rozdílných životních stylů
- **Připsaný**
 - Nemůžeme nic dělat s tím, že je máme, nezměníme to (rodina, pohlaví, věk, národnost, etnikum...)
 - Je připsán bez zásluh jedince – přijde k němu „dědictvím“
 - Negativní (chudoba) i pozitivní

- **Získaný**
 - Získáváme jej během života (povolání, rodinný stav, vzdělání, politické přesvědčení, náboženství – na pomezí...)
- **Vrozený**
 - Biologický, přidělený, založený na charakteristikách, nad kterými nemá jedinec žádnou, nebo jen malou kontrolu (pohlaví, věk, genetické dispozice...)
 - Zvýhodňující i znevýhodňující

Sociální vztahy

- Vztah vzájemné závislosti a ovlivňování sociálních subjektů
- Vůči sobě směřující a tím orientované chování více osob (Weber)
- Prostřednictvím těchto vztahů sociální subjekty participují na životě společnosti
- Je tvořen třemi základními prvky
 - **Účastníci vztahu**
 - **Vzájemná vazba** – nějaká hodnota, na niž je vztah budován
 - **Povinnosti, práva a závazky** – normativní očekávání, jež vztah garantují
- Tři úrovně vztahů
 - **Mikrosociální** – mezi jedinci navzájem, nebo jedinci a skupinou
 - **Mezosociální** – mezi skupinami a organizacemi
 - **Makrosociální** – na celospolečenské úrovni mezi velkými skupinami (např. politickými stranami)
- Probíhá současně ve třech oblastech
 - Sociální **percepce** – aktéři ve vztahu neustále vnímají vývoj vztahu
 - Sociální **kommunikace** – mezi aktéry se realizuje neustálá výměna informací
 - Sociální **interakce** – mezi aktéry dochází neustále k výměně podnětů a reakcí na ně

Četba

- *Goffman – Všichni hrajeme divadlo* (na Moodlu v kurzu KSA/SOST)
 - Tato studie sleduje problém z hlediska divadelního představení; odvozené principy jsou principy dramaturgické. Snažím se sledovat, jak člověk v obvyklých pracovních situacích prezentuje sám sebe a svou činnost před ostatními, jak řídí a kontroluje dojem, jenž si o něm okolí vytvoří, a vše, co může být součástí jeho představení. Při užívání tohoto modelu se budu snažit nezlehčovat jeho zjevné nedostatky. Na jevišti je prezentována fikce; předpokládáme, že život nám předkládá realitu, ne vždy dobře nazkoušenou. A co je možná důležitější, na jevišti se herec v převlečení za určitou postavu představuje jiným postavám ztvárněným dalšími herci; obecnost je třetí stranou této interakce – stranou, která je nezbytná, ale úplně by chyběla, pokud by představení bylo realitou. Ve skutečném životě jsou tyto tři strany vměstnány do dvou; role hraná příslušným jednotlivcem je uzpůsobena rolím ostatních přítomných a ti přitom zároveň tvoří obecnost.
- Na stigma je super ta práce od *Raúl (Hádej, kdo přijde na večeři)*, je taky na tom Moodlu, ale nevím, jak moc se to považuje za relevantní, ale dají se tam ukázat i role, instituce, hodnoty, status...

15. Antropologie času

(časoprostorová komprese, reprezentace temporality, etnografický prezent)²

Časoprostorová komprese

Koncept časoprostorové komprese (Harvey 1989; anglicky 'time-space compression') popisuje zvyšující se pohyb a komunikaci v prostoru, rozšiřování sociálních kontaktů v prostoru a naši percepci těchto změn.

„Narůstající mobilita obyvatelstva, zboží, služeb a informací má za následek, že vzdálenosti, hranice a tím prostor i čas přestávají mít význam“ (Bauman Z.)

- Optické zmenšování planety země vlivem globalizace:
 - čas může být reorganizován k překonání prostoru, zkracování času je zkracováním vzdáleností i zjednodušování sociálních činností.
 - Změna lidského zakoušení světa – lidé na různých místech planety mají zkušenosti o stejné věci a ve stejném čase, takže vlastně žijí ve stejném místě (Harvey)

Narůstající prostorová mobilita a překonávání bariér kladených prostorem jsou umožněny technologickým pokrokem v oblasti výrobních, dopravních, komunikačních a informačních technologií.

- Časoprostorová komprese má významné sociální dopady.

Giddens (1984) hovoří o geografickém rozpínání sociálních kontaktů (koncept 'time-space distanciation') - vede k oslabování integrace sociálních vztahů v lokalitách a k jejich rozšiřování v téměř nekonečném prostoru (Giddens 1990).

- Ne všichni však stejně využívají či mohou využívat výhod informačních technologií!

² Veškeré informace o antropologii času jsem čerpal z moodlu ACAP, kde nahrála články k tématu a dále informace z přednášek – termín časoprostorová komprese jsem našel v jedné bakalářce, tudíž ho definuji podle ní - Další informace k tématu času jsem doplnil z článku "předevčírem nebo kdy to bylo - temporalita třídy nechudších" od Vašáta

Massey (1993) upozorňuje na vytváření mocenské geometrie (užívá termín 'power geometry') časoprostorové komprese; různí jednotlivci i sociální skupiny mají v rámci časoprostorově se smršťujícího globálního světa velmi odlišné postavení.

- Vytváří se ostrý kontrast mezi těmi, kteří jsou součástí globální komunikační sítě, a těmi, kteří k ní přístup nemají.
- Nerovnoměrnosti v možnostech využívání globálního informačního systému (např. internetu), vyplývající z rozdílů mezi prvním a třetím světem, městy a venkovem, starší a mladou generací nebo majetnými a chudými, vedou k posilování existujících a k vytváření nových sociálních nerovností.

Například užívání internetu odráží existující sociální rozdíly a dále prohlubuje odlišnosti ve schopnostech lidí při orientaci a mobilitě v dnešní informační společnosti.

ANTROPOLOGIE ČASU

Čas je velice zajímavým tématem, které řeší mnoho vědeckých disciplín (geografie, antropologie atd.)

- **Antropologie** se zabývá časem dvěma hlavními způsoby:

1) jak lidé čas vytvářejí a vyjadřují, včetně generického, univerzálního, homogenního času vědy, který mnoho lidí považuje za samozřejmost.

2) otázka reprezentací dočasnosti (reprezentace temporality?), zejména v etnografiích antropologů, tedy toho, jak tyto reprezentace „zmrazují“ kultury v „bezčasně“

Klasifikace času podle **Alfréda Gella** (1992):

Dílo: *The Anthropology of Time: Cultural Constructions of Temporal Maps and Images*

- existují dvě základní linie času – **A-série, B-série** - ideálnětypické dělení

A-série – čas je dynamickým „stáváním se“ či plynutím – k uchopení je potřeba dobrat se subjektivního vědomí času i přestože vědomí chápe „stávání se“ jako objektivní fenomén (jinak čas plyne v čekárně a jinak v hospodě – a to i přes objektivní časové limity obou situací)

- A-série zdůrazňuje strukturu času v podobě minulosti-přítomnosti-budoucnosti – typická v sociokulturní antropologii

B-série – čas jako nedynamický – mající své objektivní dimenze – diferencující dle časování „před“ a „po“ - je typická pro geografii času

- „stávání se“ není objektivním fenoménem a subjektivní vědomí času neposkytuje adekvátní nástroje, jak času porozumět (čas v hospodě a čekárně se liší pouze objektivními hodnotami času hodin, jeho délky, frekvence apod.)

Munn (1992) - používá pojem **temporalizace** (časoprostorovost)

- Čas i prostor jsou totiž vždy ve vzájemném vztahu a lze jen těžko myslet jednu kategorii bez té druhé
- Pojem si půjčuje od J. Fabiana – označuje jím multicitní, symbolický proces, jehož formy mohou zahrnovat různou míru vědomí i zohlednění časové dimenze
- Sociokulturní praxe podle Munn neprobíhají pouze v rámci času a prostoru, ale zároveň tento čas a prostor tvoří/produkují.

(viz. bezdomovec Pavel, který somruje ☐ za peníze koupí víno ☐ nemůže jít do noclehárny ☐ vrací se na místo somrování aby zas vydělal = jeho sociokulturní praxe vytvořila čas a prostor v rámci kterého se pohybuje, přičemž tento čas a prostor se pro něj stává omezující objektivní skutečností [Vašát])

Forma času a prostoru ovlivňuje způsob, jakým aktéři zakoušejí svůj svět, který svými praxemi produkují:

- Podle Vašáta³ lze shrnout ve čtyřech bodech:
 - 1) Prostor a čas jsou ovlivňovány materiálním světem, se kterým se lidé setkávají.
 - 2) Reprezentace prostoru a času závisí na kulturních, metaforických a intelektuálních dovednostech. Mimo sociokulturní rámec nemůžeme ani prostor, ani čas nahlédnout.
 - 3) Reprezentace prostoru a času fungují vzhledem ke všem individuím jako objektivní fakta. Jsou tedy individuálně i kolektivně sdílené.

³https://www.academia.edu/6321809/_Předevč%C3%ADrem_nebo_kdy_to_bylo_Temporalita_tř%C3%ADdy_n_ejchudš%C3%ADch_Yesterday_or_when_was_it_The_Temporality_Practices_of_the_Poorest_Class

4) Reprezentace prostoru a času zahrnují a ovlivňují sociální reprodukci [Harvey 1996]

Důležitou součástí všech forem temporalizací je vztah minulosti–přítomnosti–budoucnosti [Munn 1992].

- Lidé jsou vždy ve své přítomnosti ovlivňováni svou minulostí, přičemž jejich přítomnost ovlivňuje jejich budoucnost.

Vztah minulosti, přítomnosti, budoucnosti (text od Horákové)

Minulost (The Past)

Dědictví modernismu v antropologickém studiu času → výzvou singulárnímu chápání času.

Na počátku 19. století – čas jako uniformní a univerzální měřítko lidské existence a zkušenosti.

- Newtonův čas – měl být platný všude
- Kantovský čas – unitární jev, ač zakoušen individuálně.

Čas byl vnímán jako **veřejný a univerzální** fenomén!

Na přelomu 19. a 20. st. = kritika této univerzalistické koncepce:

Vznik nových společenskovedních disciplín: psychologie, sociologie, antropologie

- Zabývaly se studiem času.

Výsledek: čas a jeho zkušenost nejsou pouze veřejné a univerzální!

- čas existuje i **privátní** a **idosynkratický** (specifický, individuální?)

Od roku 1910: přesvědčení vědců, že čas není univerzálním jevem!

Čas jako privátní fenomén: přeformulování času jako soukromého vlastnictví

Henri Bergson: přišel s pojmem *durée* - „výraz toku vědomí“

William James – neologismus „proud vědomí“ (*stream of consciousness*) - forma útoku na ty, kteří dělili časové vědomí do oddělených jednotek (*jak popisovat řeku pomocí věder plných vody?*)

Přítomnost (The Future)

Durkheim a jeho následovníci:

- na temporalitu nahlíženo analyticky a teoreticky □ střední cesta mezi veřejným a soukromým, sdíleným a idiosynkratickým.

Durkheim, Mauss, Henri Hubert – čas vnímali jako proměnnou v rámci sociálních skupin – různorodě chápanou a vyjadřovanou, ale také jako sdílený jev ve svém kulturním vyjádření.

- „Durkheim pojímal (sociální) čas jako kolektivní reprezentaci, která odráží rytmus kolektivních aktivit“ (Vašát)

Přesvědčení:

ČAS je průsečík VEŘEJNÉHO a SOUKROMÉHO a je PRODUKTEM SOCIÁLNÍCH SKUPIN.

- Čas proto musí být veřejný i sdílený, ale musí se mezi jednotlivými skupinami lišit
 - čas může být individuálně vyjádřen a prožíván, ale v jádru je to sociální konstrukce, produkt sociální skupiny, a proto musí být veřejný a sdílený, ale proměnlivý napříč různými sociálními skupinami.

Empirická zkoumání se soustředila na **kalendáře a rytmizaci času**. (Henri Hubert)

- Napsal kritickou esej o mýtickém a magickém čase – zabýval se kalendáři a rytmy řídícími sociální život
- *Jaká jsou veřejná vyjádření času? Jak je čas konstruován kalendárně?*
 - Čas je nezbytnou součástí magie a náboženství

Úkolem kalendáře není měřit čas ve smyslu dávat magickým nebo náboženským úkonům pevné datum, ale udávat tempo nebo rytmus času s cílem regulovat intervaly posvátného a profánního.

E. Evans-Pritchard, C.Lévi-Strauss, E. Leach – následovníci Durkheimova strukturalismu

Leach: do jisté míry extrémní argument:

- čas není nic jiného, než střídání posvátného a profánního
 - o Nerozlišoval mezi diskurzivní, symbolickou manipulací časem a skutečností.

Evans-Pritchard: NUEROVÉ (The Nuer)

Nuerové podle Evans-Pritcharda [1940] značí čas kulturními koncepty odrážejícími rytmy aktivit, které samy souvisí s přírodními cykly.

Rozlišil v jejich případě dvě roviny času, **ekologický a strukturální**.

- **Ekologický** reflektuje každodenní změny prostředí, kterým odpovídají sociální aktivity a jejich specifická posloupnost. V případě Nuerů se toto váže především na aktivity spojené s chováním skotu. Hovoří tak o „času skotu“.
- **Strukturální** čas pak odráží vývoj v rámci sociální struktury, tzn. změny v rámci vztahů jejich sociální organizace
 - Čas a prostor jsou produkty sociálních skupin a strukturálních principů
 - Dva typy času: Ekologický a strukturální
 - Ekologický – je fyzický, vztahuje se na prostředí
 - Strukturální odkazuje na příbuzenství a další soc. struktury, určujíc tak sociální vzdálenost mezi jednotlivými elementy soc. struktury.
 - Oba typy času jsou strukturovány činnostmi – Navzdory zdánlivé hmatatelnosti kalendáře jsou to skutečně náboženské, společenské akty, které tvoří čas.
- o Nuerové nemají výraz pro „čas“ - argument hypotézy lingvistické relativity.

Evans-Pritchard a Meyer Fortes - *African political systems, Structure of Unilineal Descendent Groups* - koncept času a věkových stupňů (stárnutí) = sociální čas je tvarován sociálně definovanými věkovými kategoriemi

- Čas je doslova založen na trajektorii (stárnutí) sociálního těla

Lévi-Strauss a strukturalismus: k tématice času se příliš nevyjadřuje (statická teorie: pozornost upíná na problémy synchronní struktury)

- Základní časové kritérium při klasifikaci společností je skupinové vědomí jejich historie.
- Rozdělil to na dva typy společností = „**Horké**“ a „**Studené**“

Horké: společnosti jsou si vědomy svých dějin

Studené: tendence chápat historické tlaky jako něco co přichází zvenčí

Toto chápání podporuje myšlenku „**bezčasí**“ u primitivních skupin!

- Pro Lévi-Strausse je diachronie pouze odlišný druh struktury (multiplikace synchronie)
- Lévi-Strauss se věnoval především otázkám synchronní struktury.

Clifford Geertz: kultura na Bali se snaží detemporalizovat čas

- Dílo: *Person, Time, and Conduct in Bali*

Vysvětluje svůj model žitého sociálního času na Bali - žitý sociální čas je zde založen na skupinách předků, současníků, známých a potomků

- His argument, that Balinese prefer to make fellowmen from contemporaries as much as possible, is reinforced by his interpretation of Balinese time.
- However, there is some slipperiness to Geertz's definition of time, for it is both the experience of time that he addresses and, elsewhere, it is the conception of temporal order.
- Geertz does not make explicitly clear what he thinks time is, or rather, what he thinks he is analyzing when he refers to time.

Určitá vědecká pozornost byla věnována **problému pojetí času**,

- co si lidé myslí, že je čas, na rozdíl od toho, co říkají, že je čas
 - Základem analýzy kategorií myšlení je hypotéza lingvistického relativismu:
 - známá také jako **Sapir-Whorfova hypotéza**:
 - hypotéza, podle níž je pojetí reálného světa vystavěno na jazykových zvyklostech konkrétní dané komunity, jež pak předurčují určitý výběr interpretace reality.

Argument: kvůli gramatickým faktům v jazyce Hopi, nezažívají jednotlivci Hopi čas v kvantifikovatelných jednotkách (jak to dělají mluvčí angličtiny)

Zažívají je v termínech obecných cyklů ☞ provokativní v rámci antropologie i mimo ni.

- Problémy pojetí času Hopiů a argument ☐ něčí realita je skutečně ovlivněna jazykovou strukturou a používáním, vede nás to k soustředění se na to, jak je vnímán čas
- a problematic but worthy endeavor for the anthropologist:
 - o typically studies what is said and done, not thought.
 - Shromažďování nelingvistických časových dat je jistě výzvou a má tendenci se vymykat z působnosti antropologie.

„pozorovatel, hovořící jazykem hopi, chápe události jinak, než by to činil někdo, jehož mateřským jazykem je angličtina.“

V současné době:

V antropologii zvýšená pozornost věnovaná dynamickému napětí mezi jednotlivci a strukturami, mezi vzorovanou a novou činností.

- *Teorie jednání má důležité důsledky pro studium času – Pierre Bourdieu, A. Giddens*
 - o *Zajímají se o temporalitu do té míry, do jaké s ní jednotliví aktéři vytvářejí své světy.*

for Bourdieu, the time of prestation to counterprestation helps expose a wealth of cultural knowledge to the anthropologist. The tactical gift giver uses the tempo of gifting to make his prestation seem neither formulaic nor tardy.

- Time, in this model, is to be manipulated, or put more precisely, is the outcome of intentional, timed, acts.

N. Munn

Munn přesvědčivě argumentuje pro etnograficky podložený, symbolický a na praxi zaměřený přístup k pochopení vytváření symbolické hodnoty v massimské společnosti.

- Aspektem Munn přístupu, který má zvláštní význam ke studiu času, je to, **jak je žitý čas strukturován?**
- Různé **tempo** různých druhů odměn (prestation) - od recipročního dávání jídla až po asymetrickou (nereciproční) výměnu pokala.
- Munn dále rozvinula tyto myšlenky vznikajícího časoprostoru:
 - **prostor a čas = „Temporalizace“** jsou pro Munn zásadně, komplementárně **propojeny**, a nikoli opoziční kategorie
 - výzva k dalšímu výzkumu toho, jak je čas vytvářen lokálně a jaké významy k němu lidé přiřazují
- **čas je v každodenní praxi neustále (re)produkován podle větších sociokulturních struktur!**

Johannes Fabian

Radikální kritiku antropologického diskursu předložil **Johannes Fabian** v knize *Time and the Other: How Anthropology Makes its Object* (1983)

- antropolog obrátil výzkumnou pozornost na způsob, jakým je v antropologickém diskursu konstruován „Jiný“ z hlediska časových rovin.
- „Jiní“ jsou vnímáni jako reprezentanti předchozích překonaných stádií vlastní společnosti.
- Umísťování „Jiného“ do jiného času je podle něj vyjádřením nadřazenosti, „politikou času“ a dědictvím propojení antropologie a kolonialismu.
- Tento specifický jev nazývá Fabian *allochronií*.
- „Jinému“ je odpírána jeho současnost/simultaneita („*denial of coevalness*“) a je popírán fakt, že etnografie je založena na přímé komunikaci v terénu.

- Má to morální a politické souvislosti – v antropologii projev západní nadřazenosti.

Další rétorický příznak distance spočívá např. v konvenčním užití přítomného času etnografie „**ethnografic present**“ které vytváří znehybněný esencialistický obraz Jiných!

- Antropologické vědění není neutrálním poznáváním, ale vůči druhým ustavuje vztah.
- Je-li „Jiný“ konstruován jako oddělený v jiném čase, je proměněn v objekt a umístěn do podřízeného postavení

Propojení času a prostoru: (vzdálené) exotické skupiny nejsou odděleny pouze prostorově, ale i časově
 ☞ dioramatický pohled na kulturu – zvěcnělá (esencializovaná) přítomnost „primitivních komunit“

J. Fabian, G. Marcus, Michael Fischer – kritika konceptu času v antropologii (při psaní etnografie)

Budoucnost: *tři základní problémy*

- a) Nalézt metajazyk pro čas – izolovat problémy a vytvořit slovník, který je bude diskutovat
- b) Model času, který bude jednodušší než skutečnost. Čas je aspekt všech kategorií vědění – věnovat pozornost časovému kódování v jazyce
- c) Vědomí, že idiosynkratické chování jednotlivců je synchronizováno: jak jsou tato přesvědčení sdílená? Jak a proč se někteří lidé rozhodnou ignorovat běžné temporální režimy (daylight saving time?) Procesy selekce a synchronizace – záležitost moci

Poznámky z prezentace horákové:

DIACHRONNÍ PERSPEKTIVY	SYNCHRONNÍ PERSPEKTIVY	INTERAKTIVNÍ PERSPEKTIVY
evolucionismus	relativismus (včetně „osobnosti a kultury“, resp. konfiguracionismu)	<u>transakcionismus</u>
<u>difusionismus</u>	strukturalismus	<u>procesualismus</u>
marxismus (v určitých aspektech)	strukturální funkcionalismus	feministická antropologie
teorie kulturních okruhů (v určitých aspektech)	kognitivní přístupy	<u>poststrukturalismus</u>

civilizací.

Britský antropolog Alan Barnard podává přehled základních perspektiv či paradigmat v kulturní antropologii. Dělí je na tři základní skupiny: diachronní, synchronní a interaktivní. Skupina **diachronních** perspektiv klade důraz především na změny zkoumaných jevů v čase, **synchronní** perspektivy na vzájemné vztahy jevů v konkrétním časovém období. **Interaktivní** perspektivy kombinují oba tyto aspekty. V dějinách kulturní antropologie jako svébytné vědní disciplíny lze pozorovat posun od diachronních perspektiv k synchronním a posléze k perspektivám interaktivním (Barnard, A. (2004). *History and theory in anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press).

16. ANTROPOLOGIE PROSTORU

(prostorový obrat, prostor a místo, non-place, multi-sited ethnography, antropologie domova, transnacionalismus)

Studium míst se stalo důležitou součástí kulturní a sociální antropologie:

- Terénní výzkum (počátek zkoumání místa, mapování terénu apod.)
 - o **Malinowski** – výzkum Trobriánští ostrované (stanovil pobyt v terénu [**místě**] a vymezil minimální **čas** [alespoň rok], který měl zde výzkumník trávit)

Místo

- místo je součástí naší každodenní slovní zásoby
- častá záměna s pojmy *místo, prostor, prostředí, krajina/teritorium*
- snaha o vymezení přesné terminologické základny mnohými vědci z různých oborů

„**Space** is something abstract, without any substantial meaning.

While **place** refers to how people are aware of/attracted to a certain piece of space.“

Vhodná definice pro místo:

„areál nebo poloha v určitém prostoru, jehož smysl představují a vytvářejí sociální vazby a jenž se vyznačuje identifikacemi nebo emocemi s ním spojenými“ (Barker 2006: place)

☐ Definice poskytuje jednak prostor pro **vlastní definování konkrétního místa**, a jednak poukazuje kromě materiální stránky také na **důležitost funkce a symboliky**.

- Z pohledu klasické geografie: *„místo je pouhým kouskem prostoru (možné rozšířit na: místo je konkrétním označením prostoru)“*⁴

- Místo na člověka působí určitou **atmosférou**: vzdalování od své materiální povahy – snaha rozšířit geografické vymezení místa.⁵

- **Pro antropologii**: potřeba brát v potaz **smysl**, který místu dodává člověk, jak je osvojováno a co pro něj znamená?

Emmanuelle Savignaková (2011) - rozlišila ve své disertační práci pod vedením M. Augého (vytvořil koncept koncept non-places) na **místa dle doby a účelu**, za jakých v nich setrváváme.

- 1) *Místa, která obýváme*
- 2) *Místa, kterými procházíme*
- 3) *Místa, která navštěvujeme*
- 4) *Místa, která mytizujeme*

☐ Kategorie však nedisponují naprosto neprůstupnými hranicemi! (pasáž Lucerna může být jednak turistická zajímavost, pro druhého však může být pouhou zkratkou do práce.)

⁴ Brochot-Soudiere 2010

⁵ Norberg-Schulz

Karolína Pauknerová (2012) - nepoužívá pojem místo, ale **krajina**

Krajinu/místo chápe jako:

„propojení materiálního prostředí, které člověka obklopuje, se světem představ, které o tomto materiálním prostředí lidé mají“

Gibas a Pauknerová – Jejich **definice krajiny/místa** je postavena na čtyřech charakteristikách:

- 1) pojmání místa je vždy **subjektivní**: „Každý ví, že místa mohou na různé lidi působit různě; někdo si danou ulici či náměstí zamiluje, jiný ji nesnáší“
- 2) krajina je definována jejím ustavením v **pluralitě míst a časů**, což znamená, že určité místo vždy odkazuje v nějaký určitý čas na další místa a další časy;
- 3) krajina disponuje **dynamikou** – tím jsou myšlena její vnitřní pnutí, která člověk do jisté míry vnímá a pociťuje
- 4) krajina je **výsledkem politického vyjednávání**: „jakou cenu má místo, komu je dovoleno ho navštěvovat, kdo smí rozhodovat o jeho vzhledu a využití...“

Prostor vs. místo ?

- Pojem **prostor** je podobně obtížně definovatelný jako pojem **kultura**

Sociální prostor – místo které sdílíme v každodennosti, není to reflektované

- Náš jazyk je plný obrátů, které vyjadřují prostor: *žít, bydlet, pobývat, procházet se*

Klíčová odlišnost oproti místu? - **anonymní** stránka prostoru

Místo také vzniká pojmenováním prostoru

- **prostor** je mnohem **abstraktnější**
- subjektivní význam konkrétního prostoru utvoří místo

John Agnew (geograf) – místo musí splňovat tři aspekty:

- 1) **Location** (*musí mít formu – město*),
- 2) **Locale** (*prostředí – parky a květiny*),
- 3) **Sence of place** (*smysl – cítit k němu emoce a vazbu*)

Yi-Fu Tuan (geograf) – vnímá **prostor jako pohyb X místo** naopak **slouží k zastavení**

- teorie prostoru, místa a krajiny se vzájemně ovlivňují a vzájemně se prolínají
- „*Topophilie*“ - „důležitá citová vazba mezi daným místem a člověkem.

Co ovlivňuje náš vztah k místu jsou také pravidla a zákony, které jsou s každým místem úzce spojeny, neboť dochází k jejich překračování. V každé zemi jiné, důležité je znát.

- Fenomén místa následuje aktuální témata:
 - o bydlení migrace, modernity, postmodernity – stává se čím dál tím víc důležitým prvkem při společenských výzkumech!

Sociálně konstruovaný prostor

(ikdyž není termín v závorce, tak raději připisují základy a představitele ☺)

Jedná se o tzv. „*žítý prostor*“, jenž vychází z každodenních praktik aktérů v reálném prostoru.

- Henri Lefebvre (1991) a Edward Soja
 - o pro oba je prostor sociálně konstruován – prostor není pouhý objekt - je výsledkem vícero procesů. Prostor je produkován skrze sociální praxi a zároveň sociální praxi prostor utváří.

H. Lefebvre ☒

tři produkce prostoru:

- o **prostorové praktiky, reprezentace prostoru, prostory reprezentací**

E. Soja ☒

První (urbánní – lze vidět a mapovat), **Druhý** (představovaný – imagined place),

Třetí (kombinace prvního a druhého)

- Ten třetí Soja popisuje jako „**žitý prostor**“ - spojuje se zde reálná zkušenost a představa.

Prostorový obrat (spatial turn)

Od 90. let 20. st. (někteří autoři zmiňují obrat už od 60. let, ale termín vznikl až v 90.)

- Jeden z nejdůležitějších posunů ve společensko-vědním bádání
- Prostorový obrat je intelektuální hnutí – klade důraz na místo a prostor ve společenských a humanitních vědách □ pozornost se upírá k chápání prostoru
 - Spolupráce geografů, historiků, lit. vědců □ hnutí mělo vliv na poskytování masových množství dat pro studium kultur, regionů a specifických míst.

Dvě vydání díla „*Spatial Turn*“ (2009) – (anglické / německé) – potřeba věnovat se interdisciplinárnímu pojetí konceptu obratu v prostoru – zásadnost tématu – velký význam měl v obou publikacích Edward Soja.

- V anglické publikaci: *spatial turn* spojen s globalizací, zavedením internetu a environmentálními hrozbami.
- Německá publikace: více pochybností: skutečně probíhá nějaký prostorový obrat, není to slepá ulička?

Non-place

Marc Augé – francouzský Antropolog

- Studium souč. města, analýza změn mezi modernitou/supermodernitou
 - **NE-MÍSTA □ produkt supermodernity**
 - Supermodernita je charakteristická přebytkem v oblasti času, prostoru a individualizace.
 - Svět se mění – jaký vliv má globalizace?
 - Svět se stává stále více konzumní a homogenní
- **Vznik NE-MÍST = důsledkem globalizačních procesů!**

Dílo: „*Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*“ (1992)

- Zaměřil se na koncept ne-místa a jeho odlišnosti s místem neboli antropologickým místem.
- **Místa** podle Augého: prostředí, ke kterému si člověk tvoří vazbu
- **Antropologická místa** podle Augého: místa, která jsou úzce spojena s identitou a historií.
- **Prostor** pro Augého nenese žádné z těchto kritérií = označuje jako **ne-místo** (non-place)

Za NE-MÍSTA lze považovat:

- tranzitní prostory (*circulation*), tedy dálnice a letiště.
 - místa určená pro spotřebu (*consumption*) – hypermarket, obchodní domy
 - komunikace (*communication*) telefony, faxy, televizory.
- V rámci těchto prostorů vedle sebe existujeme, ale nežijeme spolu.

„Místa jsou podle Marca Augého ne-místa, když nenesou žádné historické významy a nerozvíjí péči o kulturní identitu. Prostory, které Marc Augé nazývá ne-místa člověk pouze projíždí, nebo prochází kolem a nejsou zde budovány vztahy. Pokud tedy prostor nemůže být definován jako vztahový, historický, nebo související s identitou, tak je ne-místem“

- ne-místa podle Augého neexistují v kompletní podobě:
 - ne-místa jsou užívána skrze zaměstnání (letiště, benzínka, obchodní centra)
 - přetváření ne-místa zpět na místa = vždy tedy záleží na užití

multi-sited ethnography

G. Marcus (1995) – Multisited-ethnography

Marcus prováděl úvahy o potřebách nových metod výzkumu v globálním světě v 90. letech

- potřeba multi-lokální etnografie.

V 90. letech George Marcus rozpracoval metodu, kterou nazval *multi-sited ethnography*

- Výzkumy v současnosti nemohou být prováděny pouze v jedné lokalitě a pozorování musí zahrnovat mnoho míst s ohledem na jejich propojení.⁶

- ⁶ Marcus přebírá modely vztahů mezi místy artikulované v recentní francouzské filozofii: Foucault hovořil o *heterotopii* jako o místu mezi místy, které se k žádnému místu nepřimyká a Deleuze používal

Multi-sited ethnography

- osvobozena od nutnosti hledat svůj fundament, opustit závaznost jediného (centrovaného) modelu typu světového systému, státu či národa a expandovat k fenoménům, jež mají povahu sítě v oblasti médií, technologií a kulturní produkce.
- Navrhovaný model etnografie konstruuje nové předměty zájmu, a metodicky klade důraz na výběr míst, sleduje „řetězce, dráhy, vlákna, konjunkce a juxtapozice lokací“, ve smyslu reálného propojení míst.

Marcus dokládá existujícími studiemi možnost sledovat například:

- **dráhy lidí** (migraci)
- **dráhy věcí** (produkci a spotřebu nejrůznějšího druhu)
- sledovat „metafory“ čili **dráhy diskursů** (distribovaných např. vědeckými sítěmi, médii)
- **výzkum**, jež bude strategicky **zakotvený v lokalitě s ohledem na dráhy, které ji protínají**.
- Výzkumy tohoto typu musí obsahovat metodické reflexivní sebezahrnutí výzkumníka do celku výzkumu a reflexi vlastního diskursu a vědění.

v globalizovaném světě nelze informanty imobilizovat, jelikož jsou v neustálém pohybu!

- je třeba je následovat do jejich nových habitatů
- Antropologie přestává být zaměřena na exotického Jiného (poslušně sedícího na místě v totalitě uzavřené kultury) a přiklání se ke studiu současného propojeného světa.

Antropologie domova (informace z: C. Szaló – domov a jiná místa - četba)

Domov – složité definovat – domovem může být cokoli co jedinec chce, aby znamenal v určitém okamžiku.

model *rhizomy* – síť vztahů bez centra a hierarchie, který narozdíl od nacionalistického modelu stromu nevyžaduje lokalizaci.

Szaló: Domov je místem formování etnokulturní identity, tedy specifickým místem, jež spoluvytváří identitu lidí, je místem původu naší jedinečnosti a sounáležitosti, a je také koncipován jako místo formování solidarity (Szaló 2006).

Jednoduše domov je tedy místem primární socializace jedince a místem sebe-identifikace a identifikace a druhými.

- Szaló: „**domov** je symbolickým objektem, který souběžně zastupuje jak (a) **místa pobytu**, jako jsou například pokoje, města, tak (b) **symbolické atributy místního způsobu života**, jimiž jsou přátelé, rodiče, hudba, jídlo, jazyky a zvyky“

Domov = specifické místo → dimenze vzpomínek (původ, předky, kořeny jedince → utváří identitu člověka) zároveň součást přítomnosti – centrální bod koordinační soustavy – orientace ve světě díky němu.

Autor Szaló se snaží o **dekonstrukci normativní představy** o domově, jenž je přítomna v obecném povědomí každodennosti, v pol. Diskurzu a ve vědeckém zkoumání

→ **Zakořeněnost** – představa a uvažování o vlastní identitě v symbolickém řádu původu předků a kořenů.

Domov se váže ke konkrétnímu místu, které nemusí být místem současného/trvalého pobytu

- 1) **Domov jako místo návratu**
- 2) **Domov jako místo cíle projektu**

Szaló využívá typy od Alfréda Schutze:

- dva typy zkušenosti: **přistěhovalci x navrátilci**.

Přistěhovalci přicházejí do nového odlišného prostředí, kam nikdy nepatřili, a každodenně si uvědomují tuto skutečnost. Většinou se snaží o začlenění do místní společnosti; své jednání orientují do budoucnosti na projekt budování představovaného místa, budoucího domova. Zkušenosti přistěhovalců představují utopické *pojetí domova v podobě „konečného místa“*, a ukazují, že domov je symbolickým objektem, jenž sehrává rozhodující roli také při formování kulturních identit orientovaných do budoucnosti (Szaló 2006: 148).

Navrátilci (například váleční veteráni) se po určité době vrací domů, do překládaného známého prostředí. Jejich zkušenosti *opětovného začleňování* se do místní společnosti předpokládají, že tato společnost je jim důvěrně známá. Navrátilci tak orientují své jednání na vzpomínky a jejich interpretace je založená na vlastní *minulosti*. Zkušenosti navrátilců představují mytické podobě pojetí domova, které předpokládá "místo návratu".

podoby života v pohybu

- Život v pohybu na jedné straně odkazuje k sociálním a kulturním proměnám, které jsou procesem přemístění generovány.
- Na straně druhé odkazuje ke specifickým formám zkušenosti čili k intersubjektivně sdílenému prožívání pohybu mezi místy a k proměnám vznikajícím v důsledku onoho pohybu.

Zkušenost být přistěhovalcem, uprchlíkem, přesídlencem, navrátilcem, transmigrantem atd. je stejně tak zásadním prvkem současnosti, jako zkušenost zakořeněného, skrze národní identitu a práci integrovaného života.

- Z perspektivy interpretace proměny, kterou život v podmínkách pohybu přináší
- Z perspektivy vztahování se k pohybu a místu.
- 1) **Vyhnanství** – založeno na usazenosti; důraz na přirozenost a trvalou žitou přítomnost na určitém místě – vyhnanství = anomálie - Vyhnanství je symbolicky zvýznamňováno představou *návratu (zdůraznění kontinuity s minulostí)*
- 2) **Přistěhovalectví** – usazenost; přemístění je vynucená a dočasná událost, interpretace proměň; otevřená budoucnosti – naděje v projekt budování nového domova.
- 3) **Putování** – vystupuje z usazenosti, klade důraz na bezprostřednost pohybu; přemístění a proměny – nejsou vnímány jako anomálie. Od vyhnanství se odlišuje tím, že nejde o představu definitivního návratu na místo žité přítomnosti, z důvodu bezprostřednosti pohybu můžeme mluvit spíše o souběžnosti příchodů a návratů na specifická, identitu formující místa.
- 4) **Potulování** – soulad s nomádskou perspektivou; oslavuje bezprostřednost pohybu; ústřední představa je *dobrodružství* – *artikuluje* utopické podoby prožívání jak samotného přemístění, tak proměn, aniž by tato otevřenost budoucnosti musela mít podobu projektu.

Koncepty putování a potulování ☞ projevy takových forem života v pohybu, které nejsou vázány na místa ve smyslu moderního pojetí domova jako centra.

Transnacionalismus

S tímto rozdělením se úzce pojí i fenomén **transnacionalismu**:

- Novodobý sociální fenomén: přistěhovalci se nevzdávají své původní identity a zvyků.
- Předchozí teorie považovaly za dané, že když se člověk natrvalo odstěhuje, tak ztrácí své vazby k zemi původu.
 - Dnes to neplatí v závislosti na obrazně řečeno „bourání“ hranic a vytváření nového nadnárodního prostoru.

Transnacionální migrace

- na jedné straně se přistěhovalci a jejich potomci snaží o udržování přeshraničních vazeb s jejich domovem v zahraničí, přičemž se na straně druhé snaží o budování nového domova a o začleňování se do sociálních institucí a sociálních sítí nové hostitelské společnosti.
- Vytváří tedy síť ☐ propojuje oba domovy. Velmi tomu přispívají například sociální sítě, které umožňují jedincům být v kontaktu se svými blízkými.

17. Konceptualizace příbuzenství

(typy descendance, příbuzenské systémy a pojmy, manželství a rodina)

Příbuzenství je jedna z klíčových a zákl. oblastí studia antropologie

Celou antropologii příbuzenství lze velmi zjednodušeně vyvodit ze čtyř otázek (Soukup):

- 1) *Koho si smí jedinec vzít?*
- 2) *Kolik si jich smí vzít?*
- 3) *Kde se usídlí po sňatku?*
- 4) *Jak oslovuje příbuzné?*

Základy pro studium příbuzenství poskytl např. **Lewis Henry Morgan** (1818-1881)

- Sestavil posloupnost vývoje rodiny z dotazníkových šetření → snaha doložit to, že vývoj společenského uspořádání začal primitivní promiskuitou v rodině pokrevních příbuzných, kterou vystřídala punaluánská rodina (ze sester a manželů/ bratrů a manželek)
- Další evoluční stupeň: párová rodina = dobrovolné soužití zakladatelského páru
- Vystřídala ji patriarchální rodina = muž žije s více ženami
- Na evolučním vrcholu je monogamní rodina

Ve zkratce tedy Morgan klade důraz na souvislost mezi příbuzenstvím a biologii lidské reprodukce → **evoluční schéma** ukazuje cestu **od incestních vztahů k monogamním neincestním vztahům**

TABU INCESTU? - zákaz sexuálního vztahu mezi jedinci, kteří jsou považováni za příliš příbuzensky blízké

- A. Westermarck – antropolog, stavěl na Darwinovi (biologická evoluce přirozeným výběrem)
- Vysvětlení tabu incestu z perspektivy biologické evoluce
 - Vyvdání se a zákaz incestu vznikl prostřednictvím přirozeného výběru.

WESTERMARCKŮV EFEKT – spočívá ve vzájemné sexuální nepřítažlivosti mezi lidmi, kteří spolu vyrůstali – kritika od tehdejších badatelů (kritika původu v biologické evoluci – Frazer)

Metodologické základy studia příbuzenství: (*William H. Rivers*)

- Expedice do Torresova průlivu (1989) - ověřil novou metodologii na výzkumném pobytu u Tódů.

- Nový postup sběru dat → konstrukce genealogií
 - tento typ dat podle Riverse umožňuje odhalit sociální strukturu – usnadňuje život antropologa v terénu, více se vyzná ve vztazích mezi lidmi
 - postupem času se genealogické získávání dat stalo standardem.

Genealogie – vzniká analýzou rodokmenu – souhrn příbuzenských vztahů v celé komunitě.

Rodokmen – záznam slovního či grafického popisu spojení s předky jednoho příslušníka zkoumané komunity

EGO – Označení jedince v příbuzenském systému

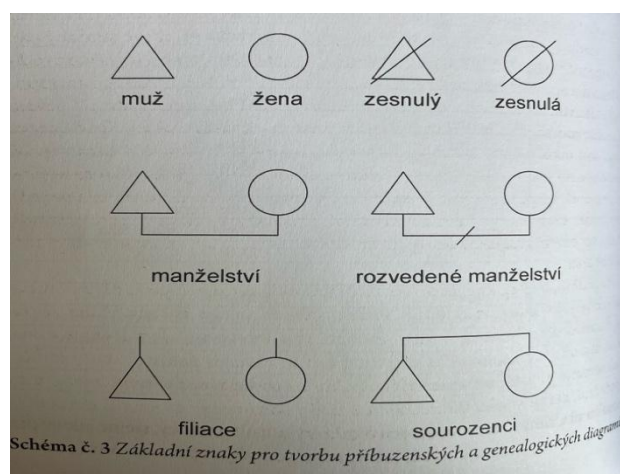
ALTER – Jedinec, ke kterému se váže nějaký příbuzenský vztah

- využívají se různé zkratky pro značení jednotlivých pozic v genealogii (mohou se i kombinovat)
 - př. MFB – bratr matčina otce (*mothers fathers brother*)

Základy systému značek – přelom 19–20st. *William Rivers*

Diagramy – slouží k vyjádření konkrétních situací ve zkoumané společnosti → pomocí grafických značek může antropolog vytvořit model konkrétního příbuzenského systému / nebo jeho jednotlivé samostatné části

Může se díky tomu přehledně prezentovat systémy descendance, nebo systém uzavírání manželství...

Čím se zabývá antropologie příbuzenství?

DESCENDENCE

Descendenci rozumíme kulturně definované odvozování původu a vytváření vztahů mezi předky a potomky

- jedná se o nabývání členství v rodové skupině podle pravidel, která jsou ve společnosti určité kultury obvyklá

UNILINEÁRNÍ DESCENDENCE – vznik descendenčních skupin, které jsou tvořené lidmi, jež jsou přesvědčeni o jejich vzájemném spojení vzniklém prostřednictvím otce, nebo matky a jejich mužských, resp. Ženských předků.

- Příslušnost se tedy dědí buď z linie otce, nebo matky – může být:
- **MATRILINEÁRNÍ** – v případě matrilinearity přenáší příslušnost do linie na své potomky matka
- **PATRILINEÁRNÍ** – při odvozování původu patří z hlediska ega k jeho nejbližším patrilineárním vztahům sourozenci, otec a jeho sourozenci.

Na základě unilineární descendance antropologové rozlišují několik **TYPŮ** descendenčních skupin – typické je pro ně **PATRILATERÁRNÍ/MATRILATERÁRNÍ** odvozování původu od společného předka

1) **ROD** □

- unilineární descendenční skupina, která odvozuje svůj původ od společného předka
- věří, že je sjednocuje spojení mezi rodiči a potomky, které dokážou specifikovat (znají své příbuzenské vztahy)
- genealogická hloubka rodu nebývá velká – 3–4 generace

2) **KLAN** □ unilineární descendenční skupina, která odvozuje svůj původ od společného předka

- Neznají však přesně své vzájemné příbuzenské vztahy ani svůj společný příbuzenský vztah ke společnému předkovi
- Genealogická hloubka klanu je větší (4-7 generací)
- Klan se zpravidla skládá z několika rodů
- V některých společnostech se klany sdružují do nadřazené descendenční skupiny, přičemž každý z nich rozšiřuje příbuzenská práva na druhé klany □ **FRATRIE**

- Některé společnosti se člení pouze na dvě fratrie □ označení „**Moiety**“

NEUNILINEÁRNÍ DESCENDENCE (KOGNATICKÁ)

- Jedinec zde neodvozuje svůj původ zavedeným způsobem buď matrilaterárně, nebo patrilaterárně
- Původ se zde odvozuje rozmanitým způsobem a vede ke vzniku descendenční skupiny označované „příbuzní“ (ang. kindered)
- Neodvozují původ od jednoho společného předka → síť v jejímž centru se nachází EGO → takový jedinec odvozuje svůj původ od určitých jedinců k nimž jej pojí konsagvinní či afinní vztahy (spojení narozením nebo manželstvím)
- Nejčistší případ – **bilaterální** descendance - češi (jedinec stojí v pomyslném středu a sleduje svůj matrilaterální a patrilaterální původ)
- **Ambilineární** descendance = jedinec si v určitém věku volí, jak bude odvozovat svůj původ → polynéské kultury

Další je **duální**: některé přijímá ze strany matky, jiné ze strany otce

Paralelní – jedinec součástí jedné linie (muži patrilineárně/ženy matrilineárně)

Křížové – opak paralelní – (ženy patrilineárně/muži matrilineárně)

Tabulka 14 Přehled typů descendance

Descendance		
unilineární descendance	matrilineární descendance	Trobriandané
	patrilineární descendance	Nuerové
kognatická (neunilineární) descendance	duální descendance	nigerijští Yako
	ambilineární descendance	Samojci
	bilaterální descendance	!Kungové (Ju/'Hoansi)
	paralelní descendance	brazilští Apinaye
	křížová descendance	Mundugumorové

RODINA

Alfred R. Radcliffe-Brown – označil za minimální strukturální jednotku příbuzenství základní rodinu:

☐ **RODINA NUKLEÁRNÍ** (muž, žena, děti ☐ sourozenectví, manželství, rodičovství)

- založena na vztazích prvního stupně (další jsou druhého a třetího stupně)

V obecné rovině lze **rodinu** vymezit jako soužití alespoň jednoho z rodičů s jejich potomky.

- Při absenci jednoho z rodičů – **MATRIFOKÁLNÍ / PATRIFOKÁLNÍ RODINA**

Každý členem nějaké rodiny = rodina do které se jedinec narodil **ORIENTAČNÍ RODINA**

Rodina, kterou jedinec sám založí se označuje jako **PROKREAČNÍ RODINA**

Rodina jejíž základ tvoří sezdání jedinci se označuje jako „**Konjugální rodina**“

- Existuje (kromě nukleární) **ROZŠÍŘENÁ RODINA** (rodiče, sezdání potomci a jejich děti) a dále **SDRUŽENÁ** (sourozenci se svými manželskými partnery)
- Dále může být **SLOUČENÁ** (dvě rodiny matrifokální + patrifokální se dají dohromady)
- Poslední **POLYGAMNÍ** – legitimní soužití tří a více jedinců různého pohlaví

MANŽELSTVÍ

☐ Společensky institucionalizované soužití dvou a více jedinců na základě sezdání – děti již se z manželství narodí jsou považováni za legitimní potomky manželů)

Rozlišuje se:

MONOGAMIE: jeden muž, jedna žena – značně rozšířena ve všech kulturách na světě – v západních společnostech je legalizována jen monogamie

POLYGAMIE: sňatek uzavřený mezi třemi a více jedinci opačného pohlaví

Dva typy:

- **POLYGYNIE** – častější typ – jeden muž uzavírá manželství s více než jednou ženou

- **POLYANDRIE** – vzácný typ polygamie □ žena uzavírá svazek s více než jedním mužem. (například v Tibetu, Tod v Indii)
- Většina lidí na světě žije v monogamním svazku
 - **V Tibetu** v kontextu manželství existuje asi nejvíce akceptovatelných způsobů, jak si někoho vzít – **monogamie, polyandrie, polygynie, polygynandrie** – variabilita rozšiřována **patrilokalitou/matrilokalitou** (kde se jedinci rozhodnou usadit)
 - Situace v Tibetu je interpretována jako adaptace na přírodní podmínky – limitované množství dostupné zemědělské půdy (šlo tam o to, jak dva muži žijí s jednou ženou a až společně zajistí dostatečné prostředky, tak může ten mladší odejít)
 - Četli jsme text od Goldsteina - „*When brothers share a wife*“ (1999)

Alianční teorie - C.L. Strauss (polovina 20.st.)

- význam uzavírání sňatků pro chod společnosti a uchování sociální solidarity
- struktury příbuzenství **ELEMENTÁRNÍ** (pozitivní manželská pravidla - odkud by měl nebo musí pocházet partner)
- Struktury příbuzenství **KOMPLEXNÍ** (negativní manželská pravidla- odkud by neměl pocházet partner)
- Při elementární → dochází k výměně manželek – Strauss rozlišil na tři typy výměny
 - 1) **restriktivní** – výměna manželských partnerů mezi dvěma skupinami (výměna sester u Nungonů)
 - 2) **Přímá odložená výměna** - taktéž přímá, ale k výměně dochází o generaci později (sňatek s dcerou otcovy sestry)
 - 3) **Zobecněná nepřímá výměna** - asymetrická, vytváří podmínky závislosti skupiny na skupině jiné při získávání manželského partnera

Teorie Strausse velmi abstraktní – bod kritiky

Zajímavé taky třeba Jack Goody 1973 = **kompensace za nevěstu** – praktikování **kompensace za nevěstu** spíše ve společnostech bohaté na zdroje a ne tak rozsáhlé X **věno** se dává ve velkých společnostech, kde je méně úrodné půdy

POSTMARITÁLNÍ REZIDENČNÍ PRAVIDLA – Regulují/předurčují to, kde se manželský pár po sňatku usídli a založí domácnost

možnosti: **Matrilokalita**, **Patrilokalita**, **Neolokalita** (mimo místa obývána příbuznými nevěsty a ženicha) **Bilokalita** (střídavě v jednom, nebo druhém) někde je i **Duolokalita**

TYPOLOGIE PŘÍBUZENSKÝCH SYSTÉMŮ

Příbuzenský typ – etické kategorie definované objektivně na základě genealogické pozice

Příbuzenské pojmy – émické kategorie dané kulturou

Příbuzní mohou být:

Konsagvinní – ti s nimiž jsme spojeni narozením

Afinní – ti s nimiž jsme spojeni manželstvím

Lineární – příbuzní v přímé linii (předkové–potomci)

Kolaterální – příbuzní ve vedlejší větvi (strýc, teta, bratranec)

Křížový (potomci sourozence rodiče opačného pohlaví – děti matčina bratra a otcovy sestry) **X**

paralelní bratrance a sestřenice ☐ potomci sourozence rodiče stejného pohlaví

- Dochází tak k odlišování dětí sourozenců stejného pohlaví od dětí sourozenců opačného pohlaví

PŘÍBUZENSKÉ SYSTÉMY

- Rozlišení několika příbuzenských systémů
- Všechny příbuzenské systémy se musí brát jako ideální typy
- Existuje 6 typů:
- **ESKYMÁCKÝ, SUDÁNSKÝ, HAVAJSKÝ, IROKÉZKÝ, OMAŽSKÝ, CROWSKÝ**

Eskymácký příbuzenský systém

- Stejný jako náš (v souč. Evropě)

Súdánský příbuzenský systém

- Přesný opak hawaiského
- Každý má vzhledem k egu svoji terminologii – má to řád

- (např. zvláštním pojmem označují otcova bratra–sestru/matčina bratra–sestru)

Hawaiský příbuzenský systém

- Stejná příbuzenská terminologie (i pro několik pozic pouze jeden pojem)

Irokézský příbuzenský systém

- jeden z prvních, který byl popsán (nejrozšířenější na světě)
- Rozlišujeme mezi křížovými a paralelními bratranci/sestřenicemi (paralelní stejně jako bratři a sestry X křížoví zvláštními pojmy)

Příbuzenský systém Omažský

- Neužívá generační členění
- Obvykle patrilineární systém descendance
- Terminologie v omažském vychází z příslušnosti/nepříslušnosti do patrilineární příbuzenské skupiny.
- Stejně se označuje matka, matčina sestra a dcery matčina bratra – příbuzní z otcovi strany se klasifikují jinak.

Příbuzenský systém Crowský

- Jedná se o opak toho Omažského – nepoužívá generační členění – matrilineární systém descendance
- Stejně se označuje otec, jeho bratři a synové otcových sester

18.

Jazyk a obraz světa

(lingvistický relativismus, fylogeneze a ontogeneze jazyka; konceptualizace barev, čísel, prostoru, příbuzenských vazeb)

LINGVISTIKA V RYCHLOSTI

- Jakým způsobem se jazyk a vývoj jazyka promítl do způsobu života lidí a jakým způsobem spolu komunikujeme
- (Salzman, 1978) V průběhu kulturního vývoje během minulého milionu let lidem nesmírně pomohlo si vytvořit efektivní prostředky komunikace, z nichž nejpozoruhodnější a rozhodujícím komponentem je lidský jazyk – lingvi antro se zabývá důsledky tohoto procesu
- Na rozdíl od lingvistů lingvi antropologové nikdy nechápou jazyk jako izolovaný od společenského života, ale trvají na tom, že je mezi ním a kulturními a společenskými strukturami vzájemná souvislost
- Z jejich lingvistické analýzy je tedy možno dělat závěry o širších antropologických záležitostech
- Lingvistika je především analytické studium jakéhokoli jazyka s cílem odhalit jeho strukturu
- **Jazyk**
 - systém znaků a pravidel, které mluvčí používá při komunikaci, jež může mít mluvenou nebo psanou podobu
 - nástroj myšlení a komunikace
 - jeho užívání odlišuje člověka od ostatních živočišných druhů

Složky lingvistické analýzy

Fonologie	Studium fonémů jazyka
Morfologie	Studium skladby slov

Syntax	Studium struktury věty
Sémantika	Studium významu
Pragmatika	Studium použití jazyka

LINGVISTICKÝ RELATIVISMUS

- Lingvisté odlišují jazyk a mluvu
- Jako první tuto distinkci provedl švýcarský lingvista **Ferdinand de Saussure**
 - Jazyk je podle něj zásobnice, která zahrnuje slovní zásobu a gramatický systém
 - Tato zásobnice se nachází v mozcích určité skupiny lidí
 - V mozku každého jednotlivce se pak vyskytuje neúplný a nedokonalý jazyk, tudíž jazyk ve své úplnosti a dokonalosti existuje pouze v mase lidí
 - Tito lidé zásobnici jazyka naplňují a zároveň z ní čerpají
 - Mluva je uskutečněním potenciality jazyka vůlí a aktem jednotlivce
- Nejvýznamnější průkopníci lingvistické antropologie v první polovině 20. století – **Edward Sapir a Benjamin Lee Whorf**

Sapir-Whorfova hypotéza jazykové relativity

- Oba stáli u rozpracování lingvistického relativismu
- = názor, že kultura prostřednictvím jazyka ovlivňuje způsoby lidského myšlení, kategorizaci zkušeností a možnosti jejich vyjádření jazykovými prostředky
- Sama o sobě nebyla myšlenka nová – diskuze o lingvistické relativitě se vedly již v osvícenství
- Použití slova hypotéza není úplně vhodné – ani jeden nepředkládali žádnou hypotézu
- Snažili se popsat principy jazykové relativity
- Můžeme ale chápat jednu hypotézu: struktura jazyka předurčuje, nebo alespoň ovlivňuje myšlení
 - Slabá varianta hypotézy – jazyk ovlivňuje myšlení
 - Silná varianta hypotézy – jazyk předurčuje myšlení

Kritiky

- Kritika **univerzalizmu**
 - Jazykový relativismus prý tvrdí, že jazyk je zcela arbitrární (neexistují univerzální principy, každý konkrétní jazyk vytváří zcela jiný obraz světa)
 - Relativisté se brání, že takto extrémně to nikdo z nich neříká a že otázka arbitrálnosti není otázkou, který by jazykový relativismus řešil (soustředí se na vztah mezi jazykem a myšlením, příp. kulturou)
- Kritika **jazykového indiferentismu**
 - jazyk je vůči kultuře zcela indiferentní (neutrální); neexistuje zde vztah, nemá smysl jej zkoumat; indiferentismus se shoduje s univerzalismem – existují obecné kognitivní schopnosti, které jsou vlastní všem lidem
 - relativisté se brání, že je očividné, že vztah mezi myšlením a jazykem existuje, dokazuje to velké množství příkladů
- Nařčení z **etnocentrismu**
 - rozdíl mezi jazyky se promítá do rozdílného hodnocení jazyků i kultur; typ jazyka determinuje civilizační stupeň
- Nařčení z **determinismu**
 - Silná varianta – názor, že myšlení je determinováno jazykem; není zde vzájemný vztah
 - Slabá varianta – ale vliv jde jen jedním směrem, z jazyka na myšlení

Reprezentační nativismus

- Stojí v přímém **protikladu** k jazykovému relativismu
- Steven Pinker, Noam Chomsky
- Směr, který předpokládá, že základní kategorie jazyka jsou všem lidem společné, jelikož jsou vrozené
- **Chomsky** – lidská mysl disponuje vrozeným jazykovým orgánem, s jeho pomocí si děti automaticky osvojují jazyk, pokud jsou mu vystaveny
- Na Chomského navázal Pinker, který říkal, že jazyk je instinkt, který vznikl v průběhu evoluce rodu Homo – to Chomsky odmítá a považuje jazykovou kompetenci za vedlejší produkt evoluce
- Pinker: „*lidé vědí jak mluvit víceméně v totéž smyslu, jako pavouci vědí jak spřádat síť*“
- Podle Pinkerta probíhá myšlení v jazyku myslí – **mentálština**
 - Její struktura je podobná artikulovaným jazykům
 - Je bohatý na mentální reprezentace a myšlení je operace s nimi
 - Pokud chceme sdělit své myšlenky, překládáme je do artikulovaného jazyka
 - Nebo naopak z tohoto jazyka překládáme do mentálštiny
 - Od narození jí vládnou všichni lidé, jinak bychom si nemohli osvojit žádný jazyk

FYLOGENEZE JAZYKA

- = vývoj jazyka v jazykovém společenství

Přehled základních teorií o vzniku jazyka

- **Francouzský filozof Étienne Bonnot de Condillac**
 - Spojování určitých představ s náhodně volenými znaky a přirozené skřeky jim sloužily jako model pro vytváření nového jazyka – prostě jazyk vznikl skřeky doprovázenými gesty, se kterými si spojovali konkrétní objekty
- **Jean-Jacques Rousseau**

- S teorií od EBC souhlasil, ale vykládal přechod od gest ke zvukům nějakou dohodou, srovnatelnou s jeho myšlenkou společenské smlouvy mezi členy společnosti
- **Německý filozof Johann Gottfried von Herder (esej 1772)**
 - Jazyk není božského původu – jak se snažili dokázat jiní myslitelé před ním – protože není dokonalý, pramení spíše z nejnějnější lidské podstaty a vyvíjí se společně s myšlením, od něhož je neoddělitelný
 - Věřil, že jednotlivé jazyky věrně odrážejí způsob myšlení a ducha těch, kdo jimi mluví
- **Bowwow (hafhaf) teorie**
 - První pronesená slova byla výsledkem lidské snahy napodobit přírodní zvuky, především zvířecí
- **Pooh-pooh (uf-uf) teorie**
 - Hledala původ řeči ve spontánně vydávaných zvucích, které vyjadřovaly bolest a jiné silné vjemy a city
- **Dingdong (cink-cink) teorie**
 - První slova jsou hlasově realizovaným charakteristickým zvukem, jenž je vlastní každé přírodní látce – slova odrážejí zvuky, které daná věc vydává

Systémové vlastnosti jazyka – Hockett

- Jazyk ke svému přenosu používá hlasově sluchový kanál
- Některé živočišné druhy používají jiné kanály – vizuální, pachový...
- Naším předkům tento fakt pomohl koordinovat jejich aktivity – uvolnily se jim ruce – dorozumívání + dělat něco
- To, co je řečeno, je také rychle ztraceno – zachováno pamětí – paměť je nespolehlivá
- Zaměnitelnost – jedinec je schopný nám říct to, co nám řekl někdo jiný
- Úplná zpětná vazba – jsme schopni ihned upravovat to, co říkáme
- Specializace – lidský jazyk slouží primárně ke komunikaci
- Sémantičnost – sledu hlásek jsou přisuzovány určité významy
- Arbitrárnost – týká se vztahu mezi sledem hlásek a tím předmětem, který stojí mimo jazyk (vztah mezi označujícím a označovaným) – není mezi nimi žádný logický vztah
- Diskrétnost – jsme schopni izolovat ohraničené jednotky – slova, věty, hlásky –
- Posunovatelnost – jsem schopni mluvit o věcech, které nejsou přítomny, mohou být i podstatně vzdáleny, nemuseli jsme je ani nikdy vidět/zažít
- Produktivita/otevřenost – jsme schopni vytvářet nové promluvy, které nikdy nikdo neřekl – neomezené množství
- Dvourovinná struktura – jsme schopni izolovat nejmenší významové jednotky a jsme schopni izolovat hlásky
- Kulturní přenos – komunikace má sice i biologický základ (struktura hrtanu umožňuje vyslovování hlásek, mozek atd) – to, jakým jazykem mluvíme není dáno nijak geneticky – přenos jazyka je v zásadě kulturní
- Lhaní – jazyk umožňuje lhaní
- Reflexivita – dokážeme používat jazyk k tomu, abychom mluvili o jazyce
- Naučitelnost – mluvčí jednoho jazyka se mohou naučit jiný jazyk, nebo dokonce několik

Zánik jazyka

- 2 možnosti:
- např. latina – zanikla, ale nechala po sobě stopy – dala vzniknout románským jazykům
- zánik bez zanechání stop

Vznik jazyka

- **divergence** (štěpení)
 - vznik jazyka přes fáze navzájem se odcizujících dialektů
 - z indoevropštiny vznikly prajazyky, pak románské, slovanské, germánské jazyky
- **konvergence** – míšení – vzájemné ovlivňování jazyků
 - **substrát** – keltský substrát ve francouzštině, ugrofinský v ruštině (zaniklý jazyk se obtiskne do moderního jazyka)
 - **adstrát** – německý adstrát v ČJ (jazyky žijí současně a ovlivňují se)
 - **superstrát** – francouzský v angličtině (jazyk, který přišel na území později, měl vliv na jazyk, který tam již existoval – ale nebyl přijat, zanikl)
- **kontakt jazyků** – **pidžin** (jednoduchý, při obchodování, nikdy není mateřským jazykem), **kreolština** (jamájská angličtina, surinamská holandská, papiamtento – Karibik)
- **jazykový svaz** (Balkán, Indie) – území, na kterém žijí lidé, kteří hovoří různými jazyky z různých jazykových rodin, a na kterém díky velké kulturní výměně dochází k míšení jazyků

Jazyk v čase

- Podléhá neustálým změnám, které postihují všechny roviny jeho stavby
- Generalizace a specializace významu, metafory, metonymie, eufemie, hyperbola...
- Vnější příčinou sémantických změn může být změna postojů, prostředí nebo kulturních či společenských reálií, tabu atd
- Syntaktické, morfologické i sémantické změny jsou často důsledkem analogie, gramatikalizace či pragmatické inference
- Fonologické změny odpovídají synchronním morfofonologickým procesům, jako je epenteze nebo elize hlásek, oslabování a zesilování výslovnosti, asimilace atd.
- Ke změnám dochází například z důvodu tendence jazyků zachovat si určitou strukturu
- Dochází k nim také při předávání jazyka rodiči dítětem, a když jsou jazykové návyky dětí ovlivněny zvyklostmi jejich vrstevníků
- Šíří se v jistém časovém intervalu – nerealizují se ze dne na den
- nejrychleji se šíří změny **fonologické**, přibližně ve třech generacích
 - Obvykle změny neprobíhají tak, že nová varianta nahrazuje původní bezprostředně, nýbrž obě existují vedle sebe jako varianty: kamének X káminěk.
 - Změny se realizují postupně nejen v čase ale i v prostoru
- Všechny jazyky se mění v čase po celou dobu, co se jimi mluví
 - změny – vnitrojazykové – **interní X Vnější/externí** – výpůjčky z jiných jazyků (b - debt) - častěji výpůjčky **lexikální** - slova **přejatá**

Hláskové změny

- Charakteristickým rysem těchto změn je postupnost – zpočátku přijímají jazykovou novinku jen někteří mluvčí daného nářečí či jazyka, jiní až později, nakonec všichni nebo většina
- Daná změna se často týká jen často užívaných slov a později se přesune na další
- Nejsou nahodilé, ani bezvýjimečné
- Probíhají různé procesy, které k těmto změnám vedou
- asimilace – vliv jedné hlásky na hlásku sousední, jehož důsledkem je podobnost či shoda výsledného páru hlásek
- disimilace – jedna ze dvou shodných či podobných hlásek téhož slova se mění nebo je vypuštěna – pro zjednodušení artikulace při rychlé řeči
- metateze – přemístění hlásek či větších jednotek

ONTOGENEZE JAZYKA

- nabývání jazyka (akvizice) – automatické X učení se jazyku (vědomý proces)
- internalizace jazykového systému
- speciální vrozená jazyková schopnost, jazykový instinkt (Noam Chomsky)
- hypotéza principů a parametrů – vrozené principy, variabilní binární parametry (např. pravé větvení, levé větvení)
- jazykové univerzálie – slovní druhy (podstatná jména, přídavná jména, slovesa)

Fáze ontogeneze

- 1) **podjazyková** – křik a broukání, 3 měsíce žvátání
- 2) **holofrastická** – individuální slova (8.-18. měsíc), opakování slov, v 18 měsících asi 100 slov
- 3) **fáze elementárních vět** – 18-24 měsíců – obvykle dvoučlenné kombinace, přes 200 slov (až 2500 kombinací)
 - 2,5 roku 500 slov, 3 roky 800-1000 slov, delší věty s objektem, adjektiva, adverbia
 - 3-3,5 roku 1200 slov, věty o 4 a více slovech, vedlejší věty, časy u sloves, schopnost vyslovit zhruba vše
 - 4,5 roku 1800 slov, 6 let přes 2500 slov
- 4) **vlastní jazyková** – 2./3.-13./15. rok – hlavní rozvoj
- 5) **postpubertální** – ztrácí se schopnost osvojovat si nové dovednosti v jazyce, schopnost dokonalé imitace zvukové stránky (cizího) jazyka a intonace
- generativní gramatika – Noam Chomsky – snaha o popsání jazykové kompetence a její univerzální základy. univerzální gramatika je vrozená – předpoklad pro naučení jazykové kompetence (pravidla, jak se věty tvoří v mysli mluvčího)

KONCEPTUALIZACE BAREV

- výzkum barevné terminologie a jeho vlivu na lidské myšlení se často stává hlavním argumentem proti hypotéze jazykového relativismu
- Sapir-Whorfova hypotéza
 - Jazyky se liší v těch doménách, které jsou podmíněny různou zkušeností a prostředím a kulturou □ pojmenování barev určují faktory (např. názvosloví sněhu u eskymáků, odstíny moře)
- Univerzální barevné spektrum X obrovské rozdíly v jazycích
- Hugo Magnus – první srovnávací výzkum □ je pojmenování barev relativní či univerzální? Platí Sapir-Whorfova hypotéza? - Ano

Univerzalistická hypotéza

- základem je vyčlenění základních barevných termínů, které jsou definovány těmito znaky:
 - jsou monolexémické (vyloučení opisných termínů)
 - nejsou obsaženy v jiných kategoriích
 - nejsou omezeny jen na některé typy objektů
 - jsou psychologicky dominující – časté, všeobecně používané
- netýká se samotných barevných kategorií, ale fokálních odstínů – nejlepších příkladů daných kategorií
- Berlin a Kay 1969 – základní barevné termíny všech jazyků jsou založeny na některé z 11 barev známých z angličtiny
- Fáze vývoje barev jako kategorií
 - 1. Opozice tmavá (černá) a světlá (bílá)
 - 2. Červená
 - 3.-4. Žlutá/zelená
 - 5. Modrá
 - 6. Hnědá
 - 7. Oranžová, růžová, fialová, šedá

KONCEPTUALIZACE ČÍSEL

Kvantita

- Ve vyjadřování čísel existují v jazycích velké rozdíly
- Čeština a spousta dalších – rozlišování čísel gramaticky, tvarem podstatných, přídavných jmen, zájmeny, slovesy
- V některých jazycích tyto gramatické kategorie chybí nebo jsou jen u některých referentů
- Amazonský jazyk Piraha nerozlišuje singulár a plurál, velikost ani množství
- Absence tohoto gramatického vyjadřování nemusí souviset s kulturní vyspělostí

Číslovky

- Základní matematické schopnosti jsou lidem zřejmě vrozené, ale pro složitější počty je třeba mít vyvinutý systém číslovek
- Číslovky se tvoří pomocíází – čísla, ze kterých jsou ostatní číslovky tvořeny pomocí násobení a přičítání, méně často odečítání
- Ve vzácných případech se používá i dělení (50 ve velštině je půlsto)
- Exponence pomocí afixů je relativně nová evropská inovace (milión, bilión, trilion)

- Většina jazyků světa je desítková, časté jsou i dvacítkové systémy
- Mimořádně jednoduché systémy bez násobení se nemohou prosadit v industriálních společnostech
- Počítání je kulturní aktivita a má úzkou souvislost se způsobem života, hodnotami a zvyky dané společností
- Číslovky se prolínají s kulturou i ve speciálních významech, které jsou jim často přisuzovány
 - Evropa – magické číslo 3
 - Indiánské kultury – často magické číslo 4
 - Římané považovali sudá čísla za nešťastná – římské kalendáře měl měsíce dlouhé 29 nebo 31 dní
- Fun fact: v Japonštině se 4 řekne stejně jako „smrt“, takže třeba v nemocnicích nebývá označené 4 patro (1, 2, 3, 5...)

KONCEPTUALIZACE PROSTORU

- Jednoduchost, univerzálnost a zároveň neobyčejná rozmanitost v konceptualizaci prostoru vedla k tomu, že vyjadřování prostoru bylo voleno model několika koncepcí jazykové relativity
- základ vyjadřování prostorových vztahů
 - „*lampa je za stolem*“
 - figurativní objekt – objekt, jehož polohu nebo pohyb určujeme (*lampa*)
 - vztažný objekt – objekt, ke kterému pohyb nebo polohu určujeme (*stůl*)
 - deiktické centrum – centrum, vyjadřující hledisko pozorovatele, zpravidla mluvčího (*místo, ze kterého koukáme na lampu*)
- Prostor je skoro ve všech kulturách metaforou společenských vztahů a morálních hodnot (v kavkazských jazycích mohou prostorové afixy například vyjadřovat akci postihující „našince“)
- Koncept prostoru v nativním jazyce ovlivňuje taky náboženskou imaginaci etnika (buddhismus – mandaly – čtverce rozdělené lidskou rukou do 4 světových stran)

Pozice

- odpověď na otázku „*kde*“ – základní lokativní konstrukce
- používá se buď obecné existenční sloveso „*být*“ nebo sloveso pozice „*stát, ležet*...“
- slovesa pozice mají tři hlavní formy: **stativní** (*leží*), **inchoativní** (*lehl si*), **kauzativní** (*položil ho*)

Projektivní vztahy a směr

- k určování směru slouží prostorové referenční rámce
 - intrinzní (objektivní) – základem jsou osy vztažného objektu (vpředu/vzadu, nalevo/napravo)
 - relativní (deiktické) – základem je hledisko pozorovatele (v češtině se vyjadřuje stejně jako rámec objektivní)
 - absolutní (enviromentální) – základem je rámec prostředí
- vyjadřovat mohou orientaci, směr dráhy a projektivní dráhy

KONCEPTUALIZACE PŘÍBUZENSKÝCH VAZEB

- Různorodost příbuzenských kategorií – je nutné rozlišovat příbuzenské kategorie *etic* (používané výzkumníkem – příbuzenský typ) a *emic* (kategorizační systém zkoumaného etnika – příbuzenský termín)
- **Příbuzenský typ**
 - Představuje kompletní popis příbuzenského vztahu dvou jedinců pomocí vztahů matka, otec, syn, dcera, bratr, sestra
- **Příbuzenský termín**
 - Kulturní kategorie, která sdružuje mnoho různých možných příbuzenských typů pod jedním slovem
- Osoba z jejíž perspektivy se vztahy určují = **EGO**
- L. H. Morgan – klasifikační a deskriptivní termíny
- **Deskriptivní**
 - Popisují příbuzenský vztah pomocí primárních termínů (otec, matka, syn, dcera) nebo jejich kombinací
 - Příbuzenský vztah je tedy určen naprosto jednoznačně
- **Klasifikační**
 - Popisují několik možných příbuzenských vztahů najednou
 - Především ty, které nerozlišují otce a strýce nebo matku a tetu
- Indoevropské jazyky primárně deskriptivní, ale má klasifikační prvky (strýc může být bratrem matky i otce)
- A. L. Kroeber – kritizoval Morganovo rozdělení, prý jsou všechny příbuzenské kategorie do jisté míry klasifikační a popsal 8 parametrů, které mohou sloužit k popisu příbuzenských vztahů:
- 1. **Generace**
 - Rozlišuje otce od dědečka (předpony pra-, great-, grand-)
- 2. **Afinita**
 - Rozlišuje příbuzné afinní (spojené sňatkem) a pokrevní (konsankvinní)
 - Zeť/syn, švagr/bratr
 - V češtině chybí rozlišení strýce jako bratra rodičů/manžela sestry rodičů
- 3. **Linearita vs. kolateralita**
 - Rozlišuje příbuzné lineární (přímí potomci předků) a kolaterální (strýc od otce, syn od synovce...)
- 4. **Pohlaví příbuzného zakládajícího příbuzenský vztah**
 - V české terminologii chybí
 - Matrilineární/patrilineární vztahy
- 5. **Relativní věk**
 - Rozlišuje pořadí narození v rámci generace
 - V české terminologii chybí
 - Starší/mladší sourozenci
 - Strýc – velký/malý otec, podle toho, jestli je starší nebo mladší než náš otec
- 6. **Pohlaví příbuzného**
 - Čeština to většinou specifikuje (kromě třeba vnoučat)
 - Bratranec/sestřenice X cousin

- 7. **Pohlaví mluvčího**
 - Někde ženy označují své příbuzné jinak než muži
- 8. **Descendence**
 - Vyjadřuje životní stav osoby, zakládající příbuzenský vztah (živý/mrtvý)
 - Mohl by zde patřit termín vdova

ČETBA – MARY EDITH DURHAM – V ALBÁNSKÝCH VÝŠINÁCH

- *Jako je to spíše k příbuzenství, ale myslím si, že se na to dá navázat i u té konceptualizace příbuzenství v jazyce*
- *Dávám sem výňatek z té méj esej, to si myslím, že tam prostě nějak zakomponujeme na sílu :D*

Ve většině evropských společností jsou sňatkové restrikce omezeny pouze na námi vnímané nejbližší příbuzné – sourozenci, rodiče. V jiných společnostech mohou být tato pravidla ovšem odlišná. Mezi severoalbánskými horskými kmeny se společní předci derivují výlučně ze strany otce. Zároveň se tato příbuzenská linie odvozuje až šest generací zpět. Manželství tedy nepřipadá v úvahu ani v případě, má-li pár společného i velmi vzdáleného předka. Jak popisuje Mary Edith Durham ve své knize *V albánských výšinách* vnímání příbuzenských vztahů se diametrálně liší v ohledu na mužskou a ženskou linii. Od těchto rozdílů se pak také odvíjí chápání a aplikování incestního tabu. Jeden respondent jí bez problému řekl, že jeho matka a matka jeho ženy byly sestry. To ji zarazilo, jelikož tento fakt z nich činí bratrance a sestřenic z prvního kolena. Pro ně tento příbuzenský vztah ovšem nehraje žádnou roli, jelikož je odvozen z mateřské linie. Zatímco tento samý muž vnímal své bratrance z třetího kolene z otcovy strany stejně, jako by vnímal své bratry (Durham, 1968).

Ovšem v těchto společnostech to s pokrevními příbuznými není tak jednoduché, jak jsme zvyklí. V naší zemi se za pokrevní příbuzné považují pouze ti biologičtí. V některých albánských kmenech může však člověk tuto roli získat i na základě různých rituálů. M. E. Durham uvádí v knize dva příklady takových rituálů. Jedním z nich byla situace, kdy se dva dobří přátelé chtěli stát bratry. Pokrevními bratry. Podstoupili tedy rituál, v rámci kterého každý snědl kostku cukru s kapkou krve toho druhého. Od té chvíle se ti dva muži stali bratry a na ně i na jejich předky navzájem platilo incestní tabu. Přestože před tímto rituálem se jednalo prakticky o cizince, nebo přátele, jejichž potomci by neměli problém s uzavíráním sňatků (Durham, 1968: 44-45). V naší společnosti by něco takového bylo nemyslitelné, mohli by se třeba stát příbuznými na základě adopce nebo podobného procesu, ale nemáme žádné mechanismy, které by umožňovaly učinit pokrevní příbuzenství s někým, s kým nejsme takto spřízněni již od narození.

Dalším příkladem, který antropoložka v knize uvádí je *kumbari flokëshi*, neboli kmotr vlasů. Takový vztah vzniká rituálem, který spočívá v symbolickém střihání vlasů dítěte. Okolo druhého roku dítěte pozve rodina k sobě domů rodinného přítele, kterého zvolila pro tento důležitý moment. Ten poté dítěti ustříhne čtyři prameny vlasů a vytvoří tak kříž. Důležité je, že dítě nesmí být před tímto okamžikem nikdy ostříháno. Tento rituál učiní z rodinného přítele kmotra dítěte a je vytvořen jakýsi příbuzenský vztah, který má stejnou váhu, jako pokrevní vazba. Tím pádem se na účastníky rituálu od této chvíle opět vztahuje incestní tabu čili děti, které mají stejného kmotra se nesmí brát mezi sebou, stejně jako jejich potomci po několika generacích (Durham, 1968: 43-44).

19) Definice, klasifikace a kategorizace náboženství – substanciální, funkcionální a symbolické definice, třídění náboženství, posvátné a profánní.

Není jednotná definice náboženství. Vždy podle nějaké osoby nebo směru.

Například Tylorova minimální definice, že náboženství je přesvědčení o existenci duchovní bytosti (primitive culture, str 424.). Nebo například Émile Durkheim: Náboženství je jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, to jest k věcem odtahitým a zakázaným; systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství nazývaném církev.

Studium náboženství se věnuje teologie – to je nauka o Bohu, pak religionistika: nauka o náboženství nenáboženským způsobem, , primárně se zabývá psanými náboženstvími, která mají nějakou doktrínu, jsou fixovaná a mají nějaký zastihnutečný vývoj, ale není jejím cílem není rozhodování o pravdivosti jednotlivých náboženství, nýbrž popis a klasifikace jednotlivých náboženských skutečností i celých náboženských systémů.

A také antropologie náboženství - Představuje oblast sociální a kulturní antropologie, jež se systematicky věnuje zkoumání rozmanitostí náboženských jevů v čase a prostoru. Staví především na etnologických a antropologických výzkumech, tedy terénní výzkum nežli psané doktríny.

Výzkum náboženství by měl být nehodnotící a nezávislý – tedy, že se nemá vycházet z pozic konkrétních tradic.

Definice:

Substanciální:

Substanciální definice náboženství je založena na sledování vnějších projevů náboženství, tedy právě na ono deklarativní se přiznání se k dané víře skrze rituály a víru v souboru dogmat, určených danou církví. Substanciální definice se snaží zodpovědět onu otázku, co je náboženství. Jak z názvu vyplývá, toto pojetí vychází z představy, že existuje nějaká podstata (substance), která je všem náboženstvím společná. Největším problémem tohoto pojetí je, že náboženství vymezuje až příliš úzce a mnoho toho tak vymizí, je až moc omezující (vymizí diversity forem nadpřirozena).

- Např. E.B. Tylor- náboženství je víra v duchovní bytosti a snaha nalézt smysl svých zkušeností a světa, v němž žijí

Funkcionální:

Podle této definice podstata náboženství odpovídá na jisté specifické lidské potřeby, nebo plní nezastupitelné sociální funkce. Je tedy v podstatě lhotejno, jaké vnější projevy jsou s náboženstvím spojeny, podstatou je právě to, aby uspokojilo onu potřebu či splnilo danou sociální funkci tedy - Náboženství je prostředkem k dosažení sociální koheze/tím, co drží společnost pohromadě. Negativní je, že definice se dají pojmout velice široce umožňuje zahrnout a studovat jako náboženství i výsostně ateistické ideologie – například marxismus. Funkcionalistické definice se snaží najít odpověď na otázku, co je funkcí a nikoliv podstatou náboženství. Náboženství v tomto pojetí nabízí řešení nezodpověditelných otázek bytí, nabízí člověku odpovědi na otázky. Za náboženství ve funkcionalistické perspektivě můžeme považovat jak tradiční náboženství, tak ale také nacionalismus i spiritismus.

- Např. Émile Durkheim: Náboženství je jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, to jest k věcem odtahitým a zakázaným; systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství nazývaném církev

Symbolická: - zaměřuje se na to, co náboženství představuje, jak symboly a obřady působí jako metafory života společnosti. Náboženství má vysvětlující funkci, ale ne v tom jednotném prvku jako evolucionismus (proč je blesk), ale v tom globálním měřítku (co je po smrti, co je smyslem života); symboly jsou veřejně viditelné, něco se komunikuje (není to o vnitřním prožitku, ale o tom, jak se vnitřní prožitek navenek komunikuje), používá emický (vnitřní) přístup a vyčítá funkcionalismu etický (vnější).

- Např. Clifford Geertz „Náboženství je systém symbolů, které v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouhotrvající nálady a motivace tím, že formulují pojmy obecného řádu bytí a obdařují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické“

Třídění náboženství:

Náboženství má ve světě nejrůznější projevy a neexistuje jedna definice, která by byla schopná všechny tyto projevy i jejich funkce ve společnosti postihnout. Z toho důvodu je i rozdělení složitější.

Animismus - oduševnělost věcí kolem nás, všechno spolu souvisí, všechno má příčinu a následek, má vysvětlující funkci a navazuje na ní magie Ľčerná a bílá magie – dělí se na Ľ homeopatická magie – podobně funguje na podobné, fazole na ledviny, woodoo panenky, podobnost a znázornění odkazuje na reálný objekt. Potom kontaktní magie - předmět, který má určité vlastnosti, má schopnost předat tuto schopnost někomu jinému, nebo když byly předměty v doteku, tak na sebe působí i dál na dálku.

Animatismus – víra ve všeobecné oduševnění přírody, víra v odosobněné netělesné a stěhující se síly, které se mohou vtělit do lidí, zvířat či předmětů, Marett ji stavěl ještě před Tylora a jeho animismus. Animatistické prvky se mohou projevit v animistických náboženstvích a naopak, takže to nejsou vylučující se kategorie.

Šamanismus - Šamanismus: schopnost v transu komunikovat s nadpřirozenými bytostmi, důležitá je osoba šamana, který má určitý status, nabývá ho dědictvím nebo nějakým postižením, psychosomatickou nemocí; zkoumá příčiny onemocnění, léčí; Sibiř (slovo pochází z jazyka Evenků), Jižní Amerika i SA, trochu Afrika

Totemismus - založeno na představě, že jedinec nebo nějaká skupina lidí (rodina, rod, kmen apod.) souvisí s nějakým společným prapředkem (nejčastěji živočichem či rostlinou), jenž je symbolizován totemem. Totem je elementární formou, symbolem božstva i znakem pro klan, tedy uctíváním totemu dochází také k uctívání klanu, společnosti a autorit. (kolektivní víra je základem náboženství-Durkheim).

Fetišismus - uctívání neživých objektů na základě jejich magické moci či toho že jsou obývány nějakým duchem. Od idolu byl fetiš odlišován tím že je uctíván pro svou vlastní povahu a není tak obrazem, symbolem či příbytkem božstva, má tedy blíže magii či čarodějnictví než pohanství.

Idolatrie - je projevování náboženské úcty modlám, fyzickým předmětům, např. sochám, obrazům, symbolům.

Henoteismus - Polyteismus, ale je vybráno jedno z božstev, které je uctíváno jako hlavní a ostatní nejsou zapuzeny, ale dále existují.

Manismus – náboženství založené na uctívání předků (mrtvých), Kult předků se objevuje u mnoha společností, která věří v posmrtný život. Tito lidé také často věří, že jejich zemřelí příbuzní mohou do jejich života zasahovat. Chtějí si je naklonit a přimět je, aby nezasahovali do jejich života negativním způsobem.

Čarodějnictví - , magie Čarodějnictví, kouzelnictví: pojmy uvedl Evans-Pritchard po studiu súdanských Azandů - > čarodějnictví je negativní, kouzelníci dodávají prostředky proti čarodějnicím; v africe stále trvá, negativně působí na transcendentu, člověk se čarodějníkem rodí (dědičné), kouzelníkem se stává, zasvěcování do praktik; má vysvětlovat nenadálé.

Komunální náboženství – také jako panteon bohů - panteon je specifický pro daný stát; panovník je vnímán buď jako část toho panteonu nebo jako posel/prostředník boha na zemi... náboženská legitimizace panovníka.

Polyteismus x monoteismus – zde někdy bývá velká problematika – například Hinduismus – zdá se být polyteistické, ALE jedná božská forma v různých podobách. Někteří spekulanti také spekulují o křesťanství – monoteismus ale Bůh má 3 podoby?

Světová x kmenová x národní:

-státní náboženství, jejich doktrína nepřesahuje stát,

-světová náboženství - nejsou určeny jen pro obyvatele státu; je tam velký důraz na etiku a etické chování, etické východisko; důraz na misi a misijní šíření, získávání nových členů, transkulturní, interkulturní -> záměr!

(Tradiční kultury byly pouze pro uzavřenou kulturu, dokonce se je snažili chránit, tady velký rozdíl)

Nová náboženská hnutí, různé novotvary a skupiny, i radikální skupiny.

Posvátné a profánní

Pojmy zavedl Durkheim, všimnul si, že na některé věci lidé reagují s bázní až strachem, jiné berou samozřejmě a pragmaticky. Označil je jako posvátné a profánní (světské, všední). Posvátné věci mohou vypadat stejně jako profánní (svěcená voda, mešní víno), ale mají jiný význam a jsou jim přisuzovány jiné vlastnosti. Jejich význam vychází z myšlení lidí a z kultury, ne přímo z vlastností věcí. Posvátným se může stát cokoliv – kámen, strom, obrazec, kniha, zvuk apod.) Tyto entity jsou jako posvátné chápány příslušníky daného společenství, oni se k těmto entitám chovají odlišným způsobem než k entitám podobným či vizuálně či zvukově shodným. Existují pravidla, jak se k těmto předmětům chovat a jak s nimi zacházet, existuje tedy specifický soubor příkazů a zákazů. Pociť posvátna vytváří společnost – požadavek „dělat posvátné věci“ skupinově (kostely, měšity, rituály). Rituál je oddělen od každodenních rutinních činností, slavnost, spojen s emocemi, jiný modus fungování, rekvizity, rituály odkazují k nějakému řádu,

20) Směry a přístupy v antropologii náboženství – evolucionismus, funkcionalismus, strukturalismus, symbolická antropologie, psychologie náboženství)

Témata náboženství patří mezi základní a klíčová témata celých dějin antropologického myšlení. Velká část empirických antropologických výzkumů se náboženství přímo týkala i týká, mnoho antropologických výzkumů se zaměřovalo na neevropská společenství, v nichž náboženství hrálo a stále hraje významnou roli, v řadě společenství se dá jen velmi těžko odlišit studium kultury a studium náboženství. Rozvoj antropologického studia náboženství – snaha o mezikulturní srovnání/ mezikulturní komparatika a to od zpráv misionářů až po rozvoj evolucionismu → vytvoření vhodného intelektuálního prostředí pro snahu o porozumění kulturně „jinému“ □ snaha o porozumění tomu, proč jiní lidé mají tak odlišné náboženské představy a rituály. Neexistuje pouze jeden přístup ke studiu náboženství.

Jako počátky antropologického studia náboženství by se dal považovat orientalismus □ je disciplína, která zkoumá Orient z různých úhlů pohledu a snaha postihnout druh myšlení a

hlavně rozlišení mezi Orientem a západem. Dalo by se říct, že zde byl jistý způsob myšlení a názorů o „jiných“ kulturách, které jsou neměnné a tedy zaostalé a západní kultura se vůči těmto jiným kulturám nadřazovala. Také zde byl jakoby romantický obdiv vůči těmto kulturám. Edward Said (1935-2003) uveřejnil knihu *Orientalismus*, západní koncept orientu 1978 kdy se zaměřoval na evropský vztah k blízkému východu a k islámu.

V evolucionismu – směr který byl od druhé pol. 19 a 20. stol, kdy antropologové navazovali na osvícenství, teorii pokroku, Darwinovu teorii evoluce aplikovali na společnost a došli toho názoru, že existuje evoluce kultury, které prochází několika stádii, ne však každá kultura prochází evolucí ve stejnou dobu a stejně rychle, ale projde. Například Morgan a Tylor byli toho názoru, že vývoj se odehrává ve fázích divoštství přes barbarství k civilizaci. Frazer zase určil tři etapy kognitivního vývoje lidstva a to magii, náboženství a vědu. John Lubbock zase přišel s hypotézou o neexistenci náboženství v primitivních společnostech – nepřítomnost představy o bozích – 5 vývojových stádií náboženství: 1. Prvotní „ateismus“, 2. Fetišismus, 3. Totemismus, 4. Šamanismus, 5. Pohanství. A nejdůležitější Edward Brunett Tylor – který je v podstatě považován za zakladatele antropologie náboženství dal teorii animismus, animistická teorie původu náboženství a vydal knihu *Primitive Culture* (1871), což je považováno za počátek britské antropologie náboženství. Lidstvo prošlo třemi stádii sociální evoluce, které jsou úzce spojeny s charakterem náboženství: tedy animismus – kdy byly velmi jednoduché náboženské představy, jádrem je přesvědčení, že všechny živé i neživé objekty mohou mít duši (vytváření představy duše na základě rozdílu mezi živým a mrtvým tělem). Poté byl polyteismus a posledním stádiem vývoje monoteismus.

Funkcionalismus, představitelem byl Franz Boas (1858-1942) – odmítal evolucionismus a jeho univerzalistický nárok. Zastával názor, že každá kultura je výsledkem naprosto ojedinělých environmentálních a historických podmínek, proto musí být studována výhradně ze svých vlastních hledisek a popisována prostřednictvím vlastních termínů – proto historický partikularismus a kulturní relativismus. Boas neusiloval o sestavení vývojové řady od nejjednoduššího k nejsložitějšímu, jak se o to snažili evolucionisté (např. Herbert Spencer), ale o analýzu společného původu společenství, které se vyznačovaly obdobnými kulturními znaky. Každá kultura je proto považována za jedinečný sociální útvar, který má svou vlastní historii.

Strukturalismus – dal hlavně podklady pro rozvoj francouzské antropologie a sociologie náboženství kdy významným průkopníkem strukturalismu byl francouzský antropolog Claude Lévi-Strauss, který navázal na sociologii E. Durkheima.

Émil Durkheim (1858 – 1917):

Hledal nejjednodušší formy náboženství, které by umožnily vysvětlit komplexnější, rozvinuté a velmi složité dnešní formy a vydal *Les formes élémentaires de la vie religieuse: Sociologie religieuse et théorie de la connaissance* (Elementární formy náboženského života, 1912). Nejjednodušší formou náboženství je totemismus – odpovídá nejjednodušší formě společnosti – klanu. Náboženství představuje specifický druh sociálních kolektivních reprezentací, v němž se odrážejí všechny aspekty dané společnosti, náboženství je pro něj projekcí sociálních hodnot dané společnosti, prostřednictvím studia náboženství lze poznávat společnost samu a náboženství má hlavní funkci takovou, že integruje dané společnosti. Důležité je jeho rozlišení posvátného a profánního, kdy profánní je světský život a sakrální je posvátný svět, kde jsou určité zákazy, které tyto sakrální věci ochraňují a oddělují od profánního života.

Symbolická antropologie (dominoval hlavně 60.lét.20.stol). – zkoumá kulturu jako systém sdílených symbolů a významů.

Představitel symbolického přístupu k náboženství je Clifford Geertz (1926 – 2006) – kulturu vymezuje jako uspořádaný systém symbolů a významů, podle něhož dochází k soc. interakci. Chápe kulturu jako soubor mechanismů, plánů, pravidel a instrukcí a to jak jsou významy a symboly sdíleny v procesu sociální interakce. Kdy náboženství je kulturní systém – je to systém symbolů, které v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouhotrvající nálady a motivace tím, že formulují pojmy obecného řádu bytí a obdařují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické (osm teorií od páse).

Psychologie náboženství

Jako samostatná disciplína vznikla na konci 19.století. Zaměřila se na studium náboženství, religiozity a spirituality z hlediska jeho vlivu na psychiku člověka, jeho chování, vývoj apod. Kromě studování působení náboženství na psychiku člověka zkoumá i implicitní religiozitu, tedy víru v něco bez vztahu ke konkrétní církvi. Mezi nejdůležitější osoby patří Sigmund Freud a Gustav Jung. Freud pojímal náboženství jako iluzi, něco jako nutkavá neuróza. Člověk během svého vývoje do dospělosti projde stádií a mohou během toho nastat krizové situace a to hlavně na prahu dospělosti a chce se tak opět stát dítětem a mít nad sebou ochranu rodičů, ale zde v dospělosti nepřichází rodiče, ale božský otec, bůh jakožto ochránce. Pro Junga byly důležité archetypy, ve kterých se ukládají kolektivní zkušenosti lidstva. Člověk se během svého života setkává a postupně vyrovnává s archetypy, ty slouží jako jakýsi vzorec, jak se člověk chová. Podle Junga nalezneme výstižná vyjádření archetypů v nejrozličnějších mytologiích

a náboženských systémech. Z tohoto důvodu také Jung ve svých dílech opakovaně používá odkazů na nejrůznější náboženskou symboliku. Za nejhlubší a nejsilnější považuje Jung archetyp úplného bytostného já, který ztotožňuje s Bohem.